

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS KOMUNIKACIJOS INSTITUTAS
SOCIALINĖS SANGLAUDOS KATEDRA

GITANA DOBILIENĖ

**Socialinio darbo su socialinės rizikos grupės šeimomis
organizavimas kaimiškoje vietovėje**

Magistro baigiamasis darbas
(socialinis darbas)

Darbo vadovė:
doc.dr. M. Gaigalienė

Vilnius
2009

Darba

Socialinio darbo su socialinės rizikos grupės šeimomis organizavimas kaimiškoje vietovėje
(temos pavadinimas)

m.   mėn.   d.   įteikiau moksliniam vadovui

(magistranto parašas)

(vadovo parašas)

Magistro darbo vadovo vertinimas

.....
....
(data)   (vardas, pavardė)   (parašas)

Recenzento vertinimas

.....
....
(data)   (vardas, pavardė)   (parašas)

Magistro darbo gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:.....

Komisijos nariai: .....

.....

.....

.....

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO MAGISTRO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas yra:

1. Atliktas savarankiškai;
2. Nebuvo naudotas kitame universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nedaro nuorodų į kitus darbus, jeigu jie nėra nurodyti darbe;
4. Pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Gitana Dobilienė

Vardas, pavardė, parašas

TURINYS

IVADAS	5
1. SOCIALINIO DARBO TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI	9
1.1. Socialinio darbo esmė	9
1.2. Socialinio darbo naujovės Lietuvoje ir užsienyje	12
2. SOCIALINĖS RIZIKOS GRUPĖS ŠEIMOS	15
2.1. Šeima – socialinė institucija ir socialinio darbo klientas	15
2.2. Socialinės rizikos šeimų atsiradimo priežastys ir problemos	19
2.3. Socialinės rizikos šeimų situacija Lietuvoje	24
2.4. Socialinio darbo su rizikos šeimomis organizavimas	26
2.5. Dokumentai reglamentuojantys socialinį darbą, socialinės rizikos šeimas bei darbą su jomis	29
3. SOCIALINIO DARBO SU RIZIKOS GRUPĖS ŠEIMOMIS ORGANIZAVIMAS KAIMIŠKOJE VIETOVĖJE: TYRIMO ANALIZĖ	33
3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas	33
3.2. Socialinis darbas su rizikos grupės šeimomis: socialinių darbuotojų vertinimas	34
3.2.1. Respondentų (socialinių darbuotojų) charakteristika	34
3.2.2. Respondentų (socialinių darbuotojų) darbo specifika ir sąlygos	36
3.2.3. Respondentų (socialinių darbuotojų) darbo su rizikos šeimomis metodai	40
3.3. Socialinis darbas su rizikos grupės šeimomis: rizikos grupei priklausančių šeimų požiūris	48
3.3.1. Tyrime dalyvavusių socialinės rizikos šeimų charakteristika	48
3.3.2. Socialinės rizikos šeimų požiūrio į socialinį darbą analizė	51
IŠVADOS	56
REKOMENDACIJOS	57
NAUDOTŲ ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS	58
SANTRAUKA	64
SUMMARY	66
PRIEDAI	68
1 priedas Anketa socialiniam darbuotojui	69
2 priedas Anketa socialinės rizikos šeimai	74

IVADAS

Socialinės rizikos šeima yra socialinio darbuotojo klientas, nes turi įvairių rūpesčių, nepatenkintų poreikių ir socialinio funkcionavimo problemų. Norint padėti išspręsti problemą ar pakeisti situaciją, reikia suprasti šeimą kaip socialinę sistemą.

Socialinis darbas laikytinas daugialype profesija. Jis reikalauja nuolatinio socialinių darbuotojų tobulėjimo: plėsti ir gilinti žinias, ugdyti įgūdžius ir remtis socialinio darbo vertybėmis. Prieš darbuotojui atsiliepiant į kliento poreikius, užmezgant santykius ar pradedant spręsti kliento problemą, būtina suprasti klientą ir jo situaciją. Dirbant su įvairiais žmonėmis, reikalingos skirtingos socialinio darbo žinios, skirtingi taikytini metodai. Situacija miesto ir kaimo vietovėse taip pat turi savitumą, į kuriuos privalo atsižvelgti darbuotojas, dirbantis su socialinės rizikos grupės šeimomis.

Mokslinės medžiagos apie socialinių darbuotojų darbo su socialinės rizikos šeimomis organizavimą, ypač kaimo vietovėse, socialinio darbo galimybes, gerinant šių šeimų tarpusavio santykius nepakanka. Tokios mokslinės medžiagos, kuri remtųsi tyrimais, atliktais Lietuvoje taip pat yra mažai. Tai ir lemia šio darbo problemišumą bei aktualumą.

Šalims, kurios išgyveno ir tebeišgyvena esmines socialines permainas ypač aktuali socialinės rizikos šeimų tematika. Socialiniai ekonominiai pokyčiai veikia ekonomiką ir jos sritis, tuo pačiu ir žmogų bei jo aplinką. Globalizacija, laisvoji rinka ir kiti procesai lemia socialinius visuomenės pokyčius. Socialinės rizikos asmenų grupių ir šeimų atsiradimas yra šių pokyčių padarinys.

Labai svarbus aspektas mūsų tyrimuose yra kaimo žmonių darbo pobūdis ir sąlygos, kurios apsprendžia rizikos šeimų priežastis kaimiškose vietovėse. Socialiniai ekonominiai pertvarkymai labai pakeitė Lietuvos kaimą. Deja, šie pertvarkymai nedavė lauktų rezultatų. Atsirado nedarbas, nevisiškas užimtumas, daugeliu atvejų ir turimas darbas nebeužtikrina net minimalaus gyvenimo lygio. Gilėja socialinės problemos, didėja rizikos grupėms priskirtinų šeimų skaičius.

Socialinių darbuotojų indėlis, dirbant su socialinės rizikos šeimomis, yra esminis. Visi socialinio darbuotojo darbo su socialinės rizikos šeimomis aspektai yra gana svarbūs, kadangi kiekvienas iš jų lemia tiek atskiros šeimos gyvenimą, tiek ir bendrą situaciją.

2008 m. seniūnijose dirbo apie 600 socialinių darbuotojų, jie didžiausią dėmesį skyrė senelių bei neįgaliųjų reikalams tvarkyti, tuo tarpu be tėvų globos likusiems vaikams, bei socialinės rizikos šeimoms socialinių darbuotojų dėmesio trūksta. Socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupei priskirtomis šeimomis, dažniausiai yra pagrindinė grandis, jungianti šias šeimas ir bendruomenę, bei vykdanči šią šeimų socialinę integraciją į visuomenę.

Socialinių darbuotojų kompetencija turi būti pagrįsta atitinkamomis vertybėmis, paremta žiniomis, kritine analize ir refleksija, o praktinis darbas atliekamas taikant turimus įgūdžius bei plėtojant naujus gebėjimus.

Praėjus penkiolikai Nepriklausomybės metų, Lietuvos socialinis darbas jau gali būti atitinkamai periodizuojamas: 1990-1991 m. – socialinio darbo sąvokos priėmimo laikotarpis; 1992-2002 m. – socialinio darbo profesionalizacija ir nuo 2002 m. - profesionalaus socialinio darbo bei pilietinio sektoriaus (NVO) stiprėjimas, socialinio darbo tyrimų mokslinės - taikomosios erdvės plėtra bei socialinės integracijos į ES socialines struktūras, kurios užtikrina socialinių garantijų ir socialinių paslaugų internacionalizaciją atitinkamos socialinio darbo kokybės kontekste.

Socialinio darbuotojo pagrindinis darbas yra kompleksinė parama šeimai. Socialinio darbuotojo taikomi metodai šiam darbui atlikti – socialinio darbo efektyvumo pagrindas.

Probleminių šeimų ypatumus tyrinėjo: J. Guščinskienė, G. Kondrotaitė (2006), G. Kvieškienė (2003), R.L. Repetti, S.E. Taylor, T.E. Seeman (2002), L. Rupšienė (2001), G. Žukauskas (1998), V. Ignotavičienė (1998), R. Žukauskienė (2002), K. Miškinis (2003) bei kt. Apie socialinės pedagoginės pagalbos galimybes šeimai rašoma I. Kalnins (2002), I. Leliūgienės (1997, 2002), L. Johnson (2001), C. Sutton (1997), darbuose. Moksliniuose tiriamuosiuose darbuose didelis dėmesys kreipiamas į vaikų, augančių rizikos grupių šeimose socializaciją, jos galimybes ir problematiką – G. Kondrotaitės ir T. Butvilo (2007), L. Dromantienės ir R. Šalaševičiūtės (2006), N. Kubilienės (2004) ir kt. darbuose.

Socialinio darbuotojo ir jo kliento bendravimo etinius socialinio darbo aspektus Lietuvoje nagrinėjo R. Tidikis (2002), D. Klokmanienė, S. Stanevičiūtė (2007). Socialines paslaugas kaimo gyventojams ir jų informavimo apie jas būdus tyrė L. Marcinkevičiūtė ir R. Petrauskienė (2007) Tačiau tyrimų apie socialinių darbuotojų darbo su socialinės rizikos šeimomis organizavimą, ypač kaimo vietovėse, trūksta.

Tyrimo problema apibrėžiama klausimais:

- Kokios socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos grupės šeimomis darbo sąlygos
- Problemos su kuriomis susiduria socialiniai darbuotojai dirbdami su socialinės rizikos šeimomis
- Kokius metodus naudoja socialiniai darbuotojai dirbdami su socialinės rizikos šeimomis
- Kaip organizuotas socialinis darbas su rizikos grupės šeimomis, rizikos grupei priklausančių šeimų požiūriu.
- Kokie socialiniai, ekonominiai ir politiniai veiksniai lemia socialinio darbo su rizikos šeimomis organizavimo problemas Panevėžio kaimiškoje vietovėje.

Tyrimo objektas – socialinio darbo su socialinės rizikos grupės šeimomis organizavimas.

Tyrimo tikslas - išnagrinėti kaip organizuojamas socialinis darbas Panevėžio kaimiškoje vietovėje.

Siekiant numatyto tikslo keliami šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti socialinio darbo su rizikos šeimomis organizavimo ypatumus.

2. Išanalizuoti socialinės rizikos šeimų problemas, su kuriomis susiduria socialinis darbuotojas.
3. Ištirti naudojamas socialinio darbuotojo metodikas dirbant su socialinės rizikos šeimomis.
4. Išryškinti pagrindines socialinio darbo kryptis, teikiant pagalbą rizikos grupei priklausančioms šeimoms.
5. Įvertinti socialinio darbo organizavimo gerinimo su socialinės rizikos šeimomis galimybes.

Tyrimo metodai:

Teoriniai:

- Įvairios mokslinės, metodinės ir kitos literatūros susijusios su nagrinėjama problematika analizė.
- Tyrimo duomenų analizė.
- **Diagnostiniai:**
- Anketinė apklausa skirta surinkti empiriniam tyrimui reikalingiems duomenims apie tyrime dalyvaujančius socialinius darbuotojus, jų darbo sąlygas ir metodus.

Tyrimo tikslinės grupės:

- vienuolikos Panevėžio rajono seniūnijų socialiniai darbuotojai;
- po 10 rizikos grupėms priskiriamų šeimų iš kiekvienos seniūnijos.

Tyrimo imtis: bendra imtis – socialiniai darbuotojai dirbantys Panevėžio rajono seniūnijose bei šių seniūnijų socialinės rizikos šeimų atstovai. Apklausta 36 socialiniai darbuotojai ir po 10 socialinės rizikos šeimų iš 11 seniūnijų. Viso gauta užpildytų 36 socialinių darbuotojų anketos ir 97 anketos iš socialinės rizikos šeimų.

Darbo teorinis ir praktinis reikšmingumas:

Darbe atskleistos socialinio darbo naujovės Lietuvoje ir kitose šalyse, socialinės rizikos šeimų situacija kaimiškosiose vietovėse. Išryškintos socialinio darbo su rizikos šeimomis organizavimo problemos Panevėžio kaimiškoje vietovėje bei pagrindinės socialinio darbo kryptys, teikiant pagalbą rizikos grupei priklausančioms šeimoms.

Darbe pateiktą medžiagą galima panaudoti modeliuojant socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis Panevėžio kaimiškoje vietovėje.

Tyrimo organizavimas

Duomenys tyrimui buvo renkami apklausos metodu. Anketoje buvo pateikiami tiek uždari, tiek atviri klausimai, siekiant giliau išsiaiškinti kiekvieno šiame procese dalyvaujančio asmens požiūrį į svarstomą problemą.

Atskiros anketos (klausimų rinkinys, kuriame kiekvienas klausimas logiškai susijęs su apklausos tikslu) paruoštos socialiniams darbuotojams ir rizikos šeimoms.

Anketos respondentams išplatintos elektroniniu paštu arba perduodant individualiai. Nesant galimybės bendrauti individualiai, socialinių darbuotojų apklausa atlikta telefonu.

Surinkta medžiaga išanalizuota, rezultatai apibendrinti, padarytos išvados ir rekomendacijos.

Darbo struktūra. Baigiamąjį magistro darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, 10 poskyrių ir 5 skirsniai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, rekomendacijos, 83 naudotų literatūros bei kt. informacijos šaltinių sąrašas, santrauka bei reziumė anglų kalba. Darbo apimtis 77 puslapiai, įskaitant lydraščius (2 psl.) bei 2 priedus (9 psl.). Darbe yra 25 paveikslai (grafikai) ir 2 lentelės.

1. SOCIALINIO DARBO TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI

Socialinis darbas – visame pasaulyje priimtas terminas, siekiant apibrėžti humanišką požiūrį į žmogų. Šis požiūris atsirado dar bibliniais laikais, kai labdarybė buvo pagrįsta religiniais įsitikinimais ir gyvavo kaip sistema humaniškų paslaugų tiems, kuriems reikalinga pagalba. Ir tik XIX amžiaus pabaigoje XX amžiaus pradžioje socialinis darbas buvo pripažintas savarankiška profesija, reikalaujanti specialių įgūdžių ir pasirengimo. Pradžią socialiniam darbui, kaip profesijai davė filantropai (Korniušina, 2004, p. 10). Socialinis darbas pasaulyje vystomas prisilaikant įstatyminės bazės ir įvairių metodikų (NASW Standarda..., 2005).

Socialinio darbo vystymąsi Lietuvoje A. Bagdonas (2001) suskirstė į tris sąlyginis etapus:

1. 1990-1991 m. – socialinio darbo sąvokos priėmimo laikotarpis, socialinės apsaugos reforma;
2. 1992-2002 m. – socialinio darbo profesionalizacija;
3. Nuo 2002 m. iki dabar – profesionalaus socialinio darbo bei pilietinio sektoriaus (nevyriausybinių organizacijų) stiprinimas (Bagdonas, 2001).

1.1. Socialinio darbo esmė

Socialinis darbas – tai sudėtinė sąvoka, apimanti viską, nuo darbo socialinėje įstaigoje, iki šeimos terapijos bei darbo bendruomenėje. Stengiantis apibūdinti sąvoką „socialinis darbas“, remiamės Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tinklapyje (<http://www.socmin.lt>) pateiktu aprašymu: **socialinis darbas** – tai veikla, padedanti asmeniui, šeimai spręsti savo socialines problemas pagal jų galimybes ir jiems dalyvaujant, nežeidžiant žmogiškojo orumo ir didinant jų atsakomybę, pagrįstą asmens, šeimos ir visuomenės bendradarbiavimu. Socialinį darbą dirba socialinių paslaugų įstaigose dirbantys socialiniai darbuotojai, socialinių darbuotojų padėjėjai. Dirbti socialiniu darbuotoju turi teisę asmuo, įgijęs aukštąjį socialinio darbo ar jam prilygintą išsilavinimą. Reikalavimus socialiniams darbuotojams ir socialinių darbuotojų padėjėjams nustato Socialinių paslaugų įstatymo 20 ir 37 straipsniai.

L. C. Johnson (2003) akcentuoja, kad socialinis darbas yra:

- atsakas (reagavimas) į žmogaus rūpestį ir poreikį;
- besiplėtojanti profesija
- kūrybiškas žinių, vertybių ir įgūdžių vertinimas;
- problemos sprendimo procesas;
- intervencija į žmonių sąveikas.

Socialinis darbas siekia optimizuoti kliento (tai būtų individas, žmonių grupė, bendruomenė, etc.) santykius su jo aplinka. Čia susiduriama su asmeninėmis ir socialinėmis problemomis (Kavaliauskienė, 2005b).

Socialinis darbas, kaip profesinė veikla, yra paplitęs visame pasaulyje. Tačiau mūsų visuomenės gyvenime tai viena iš naujausių profesijų. Lietuvoje socialinis darbas kaip profesija pradėjo formuotis tik atkūrus Nepriklausomybę, tačiau dar visai neseniai 2001 metais, buvo „...ankstoka kalbėti apie lietuviškąją socialinį darbą“ (A. Bagdonas, 2001). Socialiniai darbuotojai priklauso humanitarinių mokslų specialistų grupei. Yra patvirtintas šios profesijos aprašas (darbo aprašymas, darbuotojo gebėjimai, darbo sąlygos, atlyginimas, perspektyva, išsilavinimas, mokymo arba studijų programos (Profesinės karjeros vadovas. 1998, p. 268–269). Šiandien socialinis darbas kaip profesija yra įtrauktas į Lietuvos profesijų klasifikatorių, kuriame išskirta dešimt pagrindinių profesijų (Lietuvos profesijų klasifikatorius, 2009). Šiuo metu specialistus socialiniam darbui rengia šeši Lietuvos universitetai – Klaipėdos, Mykolo Romerio, Šiaulių, Vilniaus, Vytauto Didžiojo ir Vilniaus pedagoginis universitetas (ruošiami magistrai) bei LKKA (ruošiami bakalaurai) (Giedraitienė, Leliūgienė, Rupšienė, 2006).

Profesorė P. Higham (2006) knygoje „Social Work – Introducing Professional Practice“ teigia, jog sąvoka „socialinis darbas“ neretai painiojama su sąvoka „socialinė rūpyba“. Socialinė rūpyba ir globa, kaip profesija yra socialinio darbo dalis (Higham, 2006, 15). Socialinis darbas egzistuoja ir realizuojamas visuomenėje profesiniu ir neprofesiniu lygiu: neprofesiniam lygiui priklauso įvairios savanoriškos pagalbos rūšys (Higham, 2006, 17). Socialinio darbo principai ir galimybės visose šalyse priklauso nuo socialinės, politinės ir ekonominės šalies būklės ir jo poreikius reguliuoja valstybės socialinio aprūpinimo sistema bei įstatymai (Higham, 2006, 27).

Socialinių mokslų daktarė, docentė Vanda Kavaliauskienė aptardama socialinio darbo profesijos raidos ypatumus, teigia, jog pasaulyje socialinio darbo profesija gyvuoja jau daugiau nei šimtą metų. Tačiau iki šiol tebediskutuojama, ar socialinis darbas yra profesija, pusiau profesija ar labiau profesijų grupė nei atskira profesija. Šalys yra sukaupusios įvairios patirties šioje profesinės veiklos srityje ir dažnai sėkmingai sprendžia ir atliepia savo šalies poreikius (Kavaliauskienė, 2005b).

Lietuvoje socialinis darbas, kaip profesija, yra gana nauja, nors kitose pasaulio šalyse socialiniame darbe jau atliekamos reformos. Kuriant nacionalinio socialinio darbo koncepciją nagrinėta kitų šalių socialinio darbo patirtis. Kadangi šalių socialinės sistemos skiriasi, neįmanoma visiškai pritaikyti vienos šalies patirties kitoje tačiau pagrindinės socialinio darbo idėjos ir principai yra bendri. Vakarų šalių socialinio darbo literatūroje supažindinama su didelėmis permainomis socialinio darbo srityje, kurios susijusios su vertybių kaita. Autoriai aktyviai diskutuoja socialinio darbo vertybių, socialinio darbo principų, etikos klausimais (Banks, 2001, p. 24; Johnson, 1998; Sutton, 1999). Lietuvoje išsamiai išnagrinėtos socialinio darbo vertybės. Žinių, įgūdžių ir vertybių

vieta socialiniame darbe atsispindi A. Bagdono (2001) tyrimuose, socialinio darbo etinių principų bei etinių socialinio darbo orientyrų klausimai išnagrinėti R. Tidikio (2002; 2003) darbuose. Socialinių darbuotojų profesijos galimybes nagrinėjo R. Bubnys (2004), V. Kavaliauskienė nagrinėjo socialinio darbo vertybių ir principų sistemos problemas (2005a) bei socialinio darbo profesijos, raidos aspektus (2005b).

Kiekvienoje šalyje socialinio darbo profesinės veiklos pobūdį lemia tos šalies kontekstas. Yra sudėtinga pateikti globalią socialinio darbo sampratą. Nepaisant to, yra siekiama, kad socialiniai darbuotojai, kad ir kokios jie būtų šalies, suvoktų socialinio darbo profesijos esmę, dabartinį socialinio darbo status quo ir galėtų susikalbėti ir jaustųsi priklausą tam pačiam profesiniam sambūriui.

Socialinių darbuotojų Etikos kodekse teigiama, jog socialinio darbo Lietuvoje šaknys glūdi humanizavimo filosofijoje, tikėjimo, demokratijos idealuose. Socialiniai darbuotojai yra pasišventę tarnauti žmonėms, stengiasi ugdyti jų saviraišką, gerina savo profesinį pasirengimą, savo veikla siekia intensyvinti visuomenės raidą. Šiame dokumente teigiama, jog pagrindinė socialinio darbo idėja – ginti žmogų kaip individualybę ir vertybę, puoselėti jo teisę į apsisprendimą ir savirealizaciją. Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksu siekiama įtvirtinti bendrąsias socialinio darbo nuostatas.

Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksu siekiama įtvirtinti šias vertybes:

- darbą visuomenės gerovei;
- pagalbą individui bei šeimai, sprendžiant jų problemas;
- socialinio teisingumo siekį.
- atsakas (reagavimas) į žmogaus rūpestį ir poreikį;

Šiuolaikinių problemų, su kuriomis susiduria socialinis darbas, identifikavimas, jų analizė gali susieti įvairių šalių socialinius darbuotojus, skatinti jų, kaip socialinio darbo profesionalų, tarpusavio susikalbėjimą, bendradarbiavimą atliepian ir sprendžiant tiek savo šalies žmonių poreikius ir problemas, tiek bendras europines problemas (Kavaliauskienė, 2005a).

Pasaulyje socialinį darbą dirba daugiau moterų, nei vyrų (Alistair, 1988). Lietuvoje – taip pat situacija panaši. Socialinių darbuotojų tarpe moterų yra žymiai daugiau, nei vyrų. Priežasčių yra įvairių, tačiau galima numanyti, kad vyrai šios specialybės nesirenka todėl, kad šiam darbui reikia ne tik ypatingo kruopštumo, išiklausymo į žmonių bėdas, psichologinių sugebėjimų ir begalinės kantrybės. Kita, ir ko gero, pagrindinė priežastis yra ta, kad už įtemptą darbą mokami labai nedideli atlyginimai (Minkevičienė, 2007).

Apibendrinant įvairių autorių skelbtą medžiagą socialinio darbo tema, galime teigti, jog socialinis darbas yra paplitęs visame pasaulyje. Kiekvienoje šalyje socialinio darbo pobūdį lemia tos šalies politinės ir ekonominės sąlygos. Socialinis darbas siekia optimizuoti kliento santykius su

jo aplinka. Lietuvoje socialinio darbuotojo profesija yra gana nauja, tačiau yra vystoma ir tobulinama, taikant įvairių šalių patirtį bei ieškant savitų socialinių problemų sprendimų.

1.2. Socialinio darbo naujovės Lietuvoje ir užsienyje

Socialinė politika Lietuvoje vystosi liberalia kryptimi. Šią kryptį nulėmė žemas pilietinės visuomenės lygis, sovietmečiu susiformavęs žmonių mąstymas. Iš to kyla daug socialinio pobūdžio problemų. Pasak J. Paluckienės, santvarką galima greit pakeisti, o tam, kad pasikeistų žmonių mąstymas ir pasaulio suvokimas, reikia gal būt net kelių kartų pasikeitimo. Sunku eiliniam žmogui, kuriuo sovietiniais laikais rūpinosi valstybė, prieiti prie mąstymo, kad nuo šiol jis pats privalo rūpintis savo gerove (Paluckienė, 1999). A. Guogis teigia, jog Lietuvos socialinės politikos modelis bendriausia prasme atitinka Rytų Europos modelį. Rytų Europos socialinės politikos modelį bendrais bruožais autorius apibūdina kaip atskirų nuo valstybės biudžeto privalomųjų socialinio draudimo fondų, veikiančių surenkamų įmokų ir iškart išmokamų išmokų būdu, funkcionavimą. Deja šis modelis turi trūkumų – išmokos yra menkos, „neužsitarnavusiems“ parama visai neteikiama, didelis dėmesys labdarai, silpnos nevyriausybinės organizacijos ir hierarchiškai veikiančios korporatyvinės gerovės institucijos (Guogis, 2002). Atkūrus nepriklausomybę Lietuvos Respublikos socialinė politika buvo vykdoma dviem pagrindinėmis kryptimis: socialinės apsaugos ir darbo politikos formavimo ir įgyvendinimo.

S. Rimdeikienė ir R. Čiuberkienė teigia, jog Lietuvoje socialiniai darbuotojai glaudžiai bendradarbiauja tarpusavyje bei palaiko ryšius su kitų institucijų atstovais. Lietuvoje, pagal užsienio šalių patirtį, bandoma diegti komandinio (multidisciplininio) socialinio darbo modelį. Socialiniai darbuotojai pripažino, jog šis modelis yra labai pažangus. Deja, metodui efektyviai veikti trukdo keletas priežasčių. Tai ir darbuotojų kompetencijos, ir teorinių duomenų trūkumas, ir prastai koordinuojamas darbas su kitų institucijų darbuotojais (Rimdeikienė, Čiuberkienė, 2005).

Nuo 2006 metų liepos 1 d. įsigaliojo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtas Socialinių paslaugų įstatymas (Žin., 2006, Nr. 17-589). Jis laikomas vienu visuomeniškiausių įstatymų, padėsiančių labiausiai socialiai pažeidžiamoms grupėms - tai seneliams, žmonėms su negalia, be tėvų globos likusiems vaikams, socialinės rizikos šeimoms. Didžiausias šio įstatymo privalumas - tai pasikeitęs požiūris ne tik į socialinės paslaugos reikalingą žmogų, bet ir į jo šeimos narius. Iki šiol šeimos nariai nesulaukdavo tinkamos valstybės paramos - jeigu dėl socialinių paslaugų įvairovės stygiaus jie priversti namuose prižiūrėti neįgalius tėvus. Įsigaliojus įstatymui turintys vaikų ir su jais gyvenantys senyvi ar neįgalūs žmonės turi tokias pat galimybes gauti jiems būtinąją valstybės pagalbą kaip ir tie, kurie yra vieniši. Mokėjimo už socialines paslaugas dydis nustatomas atsižvelgiant į socialinių paslaugų rūšį ir asmens gaunamas pajamas. Be to, numatyta, kad tais atvejais, kai žmogus gyvena šeimoje, jo mokėjimo dydis už visas paslaugas, išskyrus

trumpalaikę ar ilgalaikę socialinę globą, diferencijuojamas atsižvelgiant ir į tos šeimos finansines galimybes. Įstatyme nurodoma, jog asmenims, kurių pajamos (ar vidutinės šeimos pajamos, tenkančios vienam šeimos nariui) yra mažesnės už trigubą valstybės remiamų pajamų dydį, visos bendrosios paslaugos (informavimas, konsultavimas, sociokultūrinės paslaugos, tarpininkavimas, maitinimo organizavimas labdaros valgyklose, aprūpinimas drabužiais, transporto organizavimas, asmens higienos paslaugų organizavimas ir kt.), socialinė priežiūra (pagalba į namus senyvo amžiaus asmenims, neigaliesiems, socialinių įgūdžių ugdymas dienos centruose vaikams, pagalbos šeimai tarnybose ir kt.) nuo liepos 1 d. teikiamos nemokamai. Visiems, nepriklausomai nuo finansinių galimybių, nemokamai teikiamos informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo ir atstovavimo paslaugos. Savivaldybėms rekomenduota nustatyti, kad krizių atvejais, kai asmuo patiria fizinį ar psichologinį smurtą arba kyla grėsmė jo fiziniam ar emociniam saugumui, sveikatai ar gyvybei, trumpalaikė socialinė globa iki 30 d. taip pat būtų teikiama nemokamai.

Socialinė globa nemokamai teikiama ir likusiems be tėvų globos vaikams ir socialinės rizikos vaikams. Be to, savivaldybei palikta teisė savivaldybės institucijos nustatyta tvarka pasitvirtinti ir kitus atvejus, kai asmenys nuo mokėjimo už bet kurias paslaugas atleidžiami ar jiems sumažintas mokėjimo dydis.

Naujuose Socialinių paslaugų įstatymo poįstatyminiuose teisės aktuose numatyta plačiai ES šalyse taikoma alternatyvi stacionariai globali socialinės priežiūros seniems žmonėms forma - apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose. Šiuose namuose senyvo amžiaus asmenys pagal galimybes savarankiškai tvarkosi savo buitį (gaminasi maistą, moka už komunalines išlaidas) iš dalies tik padedant socialiniam darbuotojui ar kitam specialistui. Naujoje mokėjimo tvarkoje numatyta, kad už šią paslaugą asmenys moka tik iki 20 proc. savo pajamų. Jų turtas - nėra apskaitomas.

Naujame įstatyme atsirado ir nauja paslaugų rūšis - socialinė globa asmens namuose. Iki šio įstatymo priėmimo buvo teikiam tik pagalba į namus, kuri daugiau buvo orientuota tik į buitinę pagalbą namuose. Naujoji socialinė globa į namus turi apimti kompleksinę nuolatinę priežiūrą, kurią teikia ne tik socialinis darbuotojas, bet ir kiti specialistai.

Dar viena nemažiau aktuali visuomenei paslauga, vadinamoji “atokvėpio” paslauga šeimos nariams - trumpalaikė senyvo amžiaus asmenų ar neigalių asmenų socialinė globa. Šia paslauga gali pasinaudoti šeimos nariai, globėjai, laikinai dėl tam tikrų priežasčių negalintys prižiūrėti savo artimųjų, kuriems reikalinga globa.

Aktualiomis Lietuvoje problemomis įvardinamas regioninių skirtumų mažinimas, švietimo paslaugų plėtra socialinę atskirtį patiriantiems ir socialinės rizikos šeimų vaikams (Nacionalinis pranešimas..., 2006, p. 22). Numatyta gerinti socialinių paslaugų kokybę, prioriteto tvarka plėtoti pažangias jų formas, didinti jų prieinamumą tobulinti socialinės paramos informacinę sistemą (SPIS): kaupti ir analizuoti informaciją apie socialiai pažeidžiamas šeimoms (Nacionalinis

pranešimas..., 2006, p. 17). Būtina mažinti regioninius skirtumus socialinių paslaugų teikime, nes kaimiškuose regionuose asmenys gyvena nutolę nuo savivaldybės ir jiems dažnai būna sunku pasiekti savivaldybę su prašymu socialinėms paslaugoms ar išmokoms. Šia problemą numatoma spręsti išplečiant SPIS, kad ir seniūnijos taptų SPIS klientais. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija kartu su savivaldybėmis rengia projektą, kad iš ES struktūrinių fondų lėšų kiekvienoje šalies seniūnijoje būtų sukurtos SPIS kompiuterinės darbo vietos (Nacionalinis pranešimas..., 2006, p. 28).

Užsienyje socialiniai darbuotojai teikia paslaugas ne visiems gyventojams, o dirba tam tikroje aplinkoje. Socialiniame darbe yra išskiriamos kai kurios specializacijos. JAV įsikūrusi socialinių darbuotojų nacionalinė asociacija (NASW - The National Association of Social Workers) taip apibūdina šias specializacijas:

Vaikų, šeimos ir mokyklos socialiniams darbuotojams tenka teikti socialines paslaugas ir paramą, siekiant pagerinti socialinį ir psichologinį vaikų ir jų šeimų mikroklimatą.

Medicinos ir visuomenės sveikatos priežiūros socialiniai darbuotojai teikia psichosocialinę paramą žmonėms bei šeimoms iš pažeidžiamų gyventojų grupių – pensininkams, invalidams ir kt.

Psichikos sveikatos ir piktnaudžiavimo medžiagomis socialiniai darbuotojai privalo įvertinti ir spręsti asmenų su psichine negalia ar piktnaudžiaujančių narkotikais problemas, įskaitant piktnaudžiavimą alkoholiu, tabaku arba kitais narkotikais.

Kitų tipų socialiniai darbuotojai pristatomi kaip socialinio darbo administratoriai, projektuotojai ir politikai, kurie kuria ir įgyvendina programas, skirtas spręsti įvairius socialinius klausimus, kaip pavyzdžiui, vaikų benamystės, narkomanijos, skurdo ir smurto problemas.

Socialiniai darbuotojai JAV gali dirbti ne tik valstybės institucijose, bet ir verstis privačia praktika, jei turi pažymėjimus, pagrindžiančius jų išsilavinimą bei profesinę patirtį. Privatūs praktikai turi turėti bent magistro laipsnį ir būti atlikę socialinio darbo praktiką (Social Work... 2006).

Rusijoje socialinės apsaugos sistema yra viena iš valstybės socialinės ekonomikos politiką realizuojančių institucijų. Šios politikos tikslas – išlaikyti ekonominio visuomenės vystymosi stabilumą. Labai rūpinamasi darbingais piliečiais ir jų apsaugai nuo socialinių rizikų yra kuriamas apsaugos modelis. Socialinėmis rizikomis laikoma liga, invalidumas, maitintojo netekimas, traumos, nedarbas, migracija, benamystė, senatvė, skurdas, ir nuo šių rizikų stengiamasi piliečius apsaugoti (Korniušina, 2004, p. 26).

Rusijoje, anot Korniušinos yra išskiriami du socialinės apsaugos aspektai:

1. socialinė apsauga – tai socialinis piliečių ir jų šeimų narių aprūpinimas, pritaikytas prie naujų socialinių-ekonominių sąlygų;

2. socialinė gyventojų apsauga – socialinė pagalba, teikiama tam tikroms žmonių kategorijoms, pasireiškianti socialinėmis išmokomis, natūrine pagalba ir socialinėmis paslaugomis.

Pasak E.S. Novak, E.G. Lozovskos ir M.A. Kuznecovos, įvairiose šalyse yra taikomi įvairūs socialinio darbo metodai ir teikiamos įvairios paslaugos. Vokietijoje socialinis darbas ir socialinė pedagogika yra atskirti. Socialinį darbą dirba ir paslaugas teikia privačios ir valstybinės kompanijos. Norvegijoje socialinio darbo organizavimas vedamas trimis lygiais – valstybiniu, regioniniu ir municipaliniu. Islandijoje socialinis darbas vykdomas, į jį aktyviai įtraukiant gyventojus (Новак и др., 2001, p. 30-38).

Apibendrinus socialinio darbo ypatumus Lietuvoje ir užsienyje, pažymėtina, jog Lietuva savo socialinėje politikoje laikosi liberalaus požiūrio. Lietuvos socialinės politikos modelis bendriausia prasme atitinka Rytų Europos modelį. Rusijoje socialinės apsaugos sistema yra viena iš valstybės socialinės ekonomikos politiką realizuojančių institucijų ir jos tikslas – išlaikyti ekonominio visuomenės vystymosi stabilumą. Kitur užsienyje socialiniai darbuotojai dirba tam tikroje aplinkoje su įvairiomis socialinės rizikos gyventojų grupėmis ar asmenimis atskirai. Šią praktiką galėtume taikyti ir Lietuvoje, tuomet darbuotojai būtų labiau specializuoti. Šiuo metu socialinio darbuotojo pareigybės apraše nurodoma, jog socialiniai darbuotojai yra socialinių programų koordinatoriai, socialinio darbo organizatoriai, socialinio darbo vadybininkai, socialiniai darbuotojai seniūnijose, socialinio darbo organizatoriai bendruomenėse ir pan.

2. SOCIALINĖS RIZIKOS GRUPĖS ŠEIMOS

2.1 Šeima – socialinė institucija ir socialinio darbo klientas

Šeima – esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartų gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą – teigiama Valstybinės šeimos politikos koncepcijos tekste (Žin. 2008 06 03).

Tarptautinė Žmogaus Teisių deklaracija teigia, jog šeima yra visuomenės ląstelė, kurią sudaro vyras ir moteris susieti santuokos ryšiu. Santuokinis ryšys įpareigoja vyrą ir moterį atsakingam ir pagarbiam tarpusavio bendravimui. Santuokos sukurta aplinka yra palanki tiek patiems sutuoktiniams, tiek jų vaikams.

Kiekviena šeimos apibrėžtis bei šeimos vaidmens nusakymas yra saviti. Ypač svarbu tai, kad kiekviena jų yra paskata naujoms idėjoms kilti. Kiekviena apibrėžtis yra naujas šeimos, kaip sistemos suvokimo modelis. Socialinėje visuomenės organizacijoje ir struktūroje šeima yra seniausia jos pirminė grupė. Pirminė, todėl, kad joje visų pirma ugdomi vaikai, formuojamas charakteris, idealai (Uzdila, 2001, p. 19).

Filosofijos, Sociologijos ir Teisės instituto leidinyje, „Šeimos politikos koncepcija“ (1995, 12 p.) nurodytos šios pagrindinės šeimos **funkcijos** :

- **Psichosocialinė** - šeima, kaip visuomenės mikrobendrija, sieja socialiniai, ekonominiai bei emociniai ryšiai.
- **Ekonominė** -materialinio apsirūpinimo, apsitarnavimo ir gamybinės veiklos sfera.
- **Reprodukcinė** - seksualinio aktyvumo ir kartų pratęsimo sfera.
- **Globos ir priežiūros** - šeimoje realizuojama pirminė ir natūrali tarpusavio globa ir priežiūra (vaikų, vyresnio amžiaus žmonių, žmonių su negalia).
- **Socializacijos** - šeima vaikams suteikia pirmines žinias ir įgūdžius, ugdo juos, formuoja jų savimone.
- **Kultūrinė** - šeima, kaip pirminė sociokultūrinių, etnokultūrinių vertybių ir tradicijų perteikėja.

Šeima yra sudėtingas ir daugiaspektis fenomenas. Visuomenė ir valstybė yra tokia, kokia yra šeima. Joje atsinaujina visuomenė, ugdoma jos pamaina (Miškinis K., 2003, p. 19).

Visuomenės santykių sistemoje šeimos santykiai užėmė ir užima labai svarbią vietą. Šeima yra pirminė visuomenės ląstelė ir atlieka fundamentalias žmonių giminės pratęsimo, jaunosios kartos auklėjimo ir šeimos narių materialinės bei moralinės savitarpio paramos funkcijas. Tiek teisiniu, tiek socialiniu požiūriu vienas svarbiausių šeimos susikūrimo etapų yra santuokos sudarymas. Santuokos sudarymo formos bei šeimos teisiųjų santykių apibūdinimas istoriškai keitėsi, atsižvelgiant į to meto kultūrą, bažnyčios ir valstybės santykį bei bendrą visuomenės pasaulėžiūrą. Visais amžiais vyraujantis šeimos modelis Lietuvoje buvo tradicinės šeimos modelis, kurio svarbiausieji požymiai, skiriantys jį nuo dabartinio šeimos modelio, buvo santuokos patvirtinimo būdai ir santuokos pastovumas. Tradicinis šeimos modelis pripažino tik oficialiai patvirtintą santuoką ir atmetė bet kokias kitas sugyvenimo formas. Taip pat tradicinis santuokos modelis numatė santuokos nenutraukiamumą. Ypač šio tradicinio šeimos modelio buvo laikomasi Lietuvos kaime XIX amžiaus pabaigoje (Perkumienė ir kt., 2004).

Socialinių pokyčių eigoje stipriai pakito tiek suvokimas, kaip turėtų atrodyti šeima, tiek ir šeimos struktūrinė sudėtis. Tradicinėje šeimoje susituokusi pora augino keletą vaikų, griežtai pasidalindami vaidmenis šeimoje: tėvas buvo dirbantis maitintojas, o mama – namų šeimininkė. Šis „maitintojo“ modelis gyvuoja ir šiandien, tačiau tai jau nėra vyraujanti gyvenimo forma. Gyvenimo drauge formos tapo žymiai įvairesnės. Pasirinkimo laisvės erdvės tarp skirtingų šeimos formų ar apsisprendimo nekurti šeimos labai išsiplėtė. Pakitęs moters vaidmuo su šiais pasikeitimais yra nemažai susijęs daugelis motinų šiandien yra dirbančios. Europoje šeimos žymiai sumažėjo. Vis daugiau šeimų turi vieną vaiką, vis rečiau sutinkama šeimų, turinčių tris ir daugiau vaikų. Taip pat dažnai renkama gyvenimą be vaikų – poroje ar vienvėje. Šeimos kūrimas šiuo metu yra siejamas ne tik su giminės pratęsimu, bet ir su šeimos socialinės ekonominės padėties išsaugojimu (Česnaitytė, 2004) Lietuvoje visuomenės požiūris į modernius šeimos bruožus liberalėja – neutraliau vertinamos poros, norinčios gyventi nesusituokę, daugėja tokių šeimų (Stankūnienė ir kt.,

2003). Tačiau tokios šeimos nėra darnių šeimų kūrimo ateityje pagrindas – G. Navaitis pastebi, jog daugėja vaikų, kurie nebeišsiugdo savyje brandžios šeimos idealo. Kai tokie vaikai suauga ir patys kuria šeimas, daugelį jų lydi įvairaus pobūdžio sunkumai. Šiems žmonėms dažnai prisireikia psichoterapinės pagalbos (Navaitis, 1999).

Šeima – socialinis institutas – mažoji grupė, turinti funkcionavimo bei vystymosi dėsningumus. Pagal socialinės psichologinės sveikatos lygį galima išskirti darnias, problemines, konfliktines ir krizines šeimas. Pagal auklėjimo poveikį galima šeimas suskirstyti į sąlygines grupes – palankios, palankios nestabilios, nepalankios, neutralios, kriminogeninės, konfliktinės, desocializuotos šeimos. Pagal materialųjį aprūpinimą – šeimos, gaunančios dideles, vidutines ir mažas pajamas bei skurstančios. Pagal ypatingas gyvenimo sąlygas – šeimos, kur vienas arba abu sutuoktiniai yra nepilnamečiai, studentai, distancinės ir neregistruotos santuokos šeimos.

Šeima yra maža bendruomenė, kuri turi savo pareigas, funkcijas ir atsakomybę. Pasak V. Indrašienės, daugelis darbo su maža grupe įgūdžių tinka dirbant su šeima (Indrašienė, 2004, p.99). Šeimoje veikia žmogaus socialinio funkcionavimo sistema, kuri keičiasi veikiama ne tik socialinių, bet ir savo vidinių procesų eiga. Todėl šeima gali tapti svarbiausia socialinio darbo sfera būti pagrindinis jos darbo objektas. Mus labiausiai domina socialinės adaptacijos aspektu išskiriamos – socialinės rizikos grupių, nedarnios ir asocialios šeimos.

Šalims, ypač toms, kurios išgyveno ir tebeišgyvena (pavyzdžiui, Lietuva) esmines socialines permainas, ypač aktuali yra socialinės rizikos šeimų tematika. Socialiniai ekonominiai pokyčiai veikia ekonomiką ir jos sritis, tuo pačiu ir žmogų bei jo aplinką. Globalizacija, laisvoji rinka ir kiti procesai lemia socialinius visuomenės pokyčius. Socialinės rizikos asmenų grupių ir šeimų atsiradimas yra šių pokyčių padarinys (Kondrotaitė, 2006).

Neretai Lietuvoje visos šeimos, kurioms reikalinga kokia nors pagalba iš šalies, įvardijamos kaip „asocialios“. Šis terminas netinkamas dėl etinių ir kalbinių aspektų. Kalbininkų patarimu, atsakyta „asocialios šeimos“ sąvokos, o vietoj jos pasiūlyta vartoti „socialinės rizikos šeimos“ arba „probleminės šeimos“ sąvokas (Bagdonaitė, 2007). Kokios šeimos yra priskiriamos socialinės rizikos šeimų grupei? Lietuvos įstatymuose apibrėžta, kad socialinės rizikos šeima – tai šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikę ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Tokios šeimos nesugeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių, be to, bendravimo būdas tokiose šeimose žymiai apriboja vaiko galimybes išreikšti poreikius ir jausmus. Vaikai, augantys tokiose šeimose, turi labai žemą savęs vertinimą, nesitiki, kad jų poreikiai yra svarbūs ir gali būti patenkinti, neturi tinkamų socialinių įgūdžių (Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos, patvirtintos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. A1-207).

Socialinė rizika – įvairios visuomeninio gyvenimo aplinkybės, sudarančios sąlygas socialinei asmens atskirčiai atsirasti (Pėžaitė, Brazienė, 2004). Socialinės rizikos šeimos – tai

šėimos kaip socialinio instituto ir kaip mažos pirminės socialinės grupės tipas, kuris dėl savo ypatybių neatitinka savo paskirties ir nevysiškai vykdo savo funkcijas, yra labiau veikiamas neigiamų socialinių veiksnių ir koreliuoja su socialinės rizikos grupėmis, kurios kelia grėsmę normaliam visuomenės funkcionavimui (Guščinskienė, Kondrotaitė, 2006).

Socialinės rizikos šeima – šeima, kurioje vyrauja krizė dėl įvairių priežasčių (Burton, 1990).

Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinėse rekomendacijose išskiriami šie socialinės rizikos šeimų tipai:

- vienas arba abu tėvai turi žalingų įpročių ar kompulsijų (neįveikiamų potraukių) – vartoja kvaišalus, demonstruoja palaidą seksualinį elgesį, lošia azartinius žaidimus, serga bulimija ar anoreksija, per daug laiko praleidžia darbe;
- vienas ar abu tėvai grasina ar naudoja fizines bausmes, kaip pagrindinę disciplinos priemonę. Vaikai gali būti fizinio smurto liudininkais arba priversti dalyvauti baudžiant brolius ir seseris, arba gyvena baimėje dėl galimų agresijos protrūkių;
- vienas arba abu tėvai naudoja vaikus kaip savo nuosavybę, kurios pagrindinis tikslas tenkinti tėvų fizinius ir emocinius poreikius (pvz., depresiška mama niekur neleidžia vaiko, nes jai liūdna vienai);
- vienas arba abu tėvai netenkina arba grasina netenkinti vaiko gyvybiškai svarbių poreikių (aprūpinti valgiu, drabužiais, neleisti ilsėtis);
- vienas arba abu tėvai naudoja stiprią autoritarinę kontrolę, kaip auklėjimo priemonę;
- šeima fanatiškai seka tam tikrais tikėjimais ar stereotipais (religiniais, finansiniais, politiniais ir pan.), besąlygiškai reikalaujama vaiko paklusimo.

Pagalbos socialinės rizikos šeimai, išgyvenančiai socialinę psichologinę krizę ir esančiai rizikos grupėje dėl netinkamo elgesio su vaikas, problema turėtų būti sprendžiama iš karto dviem paralelinėmis kryptimis – prevencijos ir intervencijos (Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos, patvirtintos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. A1-207).

Apibendrinami įvairių autorių požiūri į šeimą, galime teigti, kad šeima suvokiama, kaip sistema. Socialinėje visuomenės organizacijoje ir struktūroje šeima yra seniausia jos pirminė grupė, tarsi maža bendruomenė, kuri turi savo pareigas, funkcijas ir atsakomybę. Socialinės rizikos šeimose šios bendruomenės narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas sutrikęs, joje neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Tokia šeima neatitinka savo paskirties. Socialinės rizikos šeimoms reikia teikti socialinę pagalbą nukreiptą ne tik į šeimos problemų sprendimą, bet ir į jos stiprinimą bei ugdymą, siekiant atstatyti jos vidinį potencialą ir daugialypių reikšmingų visuomenės funkcijų vykdymui. Siekiant šių tikslų, darbas su rizikos grupės šeima turi būti vykdomas prevencijos bei intervencijos būdu. Tačiau vien socialinio

darbo nepakanka, kad šių šeimų skaičius Lietuvoje sumažėtų. Socialinis darbas su rizikos šeima yra tik kompleksas trumpalaikių ir laiku panaudotų priemonių, t.y. greitos ir neatidėliotinos pagalbos šeimai krizinių išgyvenimų laikotarpiu. Reikalinga rimta prevencinė valstybės strategija orientuota į ilgalaikę asmens ir visuomenės kaitą bei rizikos šeimų atsiradimo priežasčių ir problemų sprendimą.

2.2. Socialinės rizikos šeimų atsiradimo priežastys ir problemos

Norint užkirsti kelius socialinės rizikos šeimų daugėjimui, būtina išanalizuoti ir suprasti tokių šeimų atsiradimo priežastis ir problemas. Socialinės rizikos šeimos formavimosi priežastys yra labai įvairios, tačiau pagrindinės yra socialinė atskirtis, alkoholizmas, skurdas, nedarbas. Šios priežastys yra glaudžiai susijusios ir dažnai išplaukia viena iš kitos.

Pagrindinėmis socialinės rizikos šeimų priežastimis užsienyje nurodomas alkoholizmas, narkomanija, nepilnamečių nėštumas (Mccubin et al., 1999; Shoen et al., 2007). Rizikos grupėms taip pat priskiriamos šeimos su emociškai pažeistais vaikais (Corliss, ir kt. 2008). G. Kondrotaitė išanalizavus socialinės rizikos šeimų problematiką ir atlikus tyrimus kaimo vietovių savivaldybėse pateikia šias pagrindines socialinės rizikos šeimų problemas: socialinės rizikos šeimų daugėjimas, alkoholizmo ir nedarbo sąryšis; vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, nusikalstamumas ir jų įtraukimas į nelegalių prekių gabenimą kontrabanda per Lietuvos–Rusijos ir Lietuvos–Baltarusijos valstybines sienas (Kondrotaitė, 2006).

Aukščiau minėti reiškiniai laikytini svarbiomis socialinės rizikos šeimų atsiradimo ir formavimosi priežastimis Lietuvoje. Be to, pastarojo dešimtmečio Lietuvos vystymosi situacija turėjo įtakos šių šeimų gausėjimui. Pasak R. Grigo globalizacija ir eurointegracija Lietuvos gyventojams ir jų socialinei organizacijai turėjo ne tik teigiamos, bet ir neigiamos įtakos – tai kaimo gyventojų deprivacija, bei stiprėjanti socialinė ir ekonominė visuomenės diferenciacija, ryškėjanti „užribio“ klasė (Grigas, 2003). Dėl to kaimo vietovėse daugėja socialinės rizikos grupėms priskirtinų šeimų.

Socialinės atskirties priežastys yra glaudžiai susijusios su socialine politika. Pirmiausia akcentuojamos nepakankamos galimybės naudotis švietimo bei tobulinimosi galimybėmis, nepilnavertė padėtis darbo rinkoje ir mažos pajamos. Nedarbas ir sumažėjęs socialinis saugumas kelia grėsmę socialiniam individų dalyvavimui ir integracijai. Dalyvavimas darbo rinkoje ir materialiniai ištekliai yra vyraujančios kategorijos, kurios sąlygoja individo galimybių visuomenėje perspektyvą. Anot M. Taljūnaitės, „socialinę atskirtį galima nusakyti remiantis įvairiais aspektais (arba kriterijais, pavyzdžiui, gerovės ir pajamų paskirstymo, užimtumo ir išsimokslinimo, asocialių šeimų ir aukšto rizikos laipsnio šeimų, mirtingumo ir liguistos patologijos požiūriu ir pan.). Socialiniu demografiniu aspektu tokioms grupėms priklausytų: pensininkai, vaikai našlaičiai, studentai, dirbančios motinos, vaikai su negalia; teritoriniu aspektu – mažų kaimelių gyventojai

arba labai nutolusių gyvenviečių žmonės; socialiniu profesiniu požiūriu – mažai apmokami darbininkai, kai kurių profesijų atstovai“ (Taljūnaitė, 2004).

Socialinė atskirtis – tai ir pilietinių teisių, įskaitant politines, ekonomines, socialines ir kultūrines, netolygaus pasiskirstymo išraiška. Socialinė atskirtis yra dvejopa: pirmoji – sukelta išteklių pasiskirstymo visuomenėje netolygumo ir antroji – atskirtis dėl nepakankamo, nepilnaverčio socialinio dalyvavimo ir socialinių ryšių trūkumo. Socialinės atskirties mažinimas yra veikla, kuri gali būti vykdoma trim kryptimis – veiklos specifikos koregavimas, institucijų, atsakingų už socialinę atskirtį tikslų suvienodinimas, teorinio ir praktinio darbuotojų, dirbančių su šiomis grupėmis kvalifikacijos kėlimas ir darbo gerinimas. Siekiant socialinės atskirties mažinimo efektyvumo, būtina šį procesą kryptingai planuoti (Juodeikaitė, Leliūgienė, 2005).

Šiuo metu plačiai paplitęs socialinės rizikos terminas. Socialinės rizikos koncepcija yra gana kompleksiška, neleidžianti dėti lygybės ženklo tarp socialinės rizikos ir socialinės nelygybės (ne bet kokia socialinė nelygybė gali būti traktuojama kaip socialinė rizika). Lietuvių kalba bandoma vartoti „socialiai kritinių grupių“ terminą, nes būtent šių grupių gerovė yra neapsaugočiausia liberalios ekonomikos valstybėse (Taljūnaitė, 2004).

Viena dažniausiai įvardijamų socialinės atskirties priežasčių – skurdas. Taip pat skurdą galima vertinti kaip sąlygą, dėl kurios įtakos individui išauga pavojus tapti socialiai atskirtu. Tą patį galima pasakyti ir apie ilgalaikius bedarbius. Tačiau socialinė atskirtis dažniausiai pasireiškia, kai vienu metu individas yra veikiamas kelių veiksnių. Apibendrintai galima teigti, kad individų ar jų grupių tapsmui socialiai atskirtais turi átakos tokios priežastys, kaip skurdas, nedarbas, nepakankamas išsilavinimas, žemas pragyvenimo lygis, nedalyvavimas visuomenės socialiniame gyvenime ir kt. (Brazienė, Guščinskienė, 2004).

Nedarbas taip pat yra vienas iš rizikos faktorių susiformuoti rizikos grupės šeimoms. Nepriklausomybės metais ir po įstojimo į ES esminiai socialiniai ekonominiai pertvarkymai Lietuvoje turėjo didelės įtakos požiūriui į darbą. Suirus centralizuotai ūkio valdymo sistemai, daugelis įmonių prarado produkcijos realizavimo rinkas, net bankrutavo. Darbo pasiūla ėmė neatitikti darbo paklausos. Kai kurios specialybės tapo nebereikalingomis, atsirado nedarbas, o bedarbiais tapo tūkstančiai žmonių. Daugelis registravosi darbo biržose, kiti ėmė ieškoti bet kokio darbo patys. Atsirado juodoji rinka (neoficialus darbas). Neturintieji darbo patiria daug stresų, nervinės įtampos, padažnėja alkoholizmo atvejų, sumažėja gimstamumas, nes nedirbantys tėvai negali materialiai aprūpinti savo vaikų (Čiužas, Ratkevičienė, 2005).

Pastarasis dešimtmetis Lietuvos kaimui buvo nelengvas: vyraujantis smulkus ūkis, žemas darbo našumas, dideli valstybės įsiskolinimai žemdirbiams, užsitęsusi agrarinė reforma, nepakankamai išvystyta kaimo socialinė infrastruktūra, neaiški kaimo ateities perspektyva. Pastarieji veiksniai nepalankiai atsiliepė ekonominei ir socialinei kaimo gyventojų būklei: sumažėjo užimtumas, išaugo nedarbas, smuko gyvenimo lygis, pablogėjo demografiniai rodikliai, prastėjo

sąlygos švietimo, sveikatos apsaugos, laisvalaikio, kultūros srityse, išaugo nusikalstamumas (Karpavičienė, Brazienė, 2004).

Labai svarbus aspektas mūsų tyrimuose yra kaimo žmonių darbo pobūdis ir sąlygos, kurios apsprendžia rizikos šeimų priežastis kaimiškose vietovėse. Socialiniai ekonominiai pertvarkymai labai pakeitė Lietuvos kaimą. Sovietmečiu darbas stambių žemės ūkio įmonių sąlygomis dažniausiai buvo kolektyvinis. Prasidėjus žemės ūkio privatizavimui, daugelis žmonių susigrąžino savo, savo tėvų ar senelių žemę. Žmonės tapo žemės savininkais – ūkininkais, žemės nuomininkais, samdiniais arba bedarbiais. V Vitunskienė nurodo darbo socialinę reikšmę šių dienų Lietuvos kaime – darbas ne tik užtikrina pragyvenimą, tai yra svarbi socialinė veikla (Vitunskienė, 1999). Deja, socialiniai ekonominiai pertvarkymai Lietuvos kaime nedavė lauktų rezultatų. Atsirado nedarbas, nevysiškas užimtumas, daugeliu atvejų ir turimas darbas nebeužtikrina net minimalaus gyvenimo lygio. Žemdirbiai atsidūrė labiausiai skurstančiųjų socialinėse grupėse. Pagrindinė skurdo priežastis yra nedarbas arba vargingas pragyvenimas iš darbo iki 3 ha asmeniniame ūkyje. Tokių ūkių Lietuvoje yra daugiau kaip 300 tūkstančių. Šiuose ūkiuose darbo dažnai nepakanka jų šeiminiams, pajamos mažos, jos neužtikrina minimalaus gyvenimo lygio. Gana problematiškomis sąlygomis dirba ir ūkininkai, turintieji daugiau negu 3 ha žemės. A. Čiužo ir V. Ratkevičienės duomenimis, sociologiniai tyrimai rodo, jog darbas ūkininkų ūkiuose nuvylė daugelio kaimo žmonių lūkesčius (Čiužas, Ratkevičienė, 2005). Dėl didėjančių išlaidų gamybai ir mažėjančių žemės ūkio produkcijos supirkimo kainų, bankų paskolų ir kitų aspektų daug ūkininkų ūkių balansuoja ant bankroto ribos. Jie ne tik neišlaiko samdomų žmonių, tačiau ir rizikuoja tapti socialiai pažeidžiamais, sumažėjus pajamoms. Toks pragyvenimo lygis taip pat yra rizikos faktorius atsirasti rizikos grupės šeimoms.

Yra nuomonių, kad daug socialinės rizikos šeimų – daugiavaikės t.y. turi daugiau nei tris vaikus. Tai iš dalies patvirtina sociologiniai tyrimai. Remiantis namų ūkių biudžeto tyrimų duomenimis, daugiavaikės, tai yra auginančios tris ir daugiau vaikų šeimos sudaro apie 3,3 proc. visų namų ūkių, tai būtų apie 45-50 tūkstančių šeimų visoje šalyje. Daugiausia tokių šeimų gyvena kaime, kiek mažiau – miesteliuose, o didžiuosiuose miestuose jų yra mažiausiai. Namų ūkių biudžeto tyrimų bei skurdo tyrimų statistika rodo, kad Lietuvoje skursta apie 16,7 procentų vaikus auginančių šeimų. Taip pat namų ūkių biudžeto tyrimai rodo, jog skurstančiųjų grupei galima priskirti 36,6 proc., t.y. daugiau nei trečdalį visų daugiavaikių šeimų (Galinaitytė, 2007). Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto lektorė dr. Vita Karpuškienė interviu, duotame vykdant Europos Komisijos finansuojamą projektą „Lietuva be atskirties ir skurdo“ (LabAS“) teigia, jog daugiavaikių šeimų skurdo pirmoji priežastis yra maži atlyginimai. Kuo daugiau narių yra šeimoje, tuo iš didesnio skaičiaus reikia dalyti darbuotojų šeimos narių gaunamas pajamas, todėl automatiškai vienam šeimos nariui skirtos pajamos tampa mažesnės. Statistiniais duomenimis vaikus auginančios, tačiau nedaugiavaikės šeimos nario vartojimo lygis 2008 metais buvo apie 80

procentų vidutinio Lietuvos vartojimo lygio, tuo tarpu daugiavaikės šeimos nario vartojimo lygis tesudarė 57 proc. vidutinio Lietuvos vartojimo lygio. Kitas veiksnys, lemiantis daugiavaikių šeimų skurdą, yra užimtumo problema: daugiavaikėse šeimose dažniau būna tik vienas dirbantis žmogus, tuo tarpu kitas sutuoktinis prižiūri mažus vaikus. Lietuvoje daugiavaikių šeimų problemoms spręsti yra vykdoma tam tikra socialinė politika, kurią sudaro piniginė parama ir paslaugos (Karpuškienė, 2007).

Paslaugos, kitaip nei piniginės išmokos, kurios skiriamos tiek tiesiogiai centrinės valdžios, tiek savivaldybių, yra teikiamos savivaldybių lygmeniu. Viena iš svarbiausių paslaugų yra nemokamas maitinimas, teikiamas mažas pajamas turinčių šeimų vaikams. Ši paslauga yra teikiama mokyklose, ir tai yra svarbi parama būtent vadinamosioms socialinės rizikos šeimoms, kadangi daug tokių šeimų vaikus į mokyklą leidžia dar ir dėl to, kad šie ten pavalgytų. Šiuo metu paslaugų po truputį gausėja – atsiranda dienos centrų, kur gali ateiti vaikai, leisti laiką, ruošti pamokas ir panašiai. Tokius centrus gali steigti tiek valstybinės įstaigos, savivaldybės, nevyriausybinės organizacijos.

Dabartine šeimos rėmimo politika siekiama dviejų tikslų. Pirmasis – didinti gimstamumą, antrasis – paremti skurstančias šeimas, palengvinti vaikų auginimo našą. Faktai rodo, kad pirmasis tikslas tikrai nėra pasiektas. Šiandien gimstamumui įtaką daro per daug veiksnių, kad valstybė vien savo pašalpomis galėtų pakeisti esamas tendencijas. Deja, kai kurios šeimos gimdo vaikus tam, kad gautų pašalpas, o vėliau nesirūpina savo atžalomis, pašalpas naudoja ne vaikams aprūpinti, o prageria ar panašiai. Antra vertus, tai, kad šiomis pašalpomis kartais yra piktnaudžiaujama, rodo, jog tai nėra visiškai Beverčias pinigai. Jei šios paramos šeimoms nebūtų, vaikus auginančios šeimos iškart pajustų skirtumą. Tačiau manoma, kad socialinę politiką šeimų atžvilgiu galima padaryti veiksmingesnę, kad tam yra atitinkamų priemonių. Norint išvengti piktnaudžiavimo pašalpomis, galima didinti pašalpų panaudojimo kontrolę, tačiau prieš tai reikia aiškiau apsispręsti, ko iš tiesų bus siekiama valstybės socialine politika. Taip, asocialios daugiavaikės šeimos yra mūsų visuomenės skaudulys, kita vertus, asocialios šeimos sudaro tik 10 procentų visų daugiavaikių šeimų, o likusioji, didžioji dalis daugiavaikių šeimų yra vadinamosios „normalios“ arba „padorios“. Deja, visų pirma reikia spręsti neracionalaus pašalpoms skirtų lėšų paskirstymo problemą. Bet kuriuo atveju pašalpoms skiriant mokesčių mokėtojų pinigus, didelė dalis jų „nubyra“ pačios pašalpų teikimo sistemos administravimui. JAV ir kitose šalyse atlikti skaičiavimai rodo, jog, norint, kad skurstantįjį pasiektų vienas paramos piniginis vienetas, iš kitų mokesčių mokėtojų reikia paimti beveik du piniginius vienetus, nes administravimo išlaidos yra didelės. Tad pašalpoms skirti pinigai nuteka ne tik dėl to, jog juos neracionaliai naudoja patys pašalpų gavėjai, bet todėl, kad nemažai jų „išsibarsto pakeliui“. Klasikinis metodas, kaip išspręsti neracionalaus vartojimo problemą, yra natūrinių produktų arba paslaugų teikimas. Tad, išsiaiškinus tikslinį segmentą, būtent – daugiavaikes skurstančias šeimas – galima plėsti maitinimo paslaugų teikimą, būtent nemokamą

maitinimą vaikams teikti ne tik mokslo dienų, bet ir atostogų metu. Kitas būdas būtų tokių šeimų vaikų įtraukimas į aktyvią užklausinę veiklą – būrelius, atostogų veiklos organizavimą ir panašiai. Taip vaikai būtų integruojami į bendraamžių grupes, kartu leidžiant laisvalaikį. Tai būtų galima įgyvendinti dviem būdais: pirma – didinant socialinių darbuotojų, kurių skaičius seniūnijose pastaruosiu metu gana sparčiai augo, atsakomybę, suteikiant jiems daugiau sprendimo galių, kad šie, pažinodami šeimas, galėtų nuspręsti, kokios pagalbos reikia konkrečiai šeimai. Kitas būdas būtų tam tikro vaiko užklausinės veiklos krepšelio įteisinimas, kurio paskirtis būtų panaši kaip ir mokinio krepšelio, tiesiog jo lėšos būtų skiriamos vaiko užklausinei veiklai. Gal būt galima pritraukti kaimo bendruomenės, vykdyti projektus ar kitą veiklą, skirtą skurstančių šeimų ir jų vaikų pilnavertei integracijai į visuomenę (Karpuškienė, 2007).

E. Galinaitytė, rezonansiniame straipsnyje apie socialinių pašalpų politiką Lietuvoje teigia, jog socialinių pašalpų Lietuvoje politika kol kas neveiksminga ir tik leidžia jas gaunančioms šeimoms balansuoti ant skurdo ribos, nesprenžiant šį skurdą sukeliančių problemų (Galinaitytė, 2007).

Skurdi ar netinkama aplinka yra dažnai susijusi su vaiko, augančio joje elgesio sutrikimais, ir manoma, jog daugeliu atvejų tai yra lemiamas etiologinis veiksnys. Biomedicinos mokslų daktarė G. Raslavičienė teigia, jog emocinis vaiko pažeidimas arba vaiko elgesio sutrikimas dažnai yra susijęs su nepalankia psichosocialine aplinka, įskaitant nepatenkinamus santykius šeimoje. Esant reaktyviam prierašumo sutrikimui būdingas baimingumas, padidėjęs dirglumas, skurdus socialinis bendravimas su bendraamžiais, dažni agresijos atvejai bei liūdesys. Sindromas dažnai pasireiškia kaip tiesioginis didelio tėvų aplaidumo, prievartos ar ypač blogo elgesio su vaiku rezultatas. Reaktyvusis prierašumo sutrikimas beveik visada kyla dėl ypač neadekvačios vaiko priežiūros. Tai gali būti psichologinė prievarta ar vaiko apleistumas, nuolatinis nereagavimas į vaiko poreikius ir bandymus bendrauti. Pozityviai arba negatyviai formuojami socialiniai tarpusavio santykiai yra pagrindinis asmens teigiamų arba neigiamų emocijų šaltinis, suteikiantis asmeniui atitinkamai psichoemocinio komforto arba diskomforto (nepasitikėjimo, nesaugumo, nerimo, baimės jausmą) ir skatinantys arba stabdantys individo pažintinį vystymąsi, savisklaidą ir psichosocialinės sveikatos raidą. Esant prieštaraujančio neklusnumo sutrikimams, vaikai yra linkę dažnai ir aktyviai nepaklusti suaugusiųjų nurodymams bei taisyklėms ir sąmoningai erzinti kitus asmenis. Jie dažnai yra supykę, išsižeidę, prastai toleruoja frustraciją ir lengvai praranda savitvardą. Socialinio bendravimo sutrikimų bendras požymis yra socialinio elgesio anomalijos (Raslavičienė, 2001).

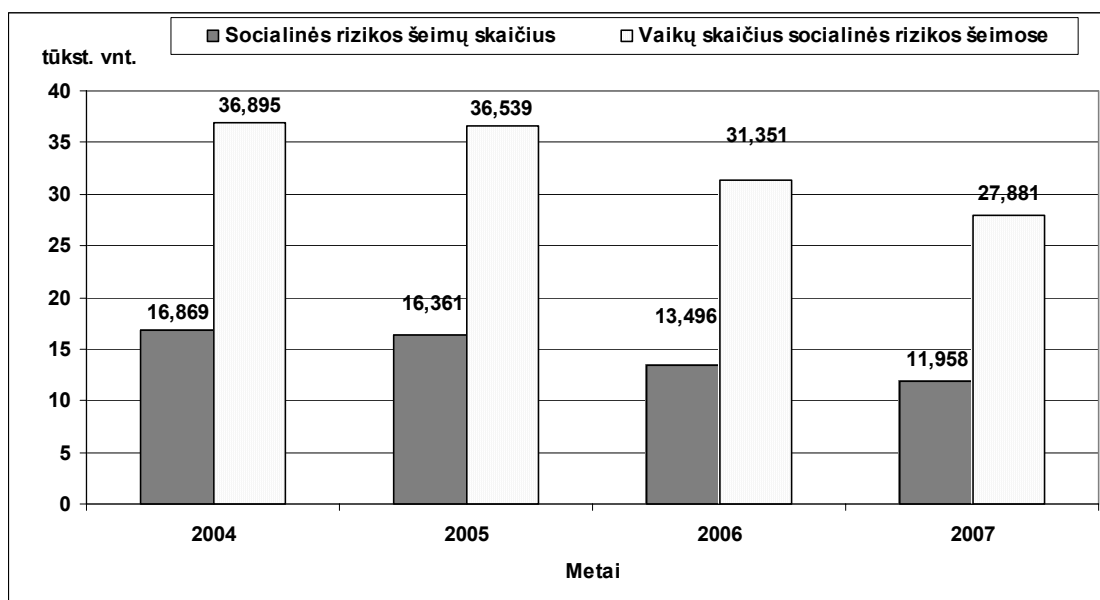
Amerikiečių tyrėjai R. Repetti, S. Taylor ir T. Seeman teigia, jog rizikos šeimų atsiradimą lemia ne tik socialiniai bet ir genetiniai faktoriai. Vaikas, augęs rizikos grupės šeimos aplinkoje vėliau dažniausiai pats sukuria šeimą, kuri anksčiau ar vėliau pakliūna į rizikos grupę. Priežasčių atsirasti rizikos šeimoms kaupimasis tokių šeimų aplinkoje nulemia joje gyvenančių asmenų socializaciją. Yra išskirti išoriniai ir vidiniai veiksniai, kurie turi įtakos asmenybės vystymuisi

socialinės rizikos aplinkoje. Nuolatinis stresas, smurtas, prievarta ir skurdas vyraujantis rizikos šeimų aplinkoje neigiami veikia vaiko asmenybės formavimąsi. Rizikos grupės šeimų palikuonys yra agresyvesni, dažniau turi fizinės ir psichinės sveikatos problemų. Vaikai, augantys rizikos grupės šeimose dar vaikystėje pradeda rūkyti, vartoti alkoholį ar narkotikus, taip pat neigiamas pasekmes vaikams (ypač mergaitėms) turi ankstyvas seksualinis aktyvumas. Taip pat nustatyta, jog rizikos grupių šeimose augantys vaikai dažniau serga depresija, chroniškėmis ligomis, tokiomis, kaip hipertenzija ir kardiovaskuliariniai sutrikimai, jų gyvenimo trukmė yra trumpesnė (Repetti ir kt., 2002).

Išnagrinėjus eilės autorių tyrimų duomenis teigtina, jog socialinės rizikos šeimos formavimosi pagrindinės priežastys yra socialinė atskirtis, alkoholizmas, skurdas, nedarbas vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose negatyvi patirtis, nusikalstamumas bei kt.. Socialinės atskirties priežastys yra glaudžiai susijusios su socialine šalies politika. Pirmiausia akcentuojamos nepakankamos galimybės naudotis švietimo bei tobulinimosi galimybėmis, nepilnavertė padėtis darbo rinkoje, mažos pajamos, sumažėjęs socialinis saugumas, grėsmė socialiniam individų dalyvavimui visuomenės veikloje ir integracijai. Šie reiškiniai laikytini svarbiomis socialinės rizikos šeimų atsiradimo ir formavimosi priežastimis Lietuvoje.

2.3. Socialinės rizikos šeimų situacija Lietuvoje

Statistikoje skelbtais duomenimis socialinės rizikos šeimų Lietuvoje 2007 m. buvo 11 958, tai net 4911 šeimų mažiau, nei užregistruota 2004 metais, 1 pav. matyti, jog šiuo metu šių šeimų skaičius turi tendenciją mažėti.

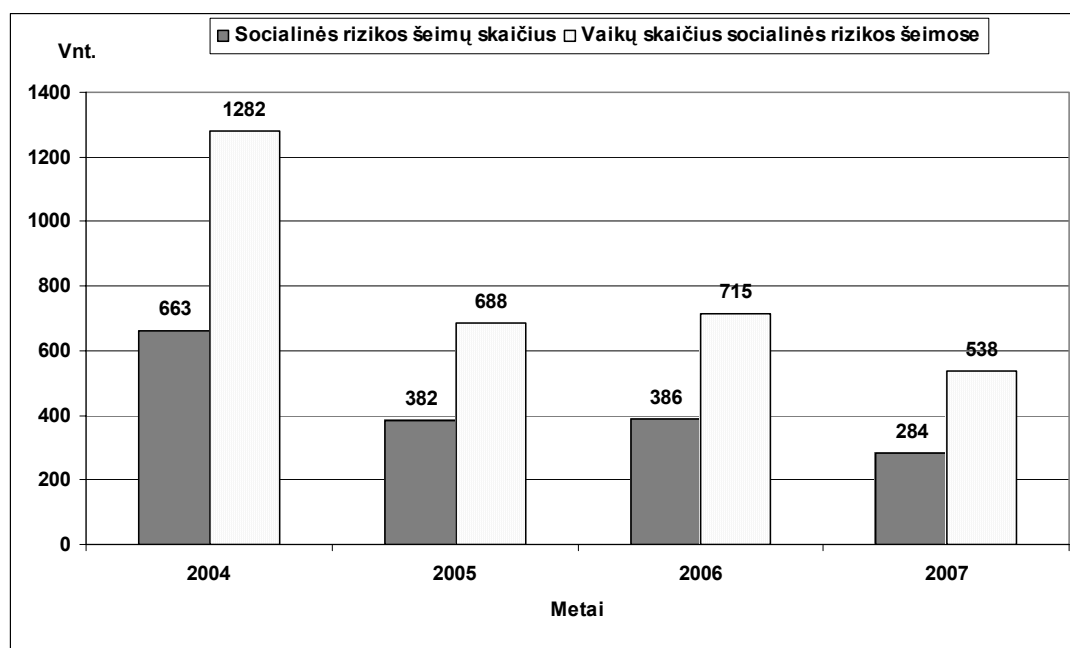

1 pav. Socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičius Lietuvoje 2004-2007 m. (duomenys pateikti remiantis šaltiniu: <http://www.stat.gov.lt>)

G. Kondrotaitė (2006) išanalizavusi socialinės rizikos šeimų pasiskirstymą Lietuvoje nurodo, kad vaikų, gyvenančių socialinės rizikos šeimose, procentas miestuose ir kaimo vietovėse skiriasi. Tai patvirtina ir oficialūs statistikos duomenys, tačiau skirtingose rajonų ir miestų savivaldybėse santykis tarp miesto ir kaimo vietovėje esančių socialinės rizikos šeimų skiriasi (Kondrotaitė, 2006).

Socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičius Panevėžio mieste ir rajone taip pat skiriasi. Statistikos duomenimis socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičius Panevėžio mieste mažėja (2 pav.), 2004 metais socialinės rizikos grupei priskirtos buvo 683 šeimos, o jose augo 1282 vaikai, o 2005 metais šie rodikliai sumažėjo beveik per pusę – iki 382 šeimų ir 688 vaikų. 2007 metais rizikos grupėms Panevėžio mieste tepriklauso tik 284 šeimos, jose auga 538 vaikai.

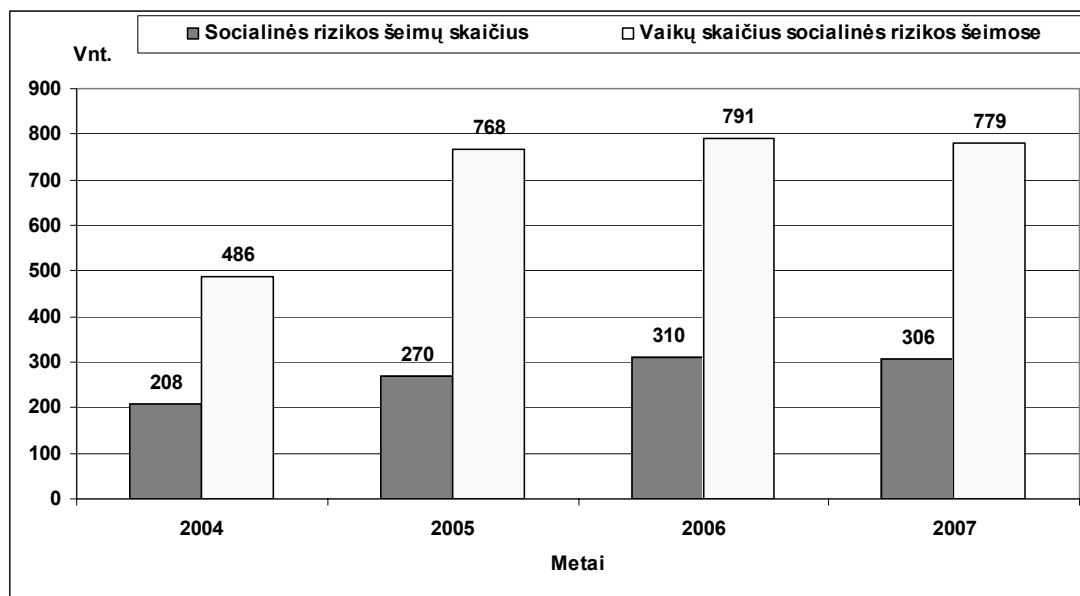

2 pav. Socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičius Panevėžio mieste 2004-2007 m. (duomenys pateikti remiantis šaltiniu: <http://www.stat.gov.lt>)

Panevėžio rajone rizikos grupėms priklausančių šeimų 2004 metais buvo mažiau, nei Panevėžio mieste, tačiau iki 2007 metų šie rodikliai didėjo ir šiuo metu rajone gyvena daugiau šeimų, priklausančių rizikos grupėms, nei mieste, be to šiose šeimose auga daugiau vaikų (3 pav.).

G. Kondrotaitė (2006) teigia, jog „siekiant užtikrinti socialinės rizikos šeimų mažėjimą neužtenka aktyvinti visuomenės, teritorinių bendruomenių ir valstybės bendradarbiavimą. Šios pastangos pirmiausia turi būti grindžiamos gilesniu, išsamesniu reguliuojamo reiškinių sociologiniu išmanymu: reiškinių išskleidimu, jo apimtimi, determinacijos, sklaidos pasekmėmis ir realiomis jo valdymo galimybėmis bei jų plėtimu. Socialiniai ekonominiai pokyčiai paveikė daugelį visuomenės

gyvenimo sričių, kartu veikdami žmogų ir jo aplinką. Be abejonės, ne tik dėl globalizacijos, bet ir dėl jos ypatingo santykio su transformaciniais procesais, vykstančiais Lietuvoje (visų pirma su laisvosios rinkos įsitvirtinimu) atsirado specifiniai socialinių įtampų laukai, socialinė atskirtis, formuojasi užribio sluoksnis ir kt.“ (Kondrotaitė, 2006).

3 pav. Socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičius Panevėžio rajone 2004-2007 m. (duomenys pateikti remiantis šaltiniu: <http://www.stat.gov.lt>)

Toks rizikos grupėms priklausančių šeimų didėjimas kelia susirūpinimą, nes, tyrimų duomenimis jose augantys vaikai yra potencialūs tokių šeimų kūrėjai ateityje (Repetti ir kt., 2002).

Vaikai iš nepilnų šeimų dažnai sudaro padidėjusios rizikos grupę, kurioje atsiranda daugiau narkomanų, alkoholikų, teisės pažeidėjų, nusikaltėlių. Socialinis darbuotojas, dirbdamas su paaugliais iš nepilnų šeimų, turi padėti jiems adaptuotis visuomenėje, ugdyti paauglių savigarbą, stiprinti socialinį statusą. Reikšmingiausia socialinio darbuotojo veikla, sprendžiant paauglių iš nepilnų šeimų problemas, yra ugdomoji ir prevencinė (Merkienė ir kt., 2007).

Apibendrinę rizikos grupei priklausančių šeimų situaciją Lietuvoje galime teigti, jog šių šeimų skaičius Respublikoje turi tendenciją mažėti. Tačiau kelia nerimą statistikos suvestinėse pateikiami atskirų vietovių (ypač provincijos) duomenys, kurie rodo šių šeimų skaičiaus didėjimo tendenciją. Siekiant sustabdyti rizikos šeimų skaičiaus augimą būtina išnagrinėti socialinio darbo su rizikos grupėms priklausančiomis šeimomis ir jų nariais organizavimo aspektus.

2.4. Socialinio darbo su rizikos šeimomis organizavimas

Socialiniai darbuotojai dalyvauja specifinėje veikloje – interakcijos procese, kur susiduria socialinis darbuotojas ir klientas. Todėl santykiai gali būti dinamiški: nuo bendradarbiavimo iki konflikto (Dirgėlienė, Kiaunytė, 2005, p. 245).

L. Marcinkevičiūtė ir R. Petrauskienė teigia, jog „socialinis darbas turi būti orientuotas į kliento aktyvumą“. Autorės siūlo klientą traktuoti ne kaip pasyvus socialinių paslaugų vartotoją ar jų priėmėją, bet kaip aktyvų sprendžiamų problemų dalyvį. Klientui socialinis darbuotojas turi tapti vadovu ir vadovauti kliento socialinės situacijos kitimo procesui, nurodydamas poreikio tenkinimo ir rūpesčių mažinimo būdus. Autorės socialinį darbą įvardija kaip socialinio darbuotojo ir kliento sąveikaujančią veiklą, realizuojamą konkrečiomis aplinkybėmis (politinėmis, teisinėmis, materialinėmis, žmonių išteklių, bendruomenės ir visuomenės nuostatų). Norint kokybiškai bei efektyviai atlikti socialinį darbą, socialinis darbuotojas turi pasirinkti optimalius darbo išteklių variantus, bei panaudoti fizinius ir protinius gebėjimus. Autorių teigimu „socialiniai darbuotojai dažniausiai yra ir stiprioji, ir silpnoji grandis, nes kiekvieno darbuotojo individualūs darbo rezultatai yra visos socialines paslaugas teikiančios institucijos veiklos veiksmingumas. Siekiant, kad darbas būtų atliktas kokybiškai, kad būtų pasiekti keliami tikslai, būtina tinkamai parinkti užduočių atlikėjus“ (Marcinkevičiūtė, Petrauskienė, 2007).

Socialinio darbuotojo ir kliento komunikacija dažniausiai vyksta interviu, pokalbio forma, paprastai bendraujama su klientu ar jų grupe akis į akį, t.y. be pašalinių informacijos perdavimo priemonių (Klokmanienė, Stanevičiūtė, 2007, p. 135-136).

Daugelis autorių pabrėžia (Dumbliauskas, 1999, p. 19; Žalimienė, 1999; Furman et al., 2003; Raišienė, 2005; Dirgėlienė 2008), kad socialiniai darbuotojai, kurie visą darbo laiką praleidžia tarp žmonių, būtinai turi turėti bendravimo su žmonėmis psichologijos žinių. Didelę reikšmę turi ir gebėjimas suprasti, deramai reaguoti į patologinius veiksnius. Socialinio darbuotojo psichologinė kultūra – ne kas kita, kaip nuolat tobulinamas gebėjimas teisingai suprasti besikreipiantį žmogų, teisingai elgtis ir kiek įmanoma jam padėti. Darbuotojų kompetencija, nuolatinis kvalifikacijos kėlimas leistų efektyviau dirbti su klientais (Ivanauskienė, Varžinskienė, 2004).

JAV yra praktikuojama socialinio darbuotojo ir kliento konsultacijos įvairiais komunikacijos būdais – nuo individualaus pokalbio tarp darbuotojo ir kliento akis į akį, iki konsultacijų telefonu arba internetu. Amerikiečių mokslininkai sociologai G.M. Menon ir J. Miller-Cribbs cituoja daugelį tyrėjų, JAV atlikusių kliento ir socialinio darbuotojo nuotolinių ryšių efektyvumo tyrimus per keletą dešimtmečių. Nuotolinio darbo su klientu standartai yra patvirtinti ir pripažinti advokatų NBCC (The National Board of Certified Counselors) (NBCC, 2001) ir ACA (American Counseling Association) (ACA, 1999) bei nacionalinio psichologijos centro - APA (American Psychological Association). Tačiau tokia praktika gali pasiteisinti tik kai kuriais atvejais, teigia autoriai. Šiems metodams prieštarauja Nešališka socialinio darbo federacija CSWF (Clinical Social Work Federation), ji teigia, jog vien tik nuotolinis socialinio darbuotojo ir kliento bendravimas nepakankamas, kad išspręstų visas iškilusias problemas ir gal būti tik vienas iš būdų bendravimui (Menon, Miller-Cribbs, 2008, p. 105-106). Apsvarstę visus bendravimo nuotoliniu būdu su klientais

pliusus ir minusus, autoriai teigia, jog patvirtinus etinius ir teisinius problemų sprendimo nuotoliniu būdu rezultatus, šis būdas atras savo nišą socialinio darbo praktikoje (Menon, Miller-Cribbs, 2008, p, 112-113).

Socialinio darbo organizavimas turi įvairių problemų, tačiau atskirą problemų grupę sudaro kaimiškosios seniūnijos, pasižyminčios aukštu nedarbo lygiu, prasta demografinė padėtimi ir prastai sprendžiamais socialinių paslaugų teikimo užtikrinimo mechanizmais. Socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo kaimo seniūnijose galimybes (remiantis Prienų, Kauno ir Trakų rajonų seniūnijų gyventojų apklausa) 2006 m. nagrinėjo L. Marcinkevičiūtė ir R. Petrauskienė. Remdamosi savo tyrimais ir kitų tyrėjų patyrimu autorės konstatuoja, jog „socialiniams darbuotojams kaimo vietovėse dažnai tenka dirbti nelengvą darbą labai sunkiomis sąlygomis. Taigi kyla ypač didelis pavojus jų darbo kokybei, nes įvairiai gali reikštis šių darbuotojų asmenybės ypatybės. Vieni socialiniai darbuotojai malonūs, ramūs, šypsodamiesi atlieka savo pareigas. Kiti dėl nuolatinio bendravimo su gausybe žmonių tampa nervingi, neramūs, ūmūs. Jų apsauginė elgesio forma gali būti šaltumas, oficialumas ir formalizmas“ (Marcinkevičiūtė, Petrauskienė, 2007). Ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje kaimo ir miesto socialinių darbuotojų darbo pobūdis ir metodai skiriasi. T.A. Croxton ir kiti teigia, jog socialiniai darbuotojai turi atsižvelgti į tai, ar jie dirba kaimo ar miesto vietovėse (Croxton et al., 2002).

Apklausa, atlikta 2006 m. parodė, jog kaimo gyventojai informaciją apie reikalingas socialines paslaugas gauna per asmeninę patirtį, ją suteikia kaimynai, giminės ir kiti kaimo gyventojai. Vartotojai visų pirma remiasi atmintimi ir asmeniniais šaltiniais, nes žiniasklaida dažniausiai pateikia informaciją apie paieškos galimybes, o ne patirties savybes, o kaimynai ir pažįstami, susipažinę su paslauga, gali suteikti patikimą informaciją apie paslaugos vartojimo patirtį. Informacijos šaltiniai padeda suformuoti gyventojų poreikius ir lūkesčius. Svarbi kaime problema yra ta, kad lūkesčiai ir poreikiai ne visada yra pakankamai aiškūs. Šią problemą spręsti turėtų seniūnijų socialiniai darbuotojai: pateikdami alternatyvių sprendimų jie padėtų kaimo žmonėms apsispręsti. Gyventojai tikisi, kad seniūnijų darbuotojai išspręs jų problemas, bet patys neturi aiškaus supratimo, kaip tai turėtų būti padaryta. Didelę įtaką paslaugos teikimo procesui kaimo vietovėse turi bendra seniūnijų darbuotojų kultūra bei geranoriškumas. Vartotojų lūkesčių ir poreikių konkretumas suformuotų jų nuomonę apie laukiamą paslaugų kokybę vertinant galutinę paslaugą (Marcinkevičiūtė, Petrauskienė, 2007).

Tik sukūrus efektyvų teisinį socialinio darbo su rizikos grupei priklausančiomis šeimomis organizavimo pagrindą, įmanoma pasiekti teigiamų rezultatų. Pagalbos teikimas šeimai turi neapsiriboti bendro pobūdžio priemonių kuriomis siekiama stiprinti šeimos ir kiekvieno nario pozicijas visuomenėje taikymu. Būtina sukurti įstatyminę bazę, kuri užtikrintų lygias galimybes ir žmogaus teises, stiprintų šeimos gerovę, stiprintų šeimos, kaip institucijos vaidmenį visuomenėje ir

kt. Taip pat reikalinga ne tik profesionali socialinio darbuotojo pagalba šeimai, bet ir šių šeimų narių švietimas ir jiems teiktinos pagalbos įstatyminės bazės viešinimas.

2.5. Dokumentai reglamentuojantys socialinį darbą, socialinės rizikos šeimas bei darbą su jomis

Pagrindines žmogaus teises į socialinę apsaugą apibrėžia **Lietuvos Respublikos Konstitucija**. 52 straipsnyje pa-sakyta, kad „Valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais“. 48 straipsnis nustato, kad „Kiekvienas žmogus ... turi teisę gauti ... socialinę apsaugą nedarbo atveju“. 39 straipsnis apibrėžia socialinę paramą šeimoms: „Valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą. Dirbančioms motinoms įstatymas numato mokamas atostogas iki gimdymo ir po jo, palankias darbo sąlygas ir kitas lengvatas“. Skelbiama internete:

www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm - 118k -

Pagrindiniai įstatymai, apibrėžiantys socialinį darbą su rizikos šeimomis yra šie:

Valstybinio socialinio draudimo įstatymas (1991 m.) apibrėžia valstybinio socialinio draudimo rūšis, draudžia-mus asmenis, finansavimo ir administravimo sistemą. Be to, šiuo įstatymu nustatomos apdraustiesiems mokamos valstybinio socialinio draudimo pašalpos (ligos, motinystės) ir kompensacijos Įstatymas skelbtas: Valstybės žinios, 1991, Nr. 17-447. Nauja įstatymo redakcija nuo 2005 m. sausio 1 d.: Nr. IX-2535, 2004-11-04, Valstybės žinios, 2004, Nr. 171-6295 (2004-11-26)

Yra 49 įstatymo pakeitimai. Naujausi pakeitimai „*Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 4, 6, 7, 8, 9 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas*“ skelbti: Nr. XI-170, 2009-02-17, Valstybės žinios, 2009, Nr. 25-972 (2009-03-05). Šio įstatymo nuostatos taikomos nuo 2009 m. sausio 1 d.

Išmokų vaikams įstatymas (1994 m., nauja redakcija 2004 m.) nustato išmokų vaikams rūšis, jų dydžius, asmenų, turinčių teisę gauti išmokas, kategorijas, šių išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygas, tvarką ir finansavimą. Įstatymas skelbtas: Valstybės žinios, 1994, Nr. 89-1706. Nauja įstatymo redakcija nuo 2004 m. liepos 1 d. (keistas įstatymo pavadinimas): Nr. IX-2237, 2004-05-18, Valstybės žinios, 2004 Nr. 88-3208 (2004-06-30). Yra 16 įstatymo pakeitimų. Naujausi pakeitimai skelbti: Nr. XI-180, 2009-02-19, Valstybės žinios, 2009, Nr. 25-982 (2009-03-05) ir Nr. XI-181, 2009-02-19, Valstybės žinios, 2009, Nr. 25-983 (2009-03-05).

Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas (2006 m.). Šio įstatymo paskirtis – įvertinus mažas pajamas gaunančių šeimų (vienų gyvenančių asmenų) turtą ir pajamas, nustatyti joms (jiems) valstybės teikiamos piniginės

socialinės paramos dydį ir teikimo sąlygas, gavėjų teises ir pareigas, finansavimo šaltinius. Įstatymas skelbtas: Valstybės žinios, 2003, Nr. 73-3352. Nauja įstatymo redakcija (keistas įstatymo pavadinimas) nuo 2006 m. gruodžio 1 d.: Nr. X-916, 2006-11-21, Valstybės žinios, 2006, Nr. 130-4889 (2006-11-30). Yra 9 įstatymo pakeitimai, paskutiniai skelbti Nr. X-1611, 2008-06-17, Valstybės žinios, 2008, Nr. 74-2861 (2008-06-30).

Socialinių paslaugų įstatymas (1996 m., nauja redakcija 2006 m.) apibrėžia socialinių paslaugų sampratą, tikslus ir rūšis, reglamentuoja socialinių paslaugų valdymą, skyrimą ir teikimą, socialinės globos įstaigų licencijavimą, finansavimą, mokėjimą už socialines paslaugas bei ginčų, susijusių su socialinėmis paslaugomis, nagrinėjimą. Įstatymas skelbtas: Valstybės žinios, 2006, Nr. 17-589. Yra vienas įstatymo pakeitimas. Nr. X-1573, 2008-06-05, Valstybės žinios, 2008, Nr. 71-2702 (2008-06-21). Šis įstatymas įsigaliojo 2009 m. sausio 1 d.

Valstybinė šeimos politikos koncepcija (2008 m.) Valstybinės šeimos politikos koncepcijos paskirtis – pagrįsti bendros šeimos politikos reikalingumą įgyvendinant Lietuvos Respublikos konstitucinę nuostatą, kad šeima yra valstybės ir visuomenės pagrindas, kad šeimoje ugdomos esminės etinės ir kultūrinės vertybės, užtikrinančios kiekvieno asmens gerovę ir Lietuvos valstybės bei tautos istorinį išlikimą.

Koncepcijos tikslai:

- atskleisti šeimos išskirtinę vertę asmens ir visuomenės gyvenime;
- apibrėžti šeimos atliekamas funkcijas, svarbias tenkinant asmens ir visuomenės poreikius;
- apibūdinti šeimos raidos ir šeimos gyvenimo sąlygų problemas Lietuvoje;
- apibrėžti valstybinės šeimos politikos tikslus ir principus;
- numatyti valstybinės šeimos politikos veiksmų kryptis.

Koncepcija grindžiama istoriškai susiklosčiusiomis šeimos vertybėmis ir šeimos gerovę nusakančiomis sampratomis, kurios atitinka Konstituciją ir kitus teisės aktus. Skelbiama internete: www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5477&p_k=1 - 15k

Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos (2003 m.). Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos skirtos specialistams, organizuojantiems ir vykdančioms socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis. Metodinių rekomendacijų tikslas – pateikti specialistams siūlymus, kaip padėti socialinės rizikos šeimai, išgyvenančiai socialinę psichologinę krizę, spręsti problemas, taikant prevencines ir intervencines priemones. Skelbiama internete: (www.infolex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=69978 - 10k).

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 28 d. įsakymas Nr. A1-212 „Dėl socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyboje (skyriuje) tvarkos aprašo patvirtinimo“. Šis aprašas paruoštas, siekiant suvienodinti socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos tvarką. Socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyboje (skyriuje) tvarkos aprašas nustato socialinės

rizikos šeimų, auginančių vaikus, įrašymo į apskaitą, išbraukimo iš apskaitos ir apskaitos duomenų tvarkymo, naudojimo ir saugojimo tvarką savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyboje (skyriuje). Įsakymas skelbtas: Valstybės žinios, 2006-08-05 Nr.86-3373

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-94 „**Dėl asmens (šėimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo ir senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo**“. Įsakymas skelbtas: Valstybės žinios, 2006, Nr. 43-1571, Nr.113-4310; 2007, Nr.32-1162, Nr.81-3351, Nr. 140-5765.

Asmens (šėimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašas nustato asmens (šėimos) socialinių paslaugų poreikį nustatančius subjektus, asmens (šėimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo kriterijus ir procedūrą, asmens socialinės globos poreikio vertinimo, socialinių paslaugų skyrimo, sustabdymo ir nutraukimo bei asmens siuntimo į socialinės globos namus tvarką, asmens (šėimos) teises ir pareigas, informacijos apie asmenis, gaunančius socialines paslaugas, saugojimą ir skundų nagrinėjimo tvarką. Šis aprašas taikomas nustatant individualų socialinių paslaugų poreikį, priimant sprendimą dėl socialinių paslaugų skyrimo ir siuntimo į Globos namus, asmenims, pageidaujantiems gauti socialines paslaugas, kurias finansuoja savivaldybė iš savo biudžeto lėšų ar iš valstybės biudžeto specialių tikslinių dotacijų savivaldybių biudžetams. Socialinių paslaugų, kurios teikiamos papildomai asmens (šėimos) pageidavimu, poreikis nevertinamas. Nustatant asmens, gyvenančio kartu su šėima, socialinių paslaugų poreikį, kartu nustatomas ir šėimos socialinių paslaugų poreikis.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. A1-179 „**Dėl Socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo**“. Įsakymas skelbtas: Valstybės žinios, 2006, Nr. 73-2795.

Socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodikos tikslas – nustatyti individualius vaiko saugios ir sveikos ugdymosi ir vystymosi aplinkos poreikius, ugdyti tėvų motyvaciją ir sugebėjimą pasirūpinti vaiku, vaiko socialinės globos, kurią organizuoja ir finansuoja savivaldybė iš savo biudžeto lėšų ar iš valstybės biudžeto specialių tikslinių dotacijų savivaldybių biudžetams, poreikį. Metodika taikoma, kai, įvertinus socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros poreikį, nustatoma, kad bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros socialinės rizikos vaikui ar likusiam be tėvų globos vaikui nepakanka

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-93 „**Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo**“. Įsakymas skelbtas: Valstybės žinios, 2006, Nr. 43-1570.

Socialinių paslaugų katalogas apibrėžia socialines paslaugas, jų turinį pagal atskiras socialinių paslaugų rūšis bei socialinių paslaugų įstaigų tipus. Kataloge išskiriamos socialinių paslaugų rūšys, jos apibūdinamos pagal charakteristikas (apibrėžimas, tikslas, gavėjai, teikimo vieta, paslaugos teikimo trukmė / dažnumas, paslaugos sudėtis, paslaugas teikiantys specialistai, pateikiami kai kurių paslaugų ypatumai). Paslaugoms suteikiamas kodas, kuris naudojamas Socialinės paramos informacinėje sistemoje, pateikiami socialinių paslaugų įstaigų tipai.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. kovo 3 d. įsakymas Nr. A1-68 **„Dėl bendrųjų valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatų patvirtinimo“**. Įsakymas skelbtas: Valstybės žinios, 2006-06-30, Nr. 73-2795.

Socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodikos tikslas – nustatyti individualius vaiko saugios ir sveikos ugdymosi ir vystymosi aplinkos poreikius, ugdyti tėvų motyvaciją ir sugebėjimą pasirūpinti vaiku, vaiko socialinės globos, kurią organizuoja ir finansuoja savivaldybė iš savo biudžeto lėšų ar iš valstybės biudžeto specialių tikslinių dotacijų savivaldybių biudžetams, poreikį. Metodika taikoma, kai, įvertinus socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros poreikį, nustatoma, kad bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros socialinės rizikos vaikui ar likusiam be tėvų globos vaikui nepakanka.

Panevėžio rajono savivaldybės Tarybos 2007 m. sausio 25 d. sprendimas Nr. T – 15 **„Mokinių nemokamo maitinimo mokyklose tvarka“**. Ši tvarka reglamentuoja Panevėžio rajono mokinių, kuriems skirtas nemokamas maitinimas vadovaujantis Socialinės paramos mokiniams įstatymu, maitinimo organizavimą. Skelbiama internete:
<http://www.panrs.lt/t20070125/2007t15pr1.doc>.

Apibendrinant galima pasakyti, kad teikiant socialinę pagalbą socialinės rizikos šeimai reikalingas visas žinių kompleksas – profesinis pasiruošimas ir įstatymų išmanymas. Socialinės pagalbos procesas paremtas tam tikra technika, profesine etika ir kitais būdais, kad būtų galima padėti šeimai patenkinti pagrindinius poreikius, išspręsti sunkumus, sudaryti sąlygas gyventi, pašalinant iškylančias socialines problemas. Pagrindinis šeimos pagalbos teikėjas yra socialinis darbuotojas, kuris kartu su kitų įstaigų darbuotojais taikydami tinkamą įstatyminę bazę, padeda spręsti šeimai problemas. Šiuo metu dažniausiai paslaugos socialinės rizikos šeimai suteikiamos savivaldybės lygmenyje, naudojantis egzistuojančiais resursais ir skatinant naujų paslaugų atsiradimą ir vystymą. Paslaugų kokybė ir efektyvumas tiesiogiai priklauso nuo metodų, naudojamų socialinei paramai suteikti.

3. SOCIALINIO DARBO SU RIZIKOS GRUPĖS ŠEIMOMIS ORGANIZAVIMAS KAIMIŠKOJE VIETOVĖJE: TYRIMO ANALIZĖ

3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Socialinis darbas reikalauja nuolatinio socialinių darbuotojų tobulėjimo. Dirbant su įvairiais žmonėmis, reikalingos skirtingos socialinio darbo žinios, skirtingi taikytini metodai. Situacija miesto ir kaimo vietovėse taip pat turi savitumų, į kuriuos privalo atsižvelgti darbuotojas, dirbantis su socialinės rizikos grupės šeimomis. Gerai organizuotas ir atliktas tyrimas gali padėti įvertinti socialinių darbuotojų darbo metodų plusus ir minusus, padėti parinkti tokią darbo metodiką, kuri būtų efektyviausia.

Šioje darbo dalyje pateikiami tyrimo kurio metu buvo analizuojama socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupių šeimomis darbo metodika bei efektyvumas rezultatai. Tyrimas buvo atliktas 2008 metų rugsėjo – 2009 metų vasario mėnesiais Panevėžio rajone.

Panevėžio rajonas užima Lietuvos šiaurinę dalį, jo plotas 2179 km². Panevėžio rajone yra 11 seniūnijų. Rajono savivaldybės administracijos duomenimis, 2008 m. Panevėžio rajone buvo registruota 43911 gyventojų, iš jų 42210 gyveno kaime, o 1701 – mieste. Pensinio amžiaus gyventojai Panevėžio rajone sudarė 21,6 %, suaugę neįgalūs asmenys – 6,3 %, vaikai- 24,0 %. Net 51,9 % Panevėžio rajono gyventojų – socialiai pažeidžiami, neretai jiems reikalinga įvairi socialinė pagalba. 2008 m. rajone buvo 301 socialinės rizikos šeima, o jose augo 697 vaikai.

Tyrimui atlikti buvo parengtos dvi anketos (žiūrėti 1 ir 2 priedus), siekiant įvertinti socialinių darbuotojų bei jų klientų požiūrį į darbo sąlygas bei metodus.

Tyrimo instrumento – anketos sudarymas. Reikia sudaryti tokią anketą, kad respondentui būtų suprantami klausimai, ypač teikiant anketas socialinės rizikos šeimoms. Atsakinėjimo į anketų klausimus būdas turi būti paprastas. Jei klausimo formulotė bloga, tai gali lemti respondento nenorą atsakyti į jį, arba į klausimą bus atsakyta netiksliai. Anketų pranašumas – surinktos informacijos masiškumas.

Tyrimo anketą socialiniams darbuotojams sudaro 40 klausimų, o anketą socialinės rizikos šeimai sudaro 12 klausimų. Anketose, prieš užduodant pirmąjį klausimą, yra trumpai aprašyta tyrimo esmė: paaiškinama kas atlieka tyrimą, kokie jo tikslai, kokia rezultatų panaudojimo svarba ir garantuojamas apklausos anonimiškumas. Anketos struktūrinės dalys parinktos taip, kad leistų atsakyti į darbui būtinus klausimus ir supažindintų mus su respondentais – socialinių darbuotojų klausėme apie jų amžių, socialinio darbo stažą, išsilavinimą ir kiek jis atitinka socialinio darbuotojo profesiją, taip pat apie darbo sąlygas ir darbe su socialinės rizikos šeimomis naudojamus metodus. Socialinės rizikos šeimai užduoti klausimai atspindi ne tik šios šeimos būklę, materialinę padėtį bei aprūpinimą ar kt., bet ir socialinio darbuotojo darbo su ja ypatumus

Anketose buvo pateikti atviro, uždaro taip pat mišraus tipo klausimai. Tyrime dalyvavo – vienuolikos Panevėžio rajono seniūnijų socialiniai darbuotojai bei jų klientai – socialinės rizikos šeimos. Atrankos metodas – paprastoji atsitiktinė imtis.

Pirminei informacijai surinkti buvo apklausti Panevėžio apskrityje dirbantys socialiniai darbuotojai, kurie buvo pasirinkti atsitiktiniu būdu, nes šio tyrimo tikslas yra išsiaiškinti darbuotojų nuomonę apie jų darbo sąlygas, metodus bei taikomas metodikas.

Anketos buvo parengtos kompiuteriu, MS Word programoje ir išsiųstos kiekvienam darbuotojui elektroniniu paštu. Anketas išsiuntėme 2008 spalio 31 d. Anketos užpildymo laiko labai neribojome, nors išreiškėme pageidavimą, kad anketa būtų užpildyta, ir atsakymai gauti iki 2009 m. sausio 26 d.

Socialinių darbuotojų apklausoje dalyvavo 36 respondentai. Respondentų aktyvumas – 100 proc. Visi respondentai noriai sutiko dalyvauti apklausoje, nei vienas neatsisakė, tai parodo, kad šios profesijos asmenims yra aktualūs socialinio darbo su rizikos grupės šeimomis klausimai. Taip pat buvo išdalinta 110 anketų rajono socialinės rizikos šeimoms. Tyrėjams sugrįžo 100 anketų; iš jų 3 nepilnai užpildytos. Anketų grįžtamumas – 90,9 proc. Iš socialinių darbuotojų gautos 8 anketos užpildytos kompiuteriu, o kitos anketos gautos spausdintame variante, užpildytos ranka rašytu tekstu.

Duomenų apdorojimas prasidėjo nuo redagavimo, buvo peržiūrimos visos anketos, patikrintos, kad būtų atsakyta į visus respondentui pateiktus klausimus. Respondentų pateikti atsakymai buvo sutraukti į MS Excel lenteles. Tiek pirminiai, tiek antriniai duomenys buvo apdorojami MS Word, MS Excel aplinkoje.

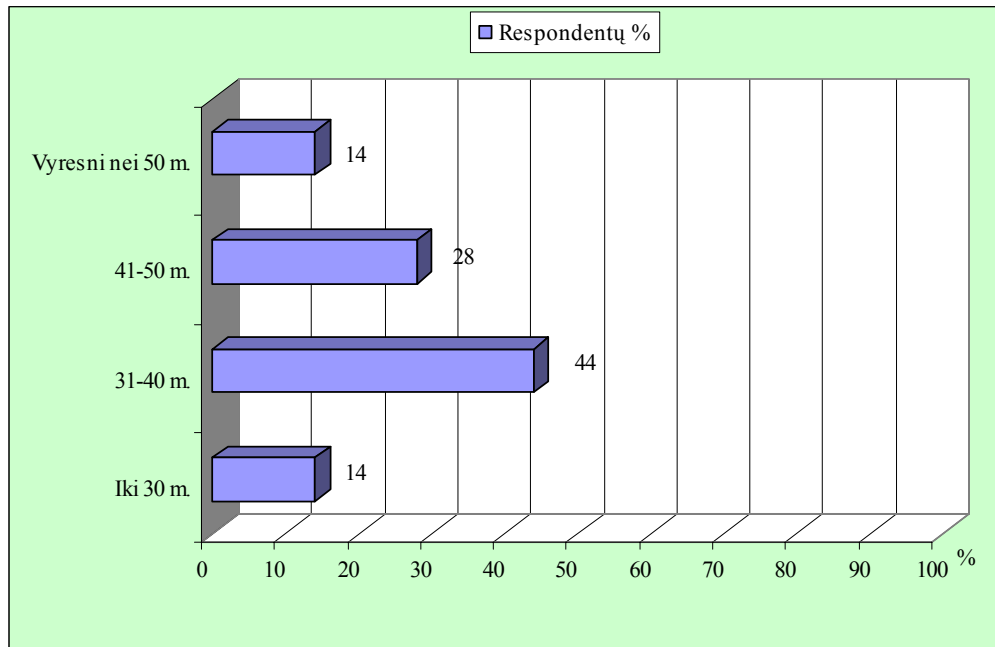
Surinkti pirminiai tyrimo duomenys buvo įvairiai išanalizuoti, mėginant juos interpretuoti, kad būtų galima atsakyti į tyrimo uždaviniuose iškeltus klausimus.

3.2. Socialinis darbas su rizikos grupės šeimomis: socialinių darbuotojų vertinimu

3.2.1. Respondentų (socialinių darbuotojų) charakteristika

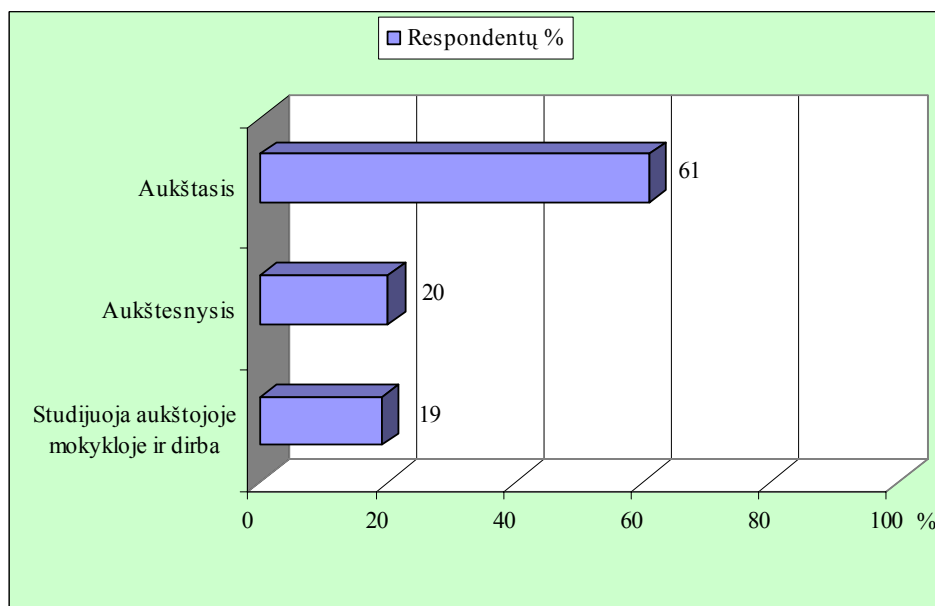
Apklausoje dalyvavo socialiniai darbuotojai, dirbantys vienuolikoje Panevėžio rajono seniūnijų. Iš jų – vienas vyras, likusios – moterys. Dauguma respondentų yra jauni bei vidutinio amžiaus, ir tik po 14 proc. respondentų yra jaunesni nei 30 m. arba vyresni nei 50 m. (4 pav.).

Daugiau socialinių darbuotojų (61 proc.) gyvena kaime, nei mieste, todėl galima teigti, jog jie pakankamai gerai žino jų klientų gyvenamąją aplinką ir problemas. Socialiniai darbuotojai dažniausiai sprendžia buitines žmonių problemas jų aplinkoje. Pabrėžtina, jog socialinis darbuotojas – tai profesionalas, kuriam teisės aktais yra nustatyti specialieji reikalavimai, tarp jų – būtinas socialinio darbo išsilavinimas (aukštasis universitetinis ar neuniversitetinis), apibrėžtos vertybinės nuostatos.

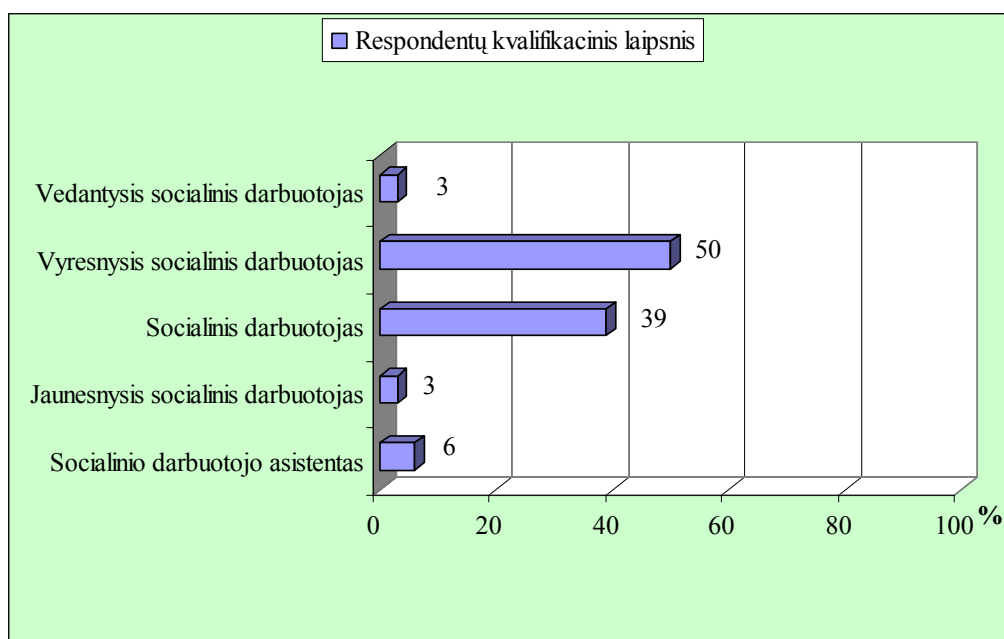
4 pav. Socialinių darbuotojų dirbančių Panevėžio r. seniūnijose pasiskirstymas pagal amžių.

Daug respondentų turi aukštąjį (61 proc.) ar aukštesnįjį (20 proc.) išsilavinimą, o 19 proc. apklaustųjų šiuo metu dirba ir mokosi aukštojoje mokykloje (5 pav.). Deja, apklausa parodė, jog tik 53 proc. apklaustųjų socialinių darbuotojų išsilavinimas yra socialinio darbo krypties. Todėl gali būti teiktina prielaida, jog darbuotojams, turintiems kitokios krypties išsilavinimą gali būti sunku kokybiškai ir kvalifikuotai atlikti savo pareigas.

5 pav. Socialinių darbuotojų dirbančių Panevėžio r. seniūnijose išsilavinimas.

Nepaisant to, jog ne visų darbuotojų išsilavinimas yra socialinio darbo krypties, respondentų kvalifikacija yra aukšta (6 pav.) – net 50 proc. jų turi vyresniojo socialinio darbuotojo kvalifikacinį laipsnį, o 39 proc. turi socialinio darbuotojo kvalifikaciją.

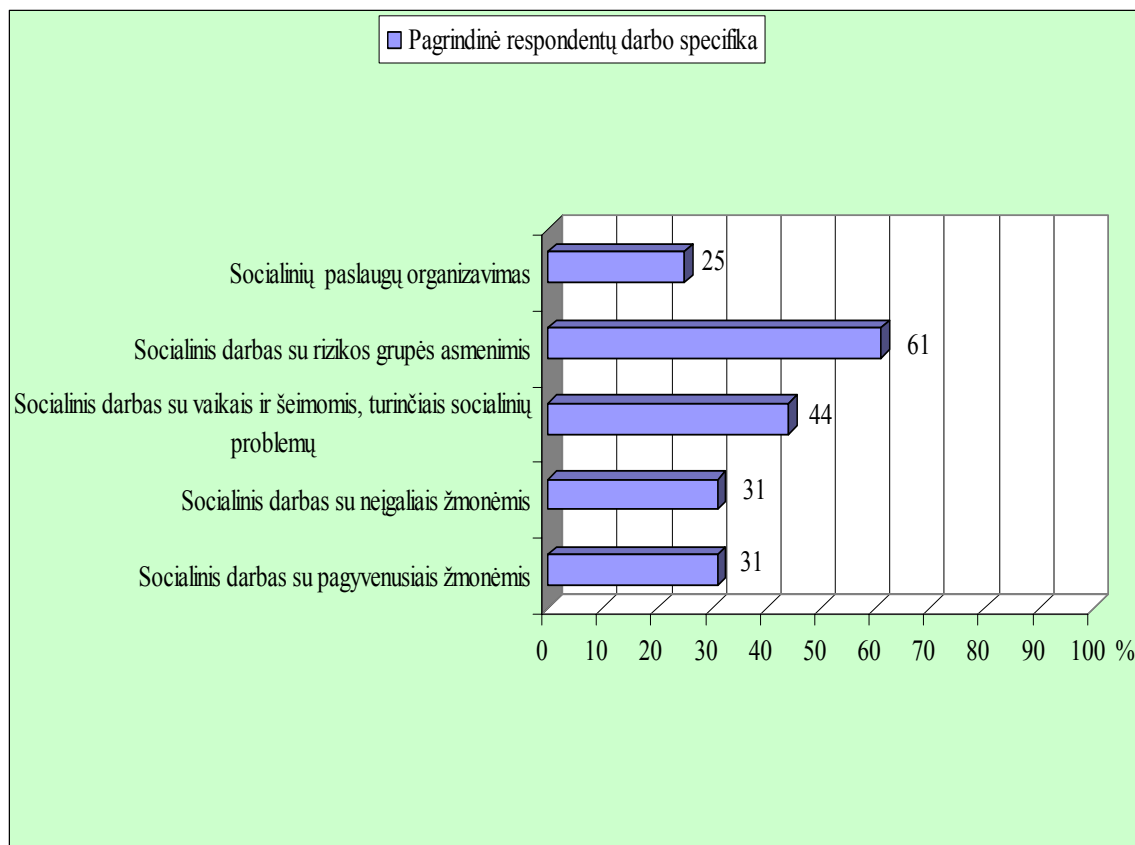
6 pav. Socialinių darbuotojų dirbančių Panevėžio r. seniūnijose pasiskirstymas pagal įgytą kvalifikaciją

Kaip buvo minėta tyrimų apžvalgoje, socialinio darbuotojo profesija Lietuvoje yra dar gana nauja, gal todėl beveik pusė respondentų (53 proc.) dirba šį darbą 1-5 metus, 19 proc. respondentų turi 5-10 metų darbo stažą, o daugiau nei 10 metų išdirbusių yra 23 proc.

3.2.2. Respondentų (socialinių darbuotojų) darbo specifika ir sąlygos

Socialinis darbas seniūnijose apima ne tik darbą su rizikos grupės šeimomis. Kaip buvo minėta tyrimų apžvalgoje, socialinis darbas – tai veikla, padedanti asmeniui arba šeimai spręsti įvairias savo socialines problemas. Socialinis darbuotojas dirba socialinės integracijos, lyčių lygybės, lygių galimybių, neįgaliųjų socialinės integracijos, socialinių paslaugų paramos nukentėjusiems asmenims, paramos socialinės rizikos grupėms srityse. Į socialinio darbuotojo funkcijas įeina socialinės politikos formavimas ir paslaugų grupėmis žmonių bei visuomenei teikimas o taip pat ir įvertinimas. Naudodami įvairius metodus ir formas, socialiniai darbuotojai turi dirbti plačiame organizaciniame tinkle ir teikti paslaugas įvairiems gyventojų sluoksniams mikro ir makro lygyje. Jei savivaldybėje yra ne vienas, o keletas socialinių darbuotojų, jie pasidalina veiklos sferas. Apklausoje dalyvaujantys respondentai dirba labai įvairų darbą (7 pav.). Mūsų pateiktoje anketoje darbuotojai turėjo nurodyti visas pareigas, kurias tenka atlikti. Atsakymai leidžia teigti, jog seniūnijoje vienas socialinis darbuotojas dažniausiai atlieka keletą funkcijų. Mūsų apklausoje

dalyvavę socialiniai darbuotojai teigia, jog su rizikos grupės asmenimis dirba 61 proc. respondentų, 44 proc. dirba su vaikais ir šeimomis, turinčiais socialinių problemų. Socialinių paslaugų organizavimu užsiima ketvirtadalis respondentų, o apie trečdalį respondentų dirba su neigaliais ir pagyvenusiais žmonėmis.

7 pav. Socialinių darbuotojų dirbančių Panevėžio r. seniūnijose darbo specifika

Socialinis darbas emociškai ir psichologiškai sekina darbuotojus, dirbančius su socialinės rizikos šeimomis – juk beveik kasdien tenka bendrauti su vienaip ar kitaip emociškai nestabiliais, patekusiais į kritinę padėtį žmonėmis. Todėl labai svarbios sąlygos, kuriose socialinis darbuotojas atlieka savo darbą. Kad klientas pasitikėtų socialiniu darbuotoju ir išsakytų savo problemas būtinas tam tikras konfidencialumas, gal būt net uždara erdvė. Tokias sąlygas sudaro galimybė dirbti atskirame kabinete.

Kaip matome iš tyrimo duomenų (1 lentelė), socialinių darbuotojų, dirbančių Panevėžio rajono seniūnijose darbo sąlygos yra geros ar bent patenkinamos. Individualiu kabinetu naudojasi 42 proc. socialinių darbuotojų, 50 proc. dirba kartu su kolegomis – kitais socialiniais darbuotojais ir tik 8 proc. dirba bendram kabinete su kitais seniūnijos darbuotojais, nedirbančiais socialinio darbo. Daugiau nei pusė respondentų turi darbovietės suteiktus kompiuterius bei mobiliuosius telefonus. Tai palengvina ryšius su klientais bei socialinio darbo organizavimą.

1 lentelė. Socialinių darbuotojų dirbančių Panevėžio rajono seniūnijose darbo sąlygos

Darbai reikalingos priemonės	Naudojasi individualiai %	Naudojasi kartu su kitais socialiniais darbuotojais %	Naudojasi kartu su kitais seniūnijos darbuotojais %
Kabinetas	42	50	8
Stacionarus telefonas	33	56	11
Mobilusis telefonas	72	3	6
Kompiuteris (ir interneto ryšys)	56	36	8

Net 72 proc. respondentų nurodė, jog darbo reikalais naudojasi seniūnijos transportu, tačiau 22 proc. vyksta pas klientus savo automobiliu, o 6 proc. – visuomeniniu transportu. Deja, apklausa parodė, jog socialinių darbuotojų apsilankymai socialinės rizikos šeimose dažniausiai nereguliarūs (56 proc.), o tik 19 proc. darbuotojų lankosi šeimose pagal sudarytą grafiką. Tokie rezultatai leidžia daryti prielaidą, jog darbas su socialinės rizikos šeimomis vykdomas ne nuosekliai, o tik turint laiko arba esant iškvietimui. Susidaro nuomonė, jog socialinis darbas kartais vykdomas chaotiškai, arba neplaningai, dėl to sunkiau ne tik suteikti efektyvią pagalbą klientui (šiuo atveju socialinės rizikos šeimai), bet ir stebėti vienokius ar kitokius pakitimus joje. Lankantis nereguliariai galima nepastebėti grėsmių ir negatyvių požymių, kuriuos vėliau jau būna sunku ištaisyti.

Yra teigiama, jog kai socialiniam darbuotojui seniūnijoje tenka 10-20 šeimų, jo darbas gali būti efektyvus, tačiau, jei socialinis darbuotojas dirba su daugiau šeimų seniūnijoje, sunku pasiekti teigiamų rezultatų (Arštikaitienė, 2008; Budrikienė, 2009). Respondentai nurodė, jog jų aptarnaujamose seniūnijose yra nuo 10 iki 43 socialinės rizikos šeimų. Tikėtina, jog ten, kur socialinis darbuotojas aptarnauja 43 rizikos šeimas, klientams tenka kiek mažiau dėmesio. Deja, anketose, net 56 proc. respondentų nurodė, jog per jų darbo laiką rizikos šeimų seniūnijoje padaugėjo, o tik 8 proc. – kad sumažėjo. Likę respondentai teigia, jog tokių šeimų skaičius, jų darbo seniūnijoje laikotarpiu nepakito.

Siekdami išsiaiškinti socialinės rizikos šeimų atsiradimo Panevėžio rajone pagrindines priežastis, klausėme respondentų, kokios šio reiškinio priežastys, jų nuomone, dažniausios jų seniūnijoje. Teiginius apie priežastis pasirinkome iš Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinėse rekomendacijose išskirtus socialinės rizikos šeimų tipus. Buvo galima pažymėti tris svarbiausias, iš anketoje nurodytų, arba parašyti, jei tokia priežastis anketoje neįvardinta. Tyrimo rezultatai apibendrinti 8 paveiksle.

Tyrimas parodė, jog pagrindinė priežastis, dėl ko šeima atsiduria socialinės rizikos grupėje – alkoholizmas. Net 83 proc. socialinės rizikos šeimų rajono seniūnijose yra girtaujama dažnai, o 17 proc. – kartais.

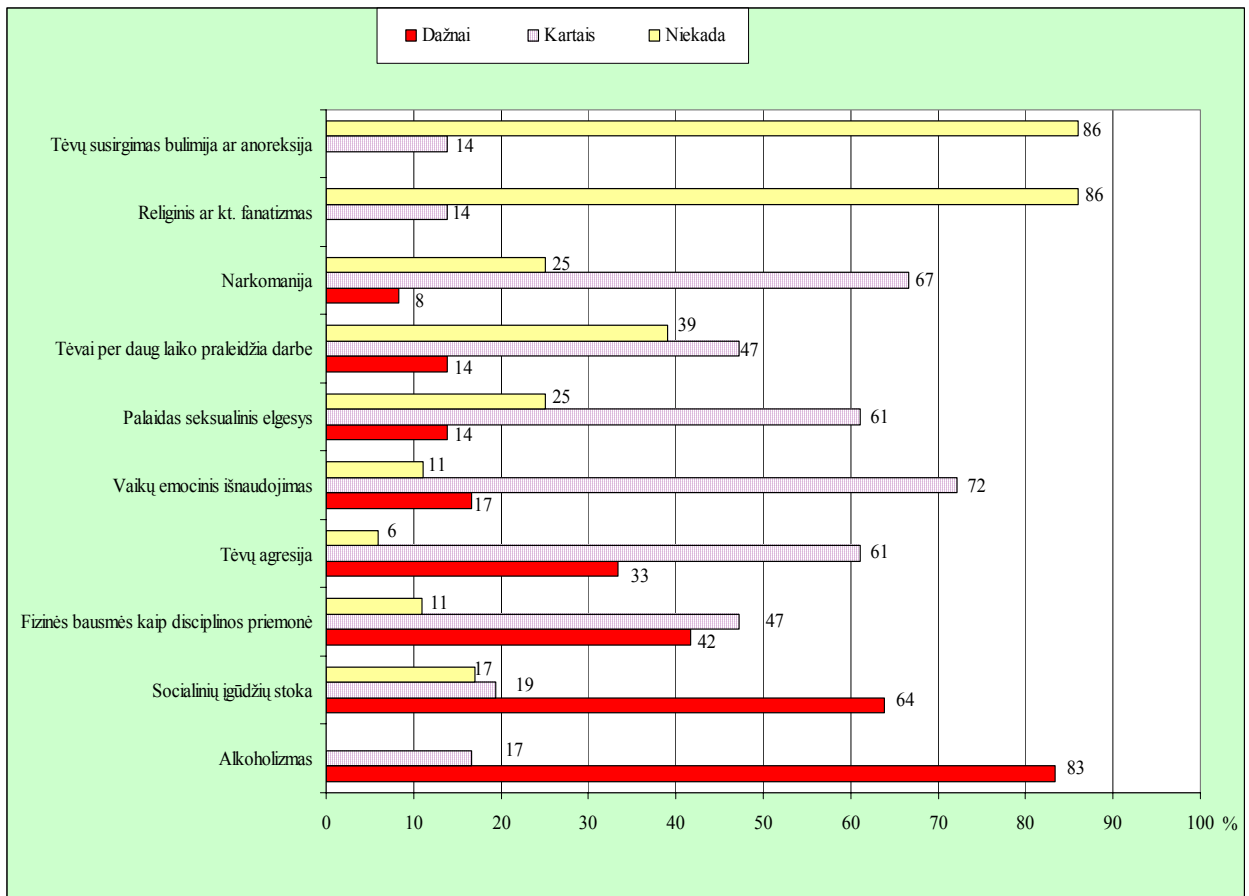
Kaip dažnai pasitaikančią priežastį, jog šeima atsidūrė socialinės rizikos grupėje, tėvų agresiją ar fizinį smurtą prieš jos narius nurodė atitinkamai 33 ir 42 proc. socialinių darbuotojų. Pastebėtina, jog agresija ir fizinės bausmės dažnai pasitaiko šeimose, kuriose girtaujama. Smurtas prieš vaikus yra opi visos visuomenės problema. Vaikas gali nukentėti nuo tėvų, globėjų, jam nepažįstamų žmonių, vyresnių vaikų ar bendraamžių – būti užpultas, sumuštas ir pan. Tėvų ar globėjų smurtas prieš vaikus dažniausiai trunka ilgai – metų metus, o nepažįstamieji paprastai šiurkšnią prievartą vartoja vieną kartą. Patyręs nepažįstamų žmonių smurtą, vaikas dažniausiai sulaukia užtarimo šeimoje, jei smurtauja šeimos nariai - tokios paramos neturi. Vaikui pajusti artimų ir mylimų žmonių pažeminimą yra sunkiausia. Šiose šeimose taip pat dažnai demonstruojamas palaidas seksualinis elgesys (14 proc.), taip pat emociškai išnaudojami vaikai (17 proc.). Šie reiškiniai dažniau nurodyti respondentų anketose kartu su alkoholizmu, kaip kartais pasitaikantys.

Nedaug šeimų, tik 8 proc. į įskaitą pateko dėl to, jog vienas ar abu tėvai vartoja kvaišalus. Ši tendencija pastaruosiu metu tampa vis ryškesnė kaimo vietovėse. 14 proc. respondentų viena iš pagrindinių priežasčių nurodė tai, jog tėvai per daug laiko praleidžia darbe. Retai pasitaiko šeimose religinio fanatizmo atvejų, arba tėvų emocinių sutrikimų dėl bulimijos arba anoreksijos.

Analizuojant duomenis išryškėjo dar viena priežastis, dėl kurios šeimos atsiduria rizikos grupėje – tai šių šeimų narių socialinių įgūdžių stoka. Kaip dažnai pasitaikančią, šią priežastį įvardino 64 proc. respondentų, o kaip kartais pasitaikančią – dar 19 proc. Teiktina prielaida, jog daugelis žmonių tai “paveldėjo” dar iš sovietmečio laikų, kuomet daug kuo už savo piliečius pasirūpindavo valstybė.

Daug asmenų yra įsitikinę, jog jei jie yra socialiai remtini, tai seniūnas turi aprūpinti juos malkomis, socialinė darbuotoja, be prašymo, sutvarkyti dokumentus vaikų maitinimui ir t.t. Lankant šeimas pastebėta, jog nemažai jaunų mamų nemoka auginti vaiko, nesugeba net jo maitinti ir aprengti. Pavyzdžiui, yra tėvų, kurie tikina, jog jų 3 mėnesių mažylis maitinamas gerai – valgo 3 kartus per dieną, kaip ir jie patys. Arba įsivaizduoja, kad kūdikį galima pamaitinti tuo pačiu maistu, kurį valgo patys, pavyzdžiui, keptomis bulvėmis su kefyru. Jie tikina, kad rūpinasi savo vaiku ir nesupranta, kodėl jam neauga svoris. Tokie žmonės atvirai sako, jog jų šeimos pajamos nesiekia 100 litų per mėnesį, bet neįsivaizduoja, kad galėtų ką nors patys daryti, jog jų padėtis keistųsi. Neatsitiktinai šios jaunos šeimos įsikūrę šalia tėvų, kurie yra rizikos grupės šeimų sąrašuose.

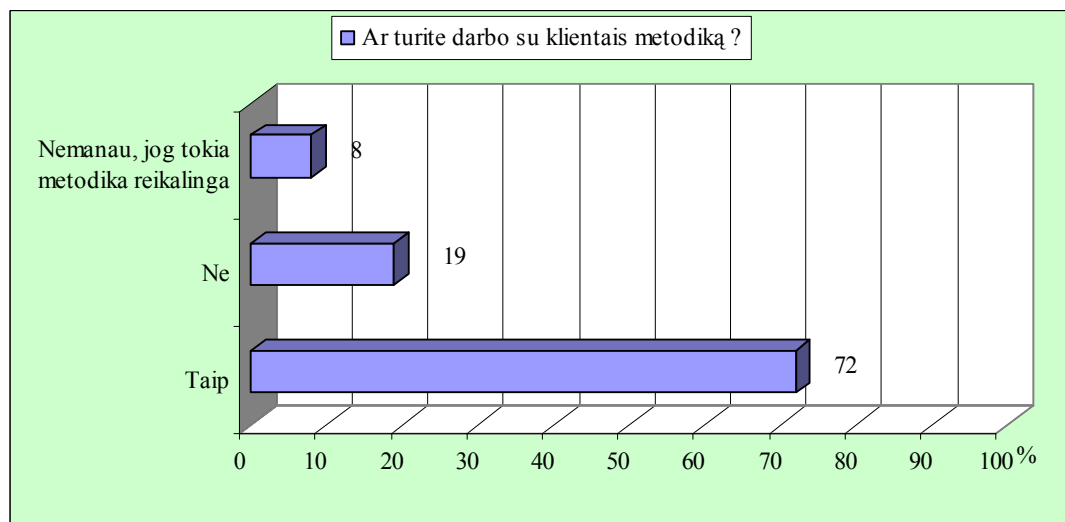
Įvairūs tyrimai, nagrinėjantys rizikos šeimų priežastis ir problemas pasaulyje, leidžia teigti, jog augdami socialinės rizikos šeimose, negavę pakankamai socialinių įgūdžių, vėliau jie kuria savo šeimas, kurios dėl to patenka į rizikos grupę. Mūsų tyrime taip pat išryškėjo šios tendencijos. Taigi, prieiname prie išvados, jog būtinas aktyvesnis rizikos grupėms priklausančių šeimų švietimas, socialinių įgūdžių mokymas ir pagalba skatinant savarankiškesnę šeimoms iškylančių problemų sprendimą.

8 pav. Rizikos faktoriai būdingi socialinės rizikos šeimoms Panevėžio rajono seniūnijose

3.2.3. Respondentų (socialinių darbuotojų) darbo su rizikos šeimomis metodai

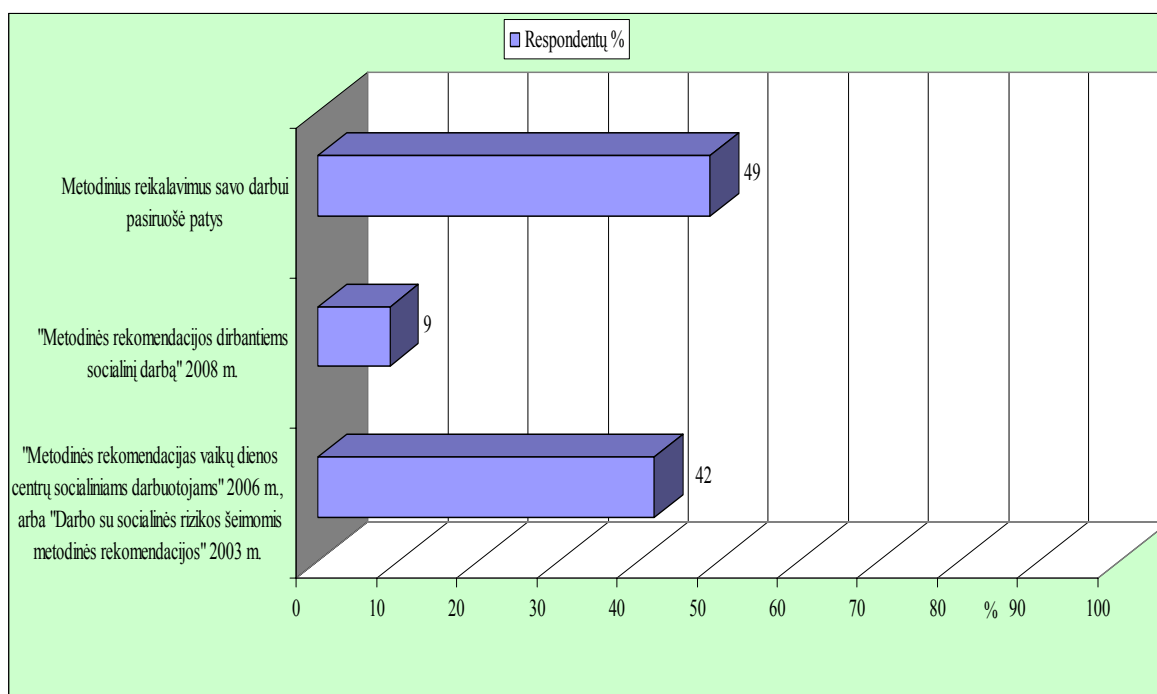
Tyrimu nustatyta, jog net 72 proc. respondentų dirba su socialinės rizikos šeimomis pagal metodiką, tačiau jaudina, jog 8 proc. apklaustų darbuotojų, mano, jog tokia metodika nereikalinga, o 19 proc. metodikos neturi (9 pav.).

9 pav. Socialinių darbuotojų, dirbančių Panevėžio r. požiūris į metodikos reikalingumą socialiniame darbe.

Dirbantys pagal metodiką respondentai, pagal metodikos autorystę pasiskirstė sekančiai – 42 proc. dirba pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtas metodines rekomendacijas vaikų dienos centrų socialiniams darbuotojams (Petraitienė ir kt., 2006), arba naudoja metodiką pateiktą „Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos“ (2003-12-17 Nr. A1-207), esant reikalui pritaikydami ir interpretuodami šias rekomendacijas savo darbe. Deja, beveik nepaminėtas leidinukas „Metodinės rekomendacijos dirbantiems socialinį darbą“, 2008 m. išleistas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos – šias rekomendacijas taiko tik 9 proc. respondentų. Net 49 proc. respondentų metodinius reikalavimus savo darbui pasiruošė patys, tačiau nenurodyta, kokie dokumentai buvo šių metodikų pagrindas (10 pav.). Tyrimo duomenys rodo, jog socialiniai darbuotojai Panevėžio rajono seniūnijose dirba taikydami nevienodus darbo metodus ir veikia pagal galimybes, pagal būtinumą, atsižvelgdami į vietoje esančią situaciją.

10 pav. Socialinių darbuotojų, dirbančių Panevėžio r. darbe naudojamų metodikų

Socialinio darbuotojo darbas su šeima turi keletą fazių, tai – informacijos rinkimas, kontakto užmezgimas, poreikio, prioritetų, resursų nustatymas. Remiantis respondentų atsakymais galime teigti, jog socialinio darbuotojo bendravimo su šeima procesas vyksta pagal šiuos etapus:

- I** - problemos išklausymas, siekiant išsiaiškinti kiek problema svarbi klientui.
- II** - informacijos rinkimas (bendravimas su socialiniais partneriais, informacijos analizė)
- III** - plano rengimas (pageidautina, jog problemos sprendimo būdai būtų aptariami su klientu)
- IV** - plano įgyvendinimas
- V** - rezultatų analizė bei efektyvumo įvertinimas.

Atkreiptinas dėmesys, jog tik 33 proc. socialinių darbuotojų pasirašo sutartį ar kitą dokumentą reglamentuojantį santykius su klientu (2 lentelė). Antroje lentelėje pateikti apibendrinti apklausos duomenys rodo, jog 85 proc. socialinių darbuotojų veda kiekvienos šeimos bylą, arba socialinę istoriją, ir visi darbuotojai 100 proc. pildo apsilankymo šeimoje aktą kiekvieną kartą apsilankę šeimoje. Į šeimos bylą yra segami asmens dokumentų kopijos; paraiška-prašymas socialinėms paslaugoms gauti; SP-1; SP-2; asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio vertinimo forma; sprendimas dėl socialinių paslaugų ir specialios pagalbos priemonių asmeniui skyrimo; buities tyrimo aktas; apsilankymo šeimoje aktas ir kt. Taip pat byloje gali būti įsegti oficialūs susirašinėjimo dokumentai su socialiniais partneriais, kurie taip pat dirba su šeima ar jos nariais.

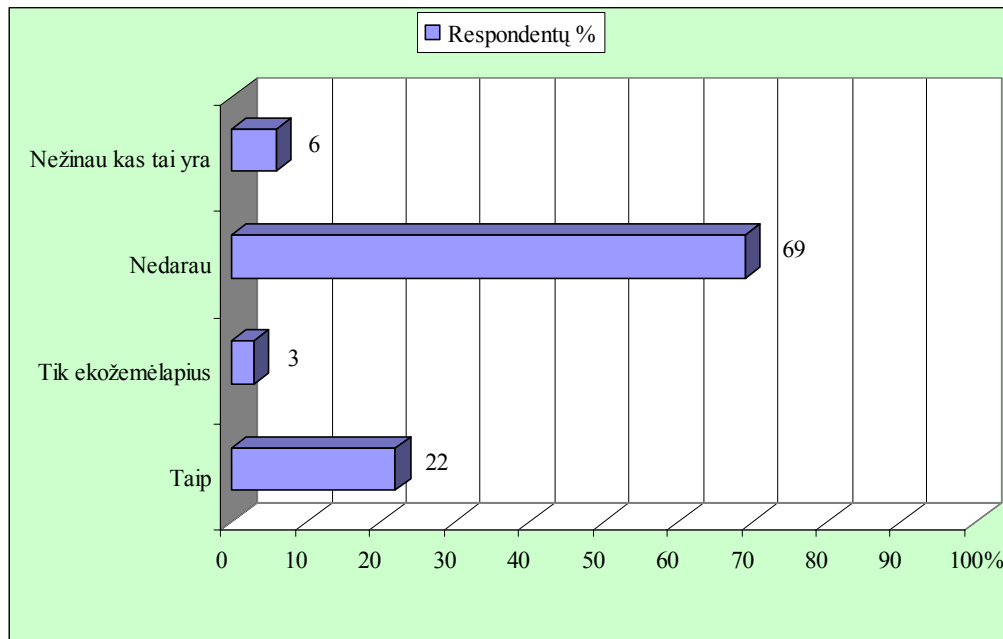
Dalis darbuotojų (47 proc.) naudoja savo darbe anketas bei kitas spausdintines priemones (klausimynus bei kt.) duomenims apie šeimą surinkti, 44 proc. veda interviu pagal susidarytą klausimyną. Tik 22 proc. socialinių darbuotojų pasidaro šeimos socialinį pasą, o 39 proc. respondentų sudaro pagalbos šeimai planą ir stengiasi nuosekliai jo laikytis. Respondentai pabrėžė, jog sudaryto plano kartais sunku laikytis dėl darbo specifikos arba klientų negeranoriškumo.

2 lentelė. Dokumentai ir spausdintinės priemonės, taikomos socialinių darbuotojų dirbančių Panevėžio r. seniūnijose vedami darbe su rizikos grupės šeimomis

Dokumentas ar priemonė	Veda %	Neveda %
Bendradarbiavimo sutartis, kontraktas ar kitas dokumentas, padedantis pasiekti susitarimą dėl darbo su šeima trukmės ir struktūros	33	67
Šeimos byla, arba socialinė istorija	85	15
Šeimos socialinis pasas	22	78
Apsilankymo šeimoje aktas	100	0
Interviu	44	53
Anketa, klausimynas	47	53
Pagalbos šeimai planas	39	61

Apsilankymo šeimoje aktas ir socialinės rizikos grupei priklausančios šeimos byla yra būtini dokumentai socialiniame darbe. Tačiau yra dar daug įvairių priemonių registruoti socialinio darbo pasiekimus ir problemas. Šių priemonių pagalba galima greičiau ir efektyviau nustatyti ar teikiama socialinės rizikos šeimai pagalba daro teigiamą įtaką, ar iškilo kokių nors problemų. Tai ir interviu su šeima kontroliniai lapai, ir šeimos socialinis pasas, šeimos ar probleminių jos narių ekožemėlapiai bei genogramos. Tačiau šeimos socialinį pasą pildo tik 22 proc. respondentų, interviu su šeima veda ir fiksuoja jų rezultatus į kontrolinius lapus 44 proc. socialinių darbuotojų, o konsultavimo korteles pildo tik 19 proc. respondentų. Ekožemėlapių nei genogramų nedaro 69 proc. socialinių darbuotojų, o 6 proc. respondentų net nežino, kas tai yra (11 pav.). Tenka tik

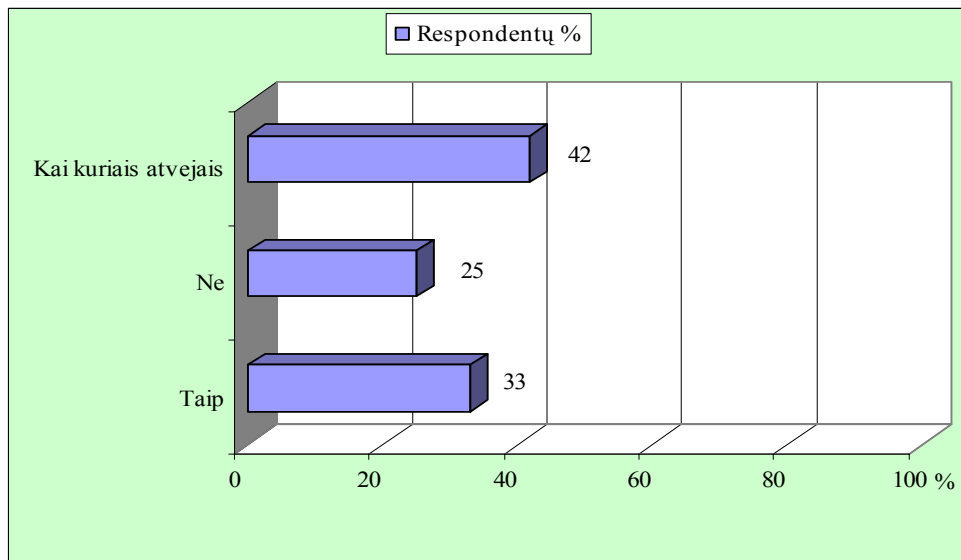
apgalestauti, jog tokiame specifiniame ir atsakingame darbe su socialinės rizikos šeimomis, yra ir mažiau kompetentingų darbuotojų.

11 pav. Socialinių darbuotojų, dirbančių Panevėžio r. seniūnijose kliento ir jo šeimos ekožemėlapių ir genogramų sudarymas

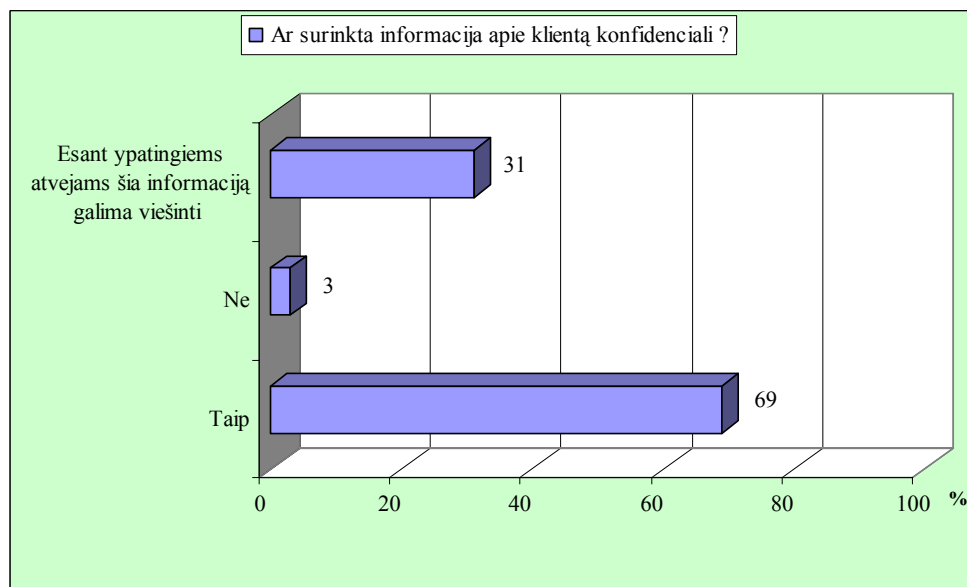
33 proc. respondentų padėdami šeimai, dirba ne tik su šeima, bet ir atskirai su kiekvienu rizikos šeimos nariu, o 42 proc. tai daro kai kuriais atvejais, jei mato, jog to būtina reikia (12 pav.). Paskatinti išvardinti, kokios būtinos sąlygos, kad socialinis darbuotojas dirbtų atskirai su kiekvienu rizikos šeimos nariu, socialiniai darbuotojai nurodė eilę priežasčių. Pirmiausiai dirbama su paaugliais, kuriems gresia pavojus vartoti narkotikus ar alkoholį dėl tam tikrų rizikos veiksnių, esančių šeimoje; taip pat kai šeimose vyksta aštrūs konfliktai, kai paaugliai išvaromi arba bėga iš tėvų namų. Dirbama su šeimos nariu, kuris darbo su šeima laikotarpiu nerodo iniciatyvos ar pažangos; taip pat dirbama su asmenimis, kurie turi individualių rizikos veiksnių (dažniausiai genetinių, emocinių, psichologinių).

Visi individualūs susitikimai organizuojami jaukioje, tačiau pašaliniais neprieinamoje aplinkoje. Klientas, su kuriuo dirbama individualiai, turi būti garantuotas, kad jo paslapčių netyčia nenugirs kiti. Šiuo atveju konfidencialumas yra būtinas. Socialiniai darbuotojai, dirbantys su socialinės rizikos šeimomis dažnai susiduria su įvairia informacija apie šeimą ir jos narius. Socialinių darbuotojų, kaip ir kitų darbuotojų etika skatina laikytis konfidencialumo. Be to siekiant padėti socialinio darbo klientui būtina pelnyti jo pasitikėjimą. Tačiau kartais, siekiant išvengti negatyvių pasekmių, tenka informuoti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą, policiją ar kitas institucijas.

12 pav. Socialinių darbuotojų, dirbančių Panevėžio r. seniūnijose bendravimas su socialinės rizikos šeimomis ir jų nariais

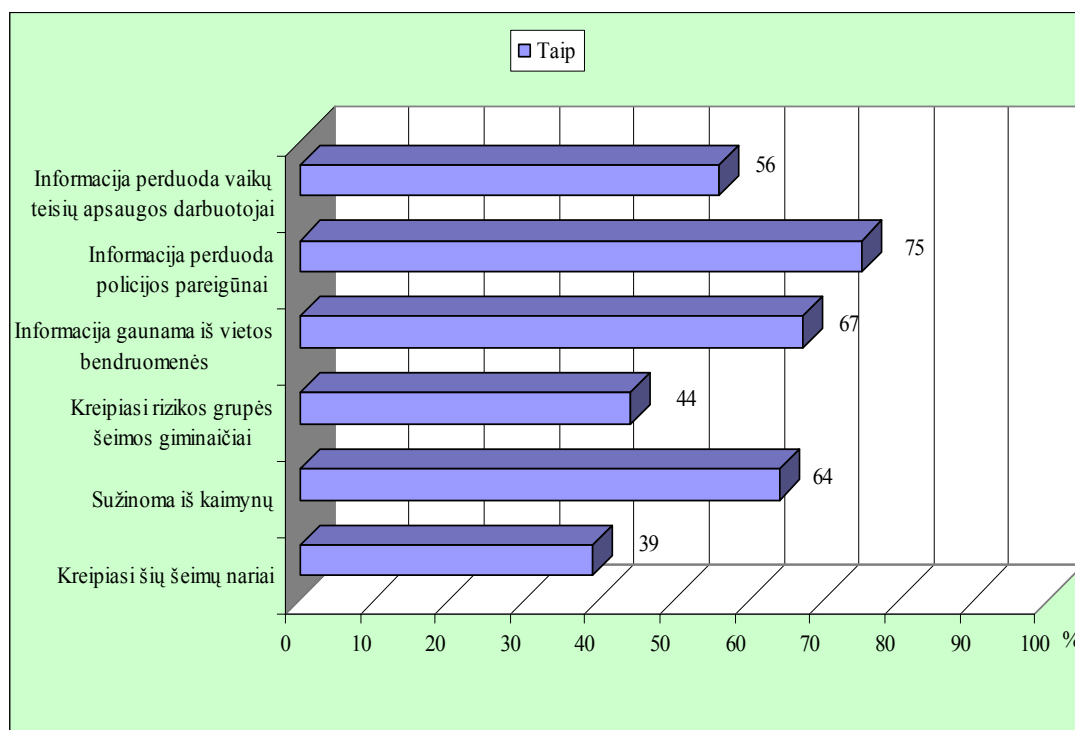
Socialiniai darbuotojai pagal tai, ar jie linkę informaciją apie šeimą laikyti konfidencialia pasiskirstė sekančiai – 69 proc. respondentų mano, jog tokia informacija yra konfidenciali ir jos viešinti jokių būdu negalima. Deja, 11 proc. darbuotojų nurodė, jog informacija apie šeimas, jų požiūriu nekonfidenciali, o 31 proc. respondentų pasiryžę esant ypatingiems atvejams tokią informaciją pavišinti (13 pav.).

13 pav. Socialinių darbuotojų, dirbančių Panevėžio r. seniūnijose požiūris į informacijos apie klientus konfidencialumą.

Dauguma socialinių darbuotojų neabejoja, jog socialinio darbuotojo ir šeimos uždaviniai yra bendri. Tačiau socialiniai darbuotojai teigia, jog didesnę iniciatyvą bendradarbiauti rodo būtent jie, o ne jų klientai, t.y. socialinės rizikos šeimų nariai. Socialiniai darbuotojai nurodė, jog bendradarbiavimas su klientu yra sugebėjimas prisiimti atsakomybę bei pasidalinti ja su kitais, o bendradarbiavimo esmė yra padėti šeimos nariams pasirinkti galimą optimaliausią išeitį iš susidariusios situacijos. Bendradarbiavimas su šeima yra grindžiamas abipusiu pasitikėjimu. Į šią sąvoką įeina problemų sprendimas kartu su šeima, kai šeima toleruoja siūlomą pagalbą ir užmezga kontaktą su darbuotoju. Bendradarbiavimas, tai socialinio darbuotojo ir kliento darbas kartu, sujungus visas jėgas, bendras problemos iškėlimas ir sprendimo priėmimas

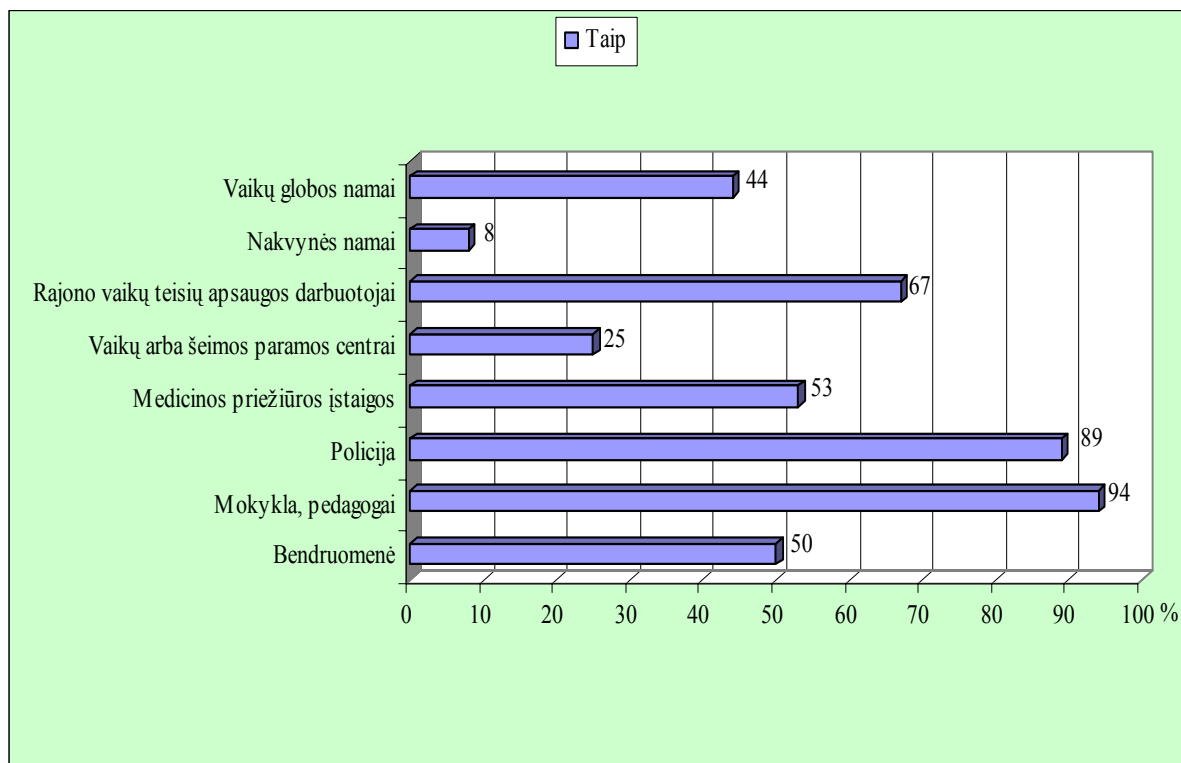
Apie naujas rizikos grupei priskirtinas šeimas socialiniai darbuotojai sužino iš įvairių šaltinių – informaciją jiems perduoda policijos pareigūnai, vaikų teisių apsaugos darbuotojai. Kaime labai aktyviai veikia bendruomenės, neabejingi kaimynai, tokių šeimų giminaičiai. Pastebėta, jog į specialistus kreipiasi ir socialinės rizikos šeimose gyvenantys vaikai, vis daugiau jų žino, kad gali ieškoti pagalbos, kreipiasi į seniūnijas, į mokytojus arba į vaikų teisių apsaugos tarnybą (14 pav.).

14 pav. Pagrindiniai informacijos apie naujas socialinės rizikos šeimas šaltiniai.

Siekiant socialinės rizikos šeimoms suteikti kuo profesionalesnę ir efektyvesnę pagalbą yra bendraujama su daugeliu valstybinių ir nevalstybinių institucijų (15 pav.). Pagrindinis darbas yra vykdomas su mokykla ir pedagogais, nes socialinės rizikos šeimose augantys vaikai turi įvairių problemų ir joms spręsti būtinas bendradarbiavimas. Logiška, jog glaudus bendradarbiavimas yra ir su vaikų teisių apsaugos darbuotojais ir su vaikų globos namais. Socialiniai darbuotojai aktyviai

bendradarbiauja su policija, nes problematinėse šeimose iškyla įvairių problemų (girtavimas, smurtas, vagystės ir kt.), kurių be policijos pagalbos kartais neįmanoma išspręsti.

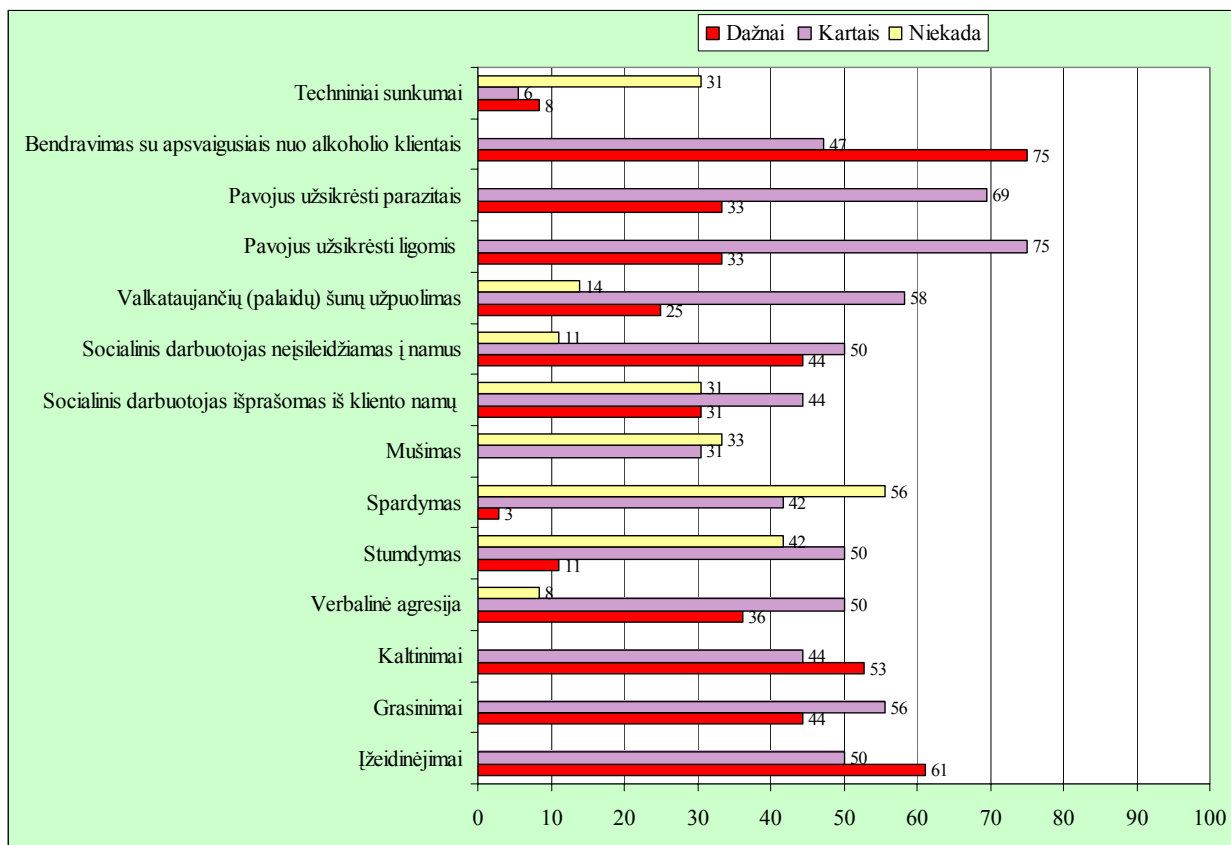

15 pav. Institucijos, su kuriomis dažniausiai bendraujama rizikos grupės šeimų klausimais

Net 50 proc. socialinių darbuotojų nurodė, jog rizikos šeimų klausimais aktyviai bendraujama ir su vietos bendruomene. Bendruomenės, jei jos yra stiprios ir aktyvios gali atlikti žymų prevencinį darbą rizikos šeimų skaičiui sumažinti. Šiuo metu yra akcentuojama, jog glaudaus vietos bendruomenės ir specialistų tarpusavio bendradarbiavimas, lemia operatyvios pagalbos suteikimą, iškylančių problemų sprendimą ir leidžia laiku imtis priemonių, kurios padėtų socialinės rizikos šeimoms greičiau pakeisti savo gyvenimo būdą (Saulevičius, 2007; Arštikaitienė, 2007; Budrikienė, 2009).

Socialiniai darbuotojai su rizikos šeimomis bendrauja įvairiais būdais – vyksta į namus, kviečiasi šeimų narius į seniūniją ir kt. Lankymasis šeimose yra vienas iš geriausių būdų įvertinti situaciją. Tačiau atlikus tyrimą paaiškėjo, jog šiuo metu Panevėžio rajono seniūnijose dirbantys socialiniai darbuotojai, lankydami šeimas, susiduria su įvairiomis bendravimo su klientais problemomis ir kliūtimis (16 pav.). Darbuotojai kartais patiria emocinį, ar netgi fizinį smurtą, atvykus pas klientą jų neįsileidžia į namus, arba švelniai tariant „išprašo“ lauk, naudodami ne tik žodinę, bet ir verbalinę agresiją. Apsvaigę nuo alkoholio klientai dažnai būna agresyvūs. Netgi, jei klientas ramus, apsilankymas pas tokius klientus nėra efektyvus, nes tokiu atveju dažniausiai tik konstatuojamas atvykimo faktas, o tarpusavio bendravimas su klientu neįvyksta.

Lankydami socialinės rizikos šeimose, darbuotojai kartais susiduria su palaidais, agresyviais naminiiais gyvūnais, be to rizikos šeimose gyvenimo būdas dažnai asocialus, o buities sąlygos būna labai blogos, todėl darbuotojams gresia ir apsikrėtimas parazitais bei užkrečiamomis ligomis.

16 pav. Socialiniams darbuotojams išskylantys sunkumai, lankantis socialinės rizikos šeimose

Apibendrinę gautus duomenis galime teigti, jog socialinės rizikos šeimų skaičius seniūnijose skirtingas. Vienose seniūnijose socialinis darbuotojas dirba su 10 rizikos šeimų, kitose – net su 40. Nors visose seniūnijose nuo 2007 m. yra įsteigti papildomi socialinio darbuotojo darbai su socialinės rizikos šeimomis etatai, darbuotojams tenka gana didelis darbo krūvis. Apklausoje dalyvavę respondentai pažymėjo, kad kartais, dėl didelio darbo krūvio, sunku tinkamai organizuoti pagalbą šeimoms. Visoms šeimoms būtina suteikti pagalbą laiku, t.y. būtinas prevencinis darbas su šeima, siekiant problemas spręsti jų užuomazgos stadijoje, o ne tada, kai jos jau išsiskyniusios. Tik tada galima tikėtis teigiamo rezultato. Tačiau šiuo metu seniūnijose, deja, dėl socialinių problemų gausos daugiau dirbama su pasekmėmis.

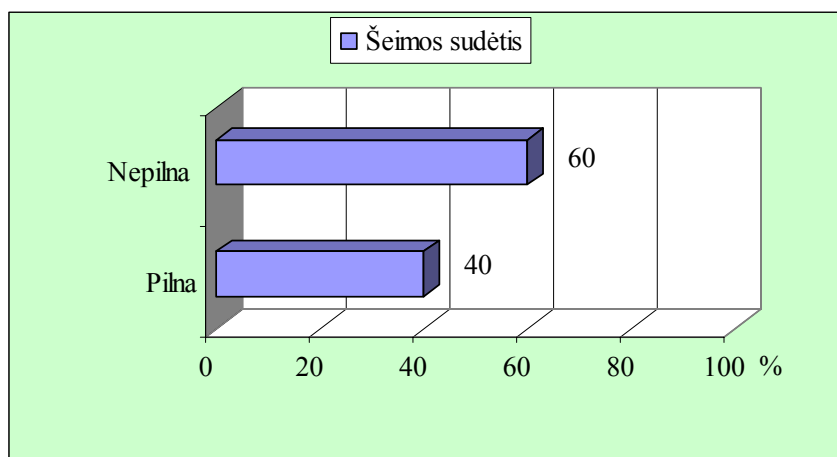
Siekiant įveikti šeimų problemas, būtinas intervencinių priemonių taikymas, pasitelkiant į pagalbą kitų sričių specialistus: rajono savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistus, medicinos, policijos darbuotojus.

3.3. Socialinis darbas su rizikos grupės šeimomis: rizikos grupei priklausančių šeimų požiūris

3.3.1. Tyrime dalyvavusių socialinės rizikos šeimų charakteristika

Šeima yra pirminis socialinis institutas, kuris kiekvienoje visuomenėje užtikrina socialų gyvenimo būdą grindžiančių vertybių, elgesio normų, formalių ir neformalių taisyklių visumą. Deja, pastaruoju metu socialinis ir ekonominis nestabilumas sumažino dalies šeimų gebėjimą prisitaikyti prie naujų aplinkybių, išryškino didėjančią šeimos instituto krizę.

Socialinių tyrimų instituto duomenimis, gyvenimui nesusituokus pritaria beveik pusė (44 proc.) apklaustų respondentų nuo 18 iki 24 metų. Daugelio tyrimų duomenys rodo, jog gyvenimas nesusituokus didina tarpusavio santykių įtampą, polinkį į seksualinę neištikimybę, nenorą ar atidėliojimą turėti vaikų, smurto prieš moteris ir vaikus galimybę (Šeimos politikos koncepcija, 2008, p. 8). Tarp sunkiausiai besiverčiančių ar skurstančių šeimų vyrauja nepilnos ir daugiavaikės, asocialios šeimos. Dažnai tokios šeimos yra mažos motyvacijos, nesugeba prisitaikyti prie kintančių gyvenimo sąlygų. Mūsų atlikto tyrimo duomenys rodo, jog Panevėžio rajono seniūnijose, iš rizikos grupėms priklausančių šeimų 60 proc. yra nepilnos, t.y. tokių, kuriose vaikus augina tik vienas iš tėvų (17 pav.). Dalis vienišų moterų turi sugyventinius, kai kurie iš jų pastoviai gyvena su šeimomis.

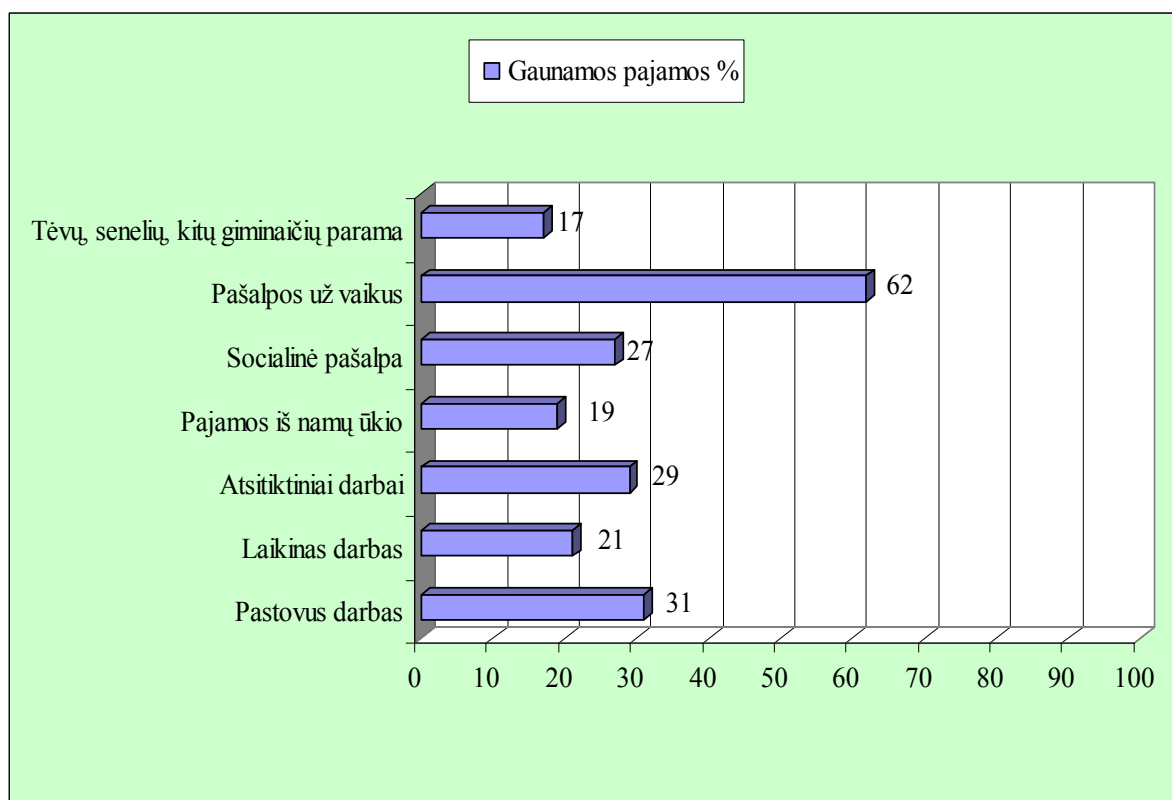
17 pav. Panevėžio r. socialinės rizikos šeimų sudėtis

Dažniausiai socialinės rizikos šeimų pajamos – socialinės pašalpos, kurios dažniausiai panaudojamos ne vaikų poreikių tenkinimui, bet svaigalams. Šeimos stebimos, lankomos ir konsultuojamos socialinių darbuotojų, tačiau labai sunku pakeisti tokių žmonių požiūrį į gyvenimą, įtikinti, kad tėvų pareiga yra tinkamai rūpintis savo vaikais, užtikrinti saugias ir sveikas gyvenimo sąlygas teigia Lina Duličienė, Ruklos seniūnijos socialinė darbuotoja su socialinės rizikos šeimomis (Duličienė, 2008). Mūsų tyrimo duomenys rodo, jog socialinės rizikos šeimos pajamas gauna iš įvairių šaltinių – tai matome 18 paveiksle parodytoje diagramoje. Atliekant tyrimą pastebėta, jog

socialinės rizikos šeimų nariai nėra labai socialiai aktyvūs, kad patys ieškotų galimybių gauti pajamų šeimai. Net 62 proc. respondentų šeimoms pagrindinis pajamų šaltinis yra pašalpos už vaikus. Socialinę pašalpą, kaip pagrindinį pajamų šaltinį nurodė 27 proc. respondentų, pastovų darbą - 33 proc. tokių šeimų atstovų. 21 proc. respondentų pagrindines pajamas gauna dirbdami laikiną darbą, o net 29 proc. verčiasi iš atsitiktinių darbų

Nors apklausa vykdyta kaimo vietovėje, kur yra sąlygos turėti namų ūkį, pajamas iš šio ūkio gauna tik 19 proc. respondentų. 17 proc. apklausoje dalyvavusių šeimų materialiai padeda tėvai, seneliai arba kiti giminaičiai.

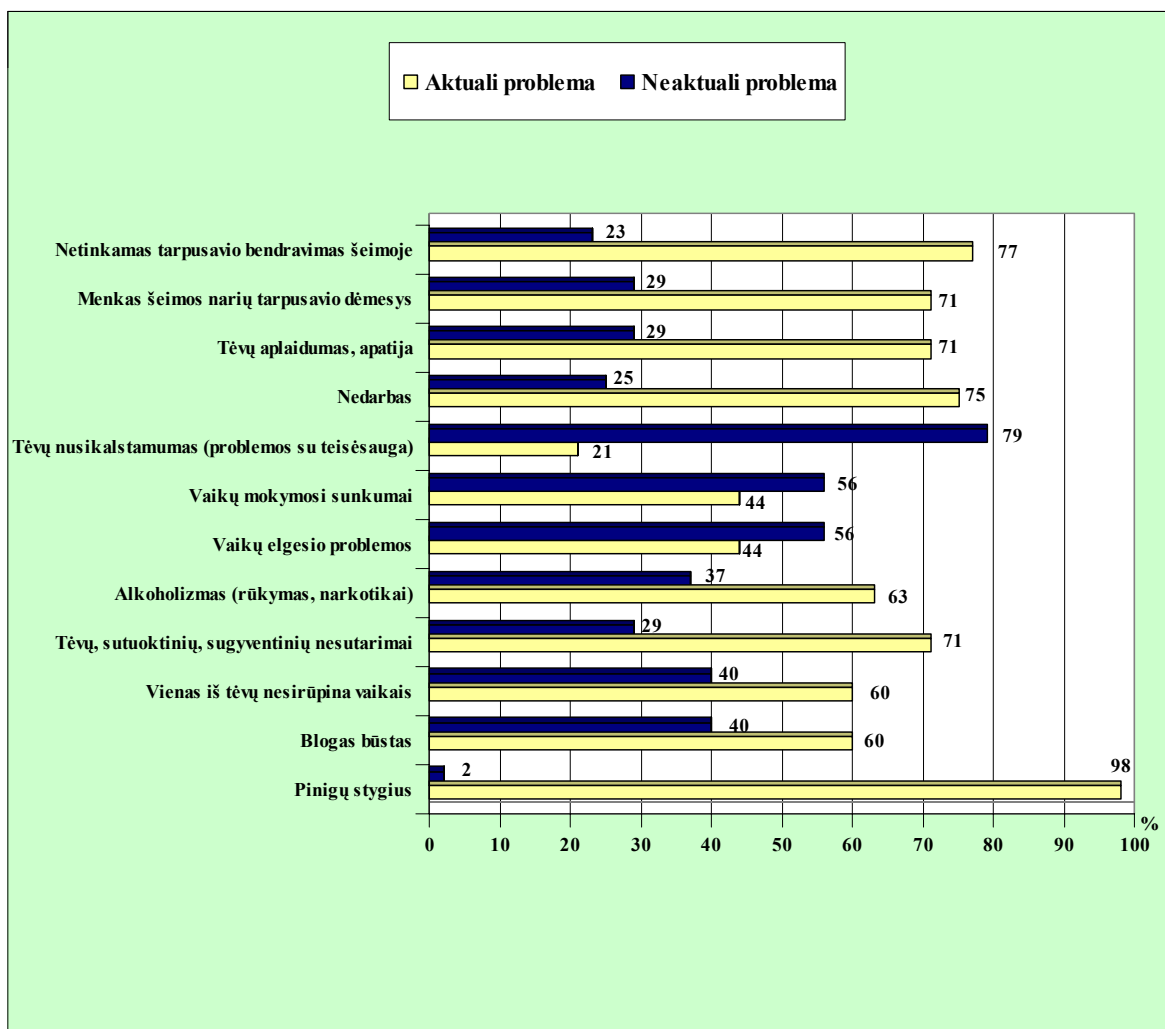
18 pav. Panevėžio r. socialinės rizikos šeimų pajamų šaltiniai

Siekiant sumažinti socialinės rizikos šeimų skaičių, reikėtų taikyti priemones, skirtas konkreitiems atvejams, atsižvelgiant į tai, kokie veiksniai šeimoms įstumia į socialinės rizikos grupę. 19 pav. Pateikiame apklausos rezultatus, kuriuose socialinės rizikos šeimos įvardino pagrindines savo problemas.

Alkoholizmą, kaip pagrindinę problemą įvardino tik 63 proc. respondentų, tačiau mes, atsižvelgdami į socialinių darbuotojų apklausos rezultatus galime teigti, jog ši problema tikrai yra dominuojanti socialinė rizika mūsų seniūnijoje, apimanti ne mažiau nei 80 proc. šeimų. Besaikis alkoholio vartojimas būdingas ne tik suaugusiems, bet ir nepilnamečiams, kurie stengiasi kopijuoti girtaujančius tėvus. Teiktinos prielaidos, jog apklausoje dalyvavo šeimos, kurioms ši problema nėra

pati aktualiausia, o tos, kuriose yra nuolat girtaujama, nepakliuvo į mūsų atsitiktinę atranką, arba iš jų užpildytų anketų tiesiog negauta. Girtavimas, gyvenimas iš pašalpų, nenoras dirbti šeimas skandina skurde. Todėl logiška, jog aktualiausia problema, iš visų problemų, su kuriomis susiduria rizikos grupės šeimos, yra pinigų stygius (nurodė 98 proc. šeimų). Taip pat rizikos šeimoms aktualu nedarbas (75 proc.).

Teiginiu „netinkamas bendravimas šeimoje“ mes norėjome išsiaiškinti, ar bendravimas socialinės rizikos šeimoje tenkina jos narius. Šį teiginį, kaip pagrindinę šeimos problemą pasirinko net 77 proc. respondentų. Su netinkamu bendravimu glaudžiai susiję teiginiai - menkas šeimos narių tarpusavio dėmesys ir tėvų (sutuoktinių, sugyventinių) nesutarimai, kuriuos kaip didelę problemą įvardino 71 proc. respondentų. Nesutarimais švelniai pavadinti galima ne tik barnius, bet ir smurtą, fizinę agresiją, prievartą bei emocinę agresiją.

19 pav. Problemų aktualumas Panevėžio r. socialinės rizikos šeimoms

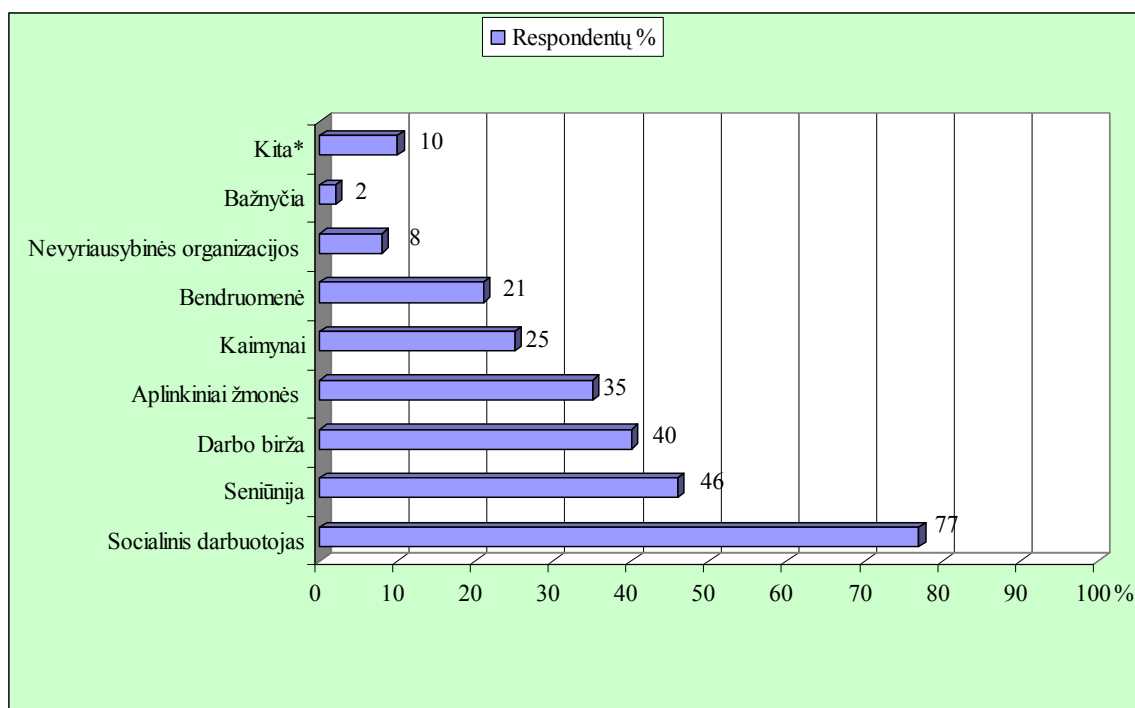
Dažniausiai smurtas šeimoje pasireiškia prieš moteris ir vaikus. Pasak A.M. Povilonienės, šiuo metu pasaulyje į smurtą šeimoje jau nebežvelgiama kaip į atskiro individo, atskiros šeimos privataus gyvenimo reiškinį. Smurtas šeimoje imtas vertinti kaip rimtas kultūrinis, socialinis,

ekonominis ir politinis klausimas, kuris gvildenamas nacionalinėje, europinėje ir pasaulinėje plotmėje (Povilonienė, 2006). Tad socialiniam darbuotojui būtina šviesti ir aiškinti tai, kas, be pačios nukentėjusios, turi teisę į tai reaguoti – pranešti policijos pareigūnams. Būtina paaiškinti apie pranešimo ir pareiškimo skirtumus, privataus kaltinimo galimybes, ikiteisminių tyrimų pradėjimą, smurto kvalifikavimą, apie tai, ką turi žinoti policijos pareigūnai, kas ir kaip nustato sveikatos sutrikdymą ir teikia nemokamą teisinę pagalbą.

Pasak Brigitos Palavinskienės ir Jūratės Ginsman, šeiminiis smurtas - tai viena iš svarbiausių problemų, iki tebekamuojanti viso pasaulio visuomenę. Praktiškai visais atvejais šeiminiio smurto aukomis tampa moterys ir vaikai. Neretai specialistai šį reiškinį taip ir vadina “smurtas prieš moteris ir vaikus”. Pagal Suomijos tyrimus smurtą patiria 90 % moterų ir tik 10 % vyrų (Palavinskienė, Ginsman, 2002)

3.3.2. Socialinės rizikos šeimų požiūrio į socialinį darbą analizė

Mūsų tyrimai parodė, jog socialinės rizikos šeimų atstovai Panevėžio rajone labai pasitiki socialiniais darbuotojais. Paraginti nurodyti nors po vieną įstaigą, specialistą ar šiaip pažįstamą, kas galėtų padėti spręsti šiai šeimai aktualias problemas Net 77 proc. jų nurodė, jog aktualias šeimai problemas padėtų išspręsti socialinis darbuotojas, o 46 proc. nurodė – jog seniūnija – o tai galima tapatinti su socialiniais darbuotojais, nes seniūnijoje jie dažniausiai bendrauja būtent su socialiniu darbuotoju (20 pav.).

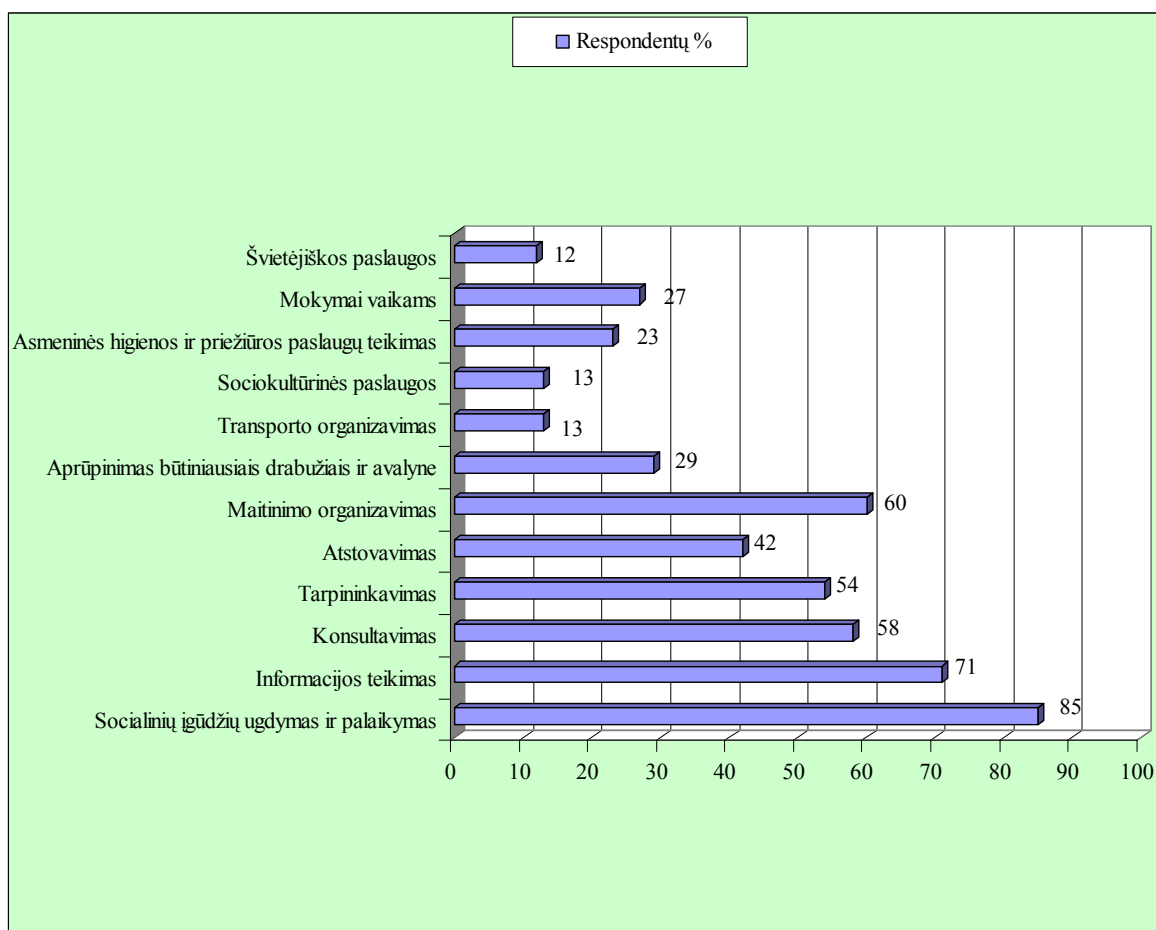
* - giminaičiai

20 pav. Socialinės rizikos šeimų atstovų nuomonė, kas galėtų padėti spręsti šeimai aktualias problemas.

85 proc. respondentų teigė, jog ir iki šiol jau naudojosi socialinių darbuotojų pagalba. Iš jų 75 proc. teigia, jog ši pagalba buvusi efektyvi, 15 proc. – jog efektyvi iš dalies, o 10 proc. teigia, jog pagalba buvo neefektyvi.

Deja, praktika rodo, jog daug socialinės rizikos šeimų narių neturi pakankamai socialinių įgūdžių, kad patys galėtų pasirūpinti savo socialine padėtimi, todėl iš socialinio darbuotojo tikisi visapusiškos pagalbos, arba kitaip tariant, kad socialinis darbuotojas už juos atliktų visus šiai pagalbai gauti reikalingus darbus ir uždavinius.

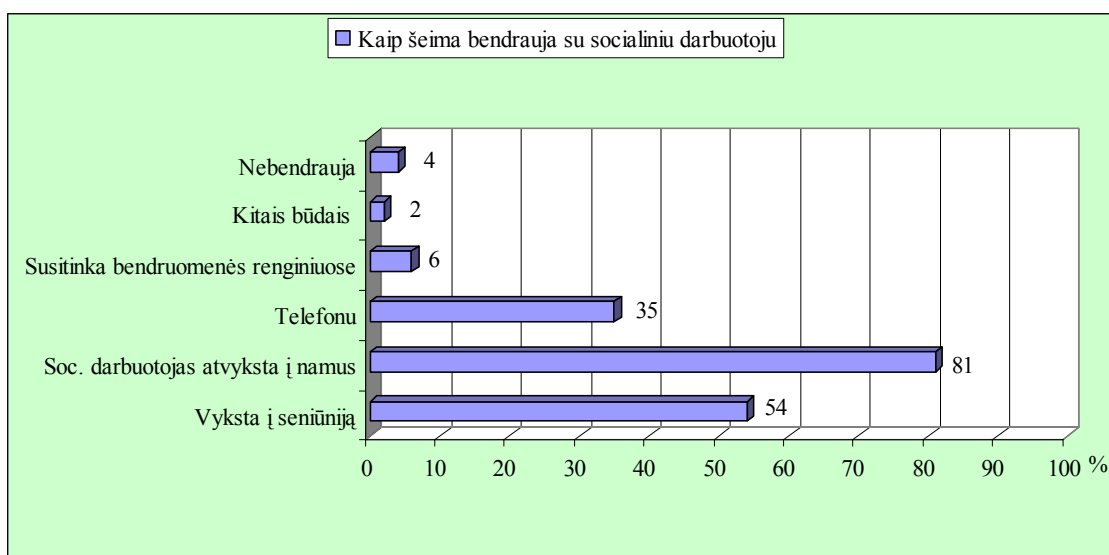
Iš anksčiau pateiktų teiginių išplaukia ir sekančioje diagramoje apibendrinti tyrimo rezultatai. Siekiant išaiškinti, koks socialinių darbuotojų pagalbos teikimas šeimai būtų naudingiausias sprendžiant aktualias šeimos problemas, to ir paklausėme respondentų. Aktualiausia paslauga, kurios norėtų iš socialinių darbuotojų, respondentai pasirinko socialinių įgūdžių ugdymą ir palaikymą (85 proc.). Tai siejasi su socialinių darbuotojų apklausos rezultatų analizėje pateikta diagrama (žiūr. 7 pav.), rodančia, jog labai didelis procentas socialinės rizikos šeimose gyvenančių asmenų neturi pakankamų socialinių įgūdžių (21 pav.).

21 pav. Socialinių darbuotojų teikiamų paslaugų aktualumas Panevėžio r. socialinės rizikos šeimoms

Iš socialinių darbuotojų tikisi gauti informacijos apie jiems teikiamas pašalpas, paslaugai ir kt. tikisi gauti net 71 proc. respondentų. Taip pat daug šeimų nori, jog socialinis darbuotojas jas atstovautų, joms tarpininkautų ar kitaip tarnautų jų interesų gynime (42-58 proc.). Daug šeimų (60 proc.) sieja socialinį darbuotoją su „maitinimo organizavimu“ manome, jog čia turima mintyje nemokamas vaikų maitinimas mokyklose. Beje, ši paslauga teikiama būtent per socialinius darbuotojus ir dokumentai pateikiami jiems.

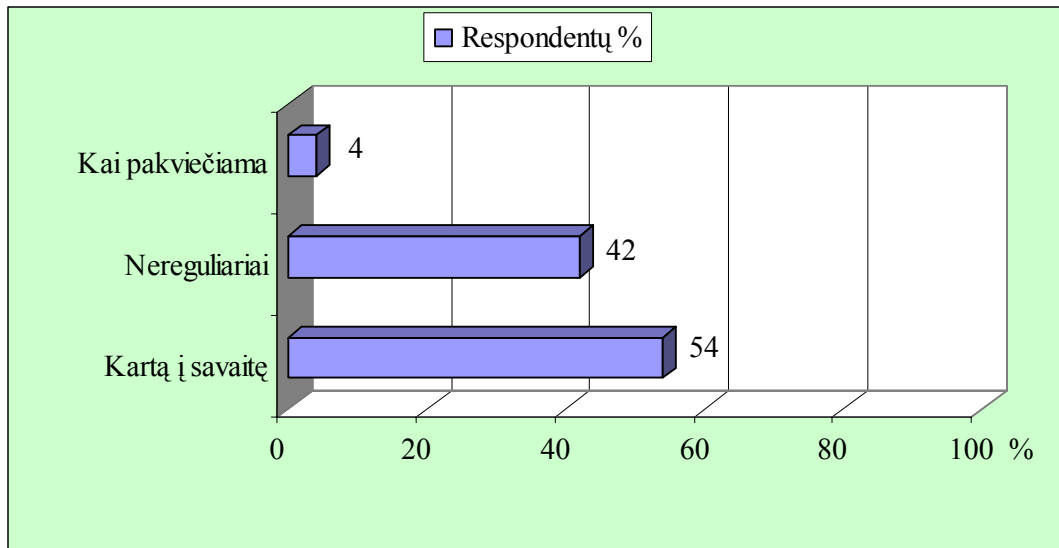
Dažniausiai šeima bendrauja su socialiniu darbuotoju, kai jis atvyksta pas šeimą į namus (81 proc.), arba klientai atvyksta į seniūniją (54 proc.) (22 pav.). Nė viena šeima rajone su darbuotojais nebendrauja elektroniniu paštu. Telefonu su socialiniais darbuotojais bendrauja 35 proc. šeimų. Iš paminėtų bendravimo kitais būdais (2 proc.) buvo nurodoma, jog susitinkama bažnyčioje, tiesiog gatvėje, arba mokykloje). Nedidelis procentas šeimų – 4 proc. – atsakė, jog su socialiniu darbuotoju nebendrauja.

22 pav. Socialinio darbuotojo ir socialinės rizikos šeimos bendravimo būdai

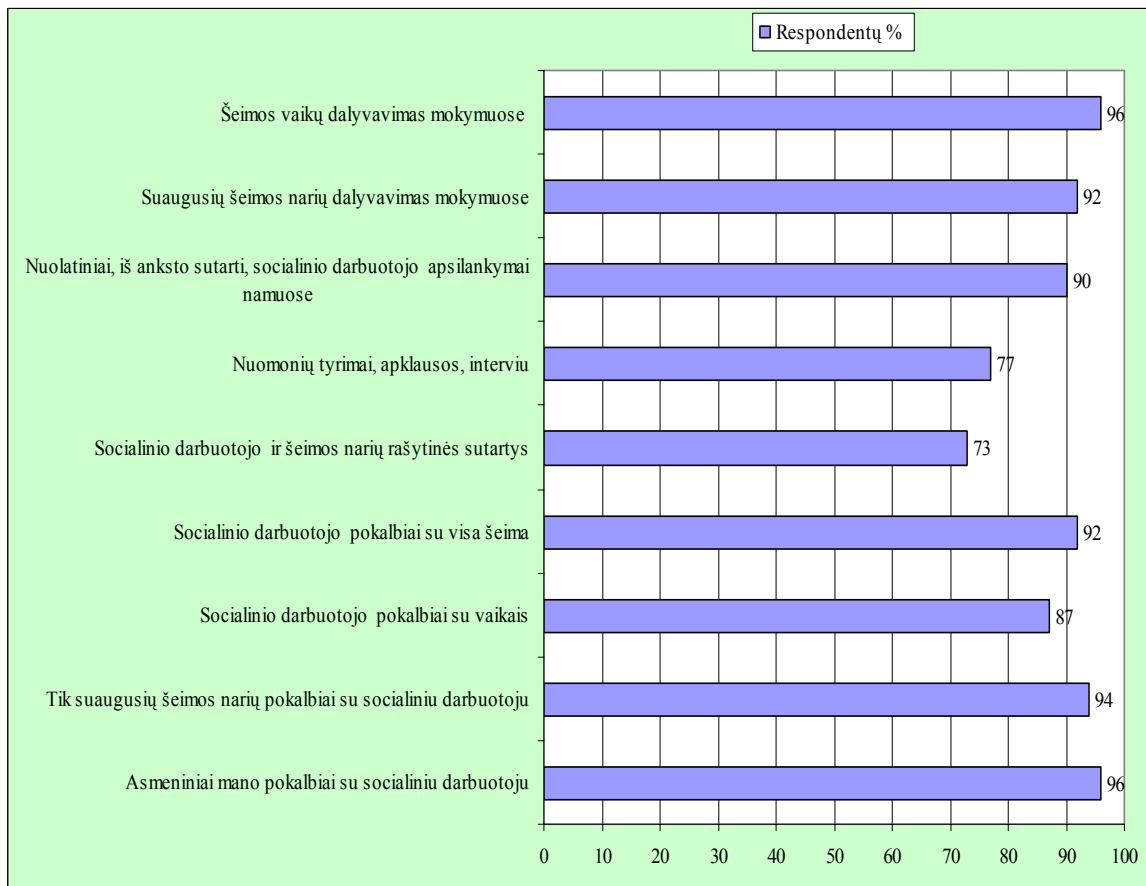
Dažniausiai bendraujama kartą į savaitę (54 proc.), nereguliariai (42 proc.), rečiausiai – kai socialinis darbuotojas pakviečiamas – 4 proc. (23 pav.). Tai rodo, jog socialiniai darbuotojai rodo didesnę iniciatyvą bendrauti su šeima, nes dažniausiai reguliarius lankymas – kartą į savaitę yra atliekamas pagal socialinio darbuotojo planą.

Socialiniai darbuotojai naudoja daug įvairių metodų pagalbai socialinės rizikos šeimoms teikti. Apklausus šeimas, kokia iš pagalbos rūšių jiems būtų priimtinausia, paaiškėjo, jog beveik visas pateiktas pagalbos rūšis šeimos vertina palankiai. Šeimos norėtų dalyvauti įvairiuose mokymuose kartu su socialiniais darbuotojais ir savo šeimų nariais. Taip pat labai svarbu šeimoms socialinio darbuotojo teikiama informacinio pobūdžio pagalba.

23 pav. Socialinio darbuotojo ir socialinės rizikos šeimos bendravimo dažnumas

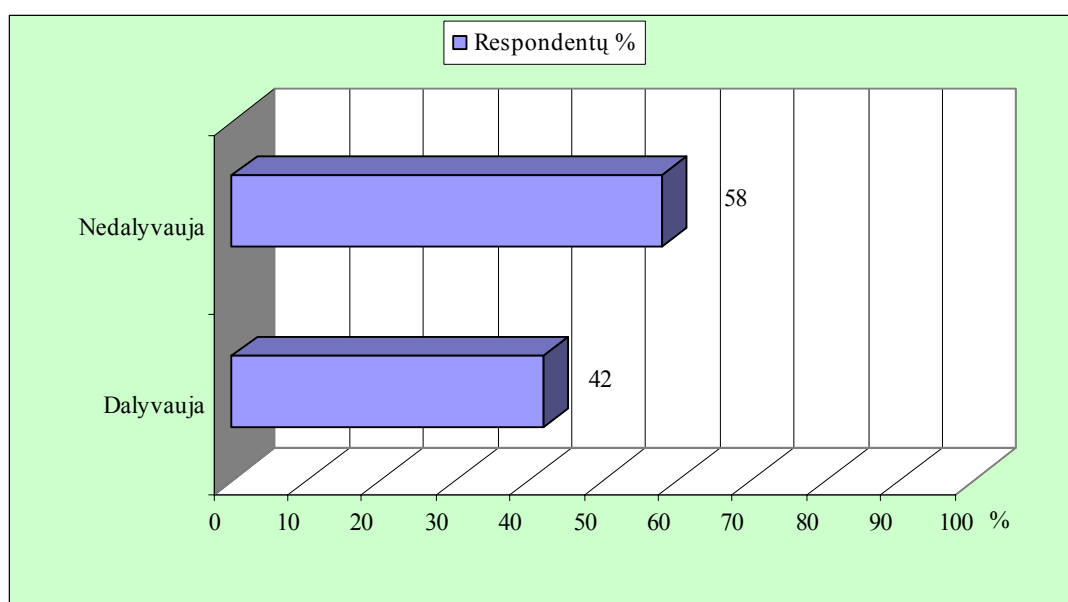
Netgi rašytines sutartis su socialiniais darbuotojais palankiai vertintų 73 proc. respondentų (24 pav.). Tai rodo, jog socialinės rizikos šeimos, kurios dalyvavo mūsų apklausoje, yra neabejingos savo ateičiai.

24 pav. Socialinės rizikos šeimų atstovų nuomonė, kokia iš socialinės pagalbos rūšių jiems būtų priimtinausia

Kaip ir buvo minėta socialinių darbuotojų apklausos rezultatų analizėje, sutartį ar kitą dokumentą šeimos su socialiniais darbuotojais pasirašo retai. Tačiau gana daug respondentų (42 proc.) dalyvauja rengiant pagalbos šeimai planą (25 pav.).

Socialinės rizikos šeimų nariams būtina išaiškinti, jog socialinis darbuotojas stengiasi padėti šeimai pačiai ieškoti problemų sprendimų. Be to, bendraujant su socialinės rizikos šeima, socialinis darbuotojas turi jaustis saugus. Dėl to naujausiose metodinėse rekomendacijose darbai su socialinės rizikos šeimomis yra patariama pasirašyti ne tik bendradarbiavimo ar pagalbos teikimo bet ir saugumo sutartį. Teigiama, jog šios sutarties prasmė yra ta, kad raštiškas susitarimas labiau įpareigoja ir yra labiau įsimenamas nei žodinis susitarimas.

25 pav. Socialinės rizikos šeimų dalyvavimas kartu su socialiniu darbuotoju rengiant pagalbos šeimai planą

Apibendrinę gautus socialinės rizikos šeimų apklausos rezultatus, galime teigti, jog Panevėžio rajone socialinės rizikos šeimų pagrindinės pajamos gaunamos iš socialinių pašalpų bei pašalpų už vaikus. Siekiant sumažinti socialinės rizikos šeimų skaičių, reikėtų taikyti priemones, skirtas konkrečioms atvejams, atsižvelgiant į tai, kokie veiksniai šeimas įstumia į socialinės rizikos grupę. Socialinės rizikos šeimose yra girtaujama ir smurtauojama, be to didelės problemas sukelia šeimų narių socialinių įgūdžių stygius. Tyrimai parodė, jog socialinės rizikos šeimų atstovai Panevėžio rajone labai pasitiki socialiniais darbuotojais. Deja, daug socialinės rizikos šeimų narių neturi pakankamai socialinių įgūdžių, kad patys galėtų pasirūpinti savo socialine padėtimi, todėl iš socialinio darbuotojo tikisi visapusiškos pagalbos. Planuojant pagalbos priemones būtina įtraukti socialinės rizikos šeimų atstovus ir rekomenduotina sudaryti rašytines sutartis ar bent pagalbos

šeimai planą. Bendrauti su šeimomis būtina reguliariai, siekiant stebėti jų pažangą. Esant reikalui būtina dirbti su šeimų nariais individualiai. Socialinės rizikos šeimų nariams būtina išaiškinti, jog socialinis darbuotojas stengiasi padėti šeimai pačiai ieškoti problemų sprendimų.

IŠVADOS

Atlikus mokslinės literatūros, dokumentų analizę ir socialinių darbuotojų bei rizikos grupės šeimų apklausos duomenų apibendrinimą, prieita šių išvadų:

1. Socialinio darbo su rizikos šeimomis organizavimas priklauso nuo įstatyminės bazės, socialinių darbuotojų kvalifikacijos bei naudojamų darbo metodų. Socialiniam darbui su rizikos grupės šeimomis reglamentuoti Lietuvoje yra pakankama įstatymų bazė.

2. Atlikto tyrimo duomenys parodė, jog socialinių darbuotojų kvalifikacija yra pakankamai aukšta, tačiau tik 53 proc. socialinių darbuotojų išsilavinimas yra socialinio darbo krypties. Socialinių darbuotojų darbo sąlygas galima vertinti kaip geras ar bent patenkinamas.

3. Du trečdaliai socialinių darbuotojų dirba su socialinės rizikos šeimomis pagal metodiką, tik labai maža dalis socialinių darbuotojų, mano, jog metodika nereikalinga. Socialiniai darbuotojai Panevėžio rajono seniūnijose dirba taikydami nevienodus darbo metodus ir veikia pagal galimybes, pagal būtinumą, atsižvelgdami į vietoje esančią situaciją. Siekiant pastebėti darbo pažangą, socialiniai darbuotojai veda šeimos socialinę istoriją.

4. Socialiniai darbuotojai su rizikos šeimomis bendrauja įvairiais būdais – vyksta į namus, kviečiasi šeimų narius į seniūniją, kalbasi telefonu. Daugiau nei pusė respondentų teigia, jog klientus dažniausiai lanko kartą į savaitę, tačiau likusi respondentų dalis teigia, jog šeima lankoma nereguliariai.

5. Socialinės rizikos šeimos Panevėžio rajono seniūnijose dažniausiai yra nepilnos, vaikus auginą vienas iš tėvų, tuo tarpu socialinės rizikos šeimų pagrindinės pajamos gaunamos iš socialinių pašalpų.

6. Alkoholizmas yra dominuojanti socialinė rizika Panevėžio rajono seniūnijoje, apimanti keturis penktadalius apklaustų rizikos grupei priskirtų šeimų. Socialinės rizikos šeimos pagrindine problema beveik visos šeimos įvardino pinigų stygių. Socialinių įgūdžių stoką kaip dažnai pasitaikančią priežastį įvardino du trečdaliai respondentų, o kaip kartais pasitaikančią – dar ketvirtadalis. Taip pat rizikos šeimoms aktualu netinkamas bendravimas šeimoje ir nedarbas.

7. Socialinės rizikos šeimų atstovai Panevėžio rajone labai pasitiki socialiniais darbuotojais. Daugiau nei du trečdaliai jų nurodė, jog aktualias šeimai problemas padėtų išspręsti socialinis darbuotojas, o dar beveik pusė nurodė – jog seniūnija.

8. Pagrindinės socialinio darbo kryptys, teikiant pagalbą rizikos grupei priklausančioms šeimoms yra: prevencija, pagalba ir informacijos socialinės rizikos šeimoms teikimas.

REKOMENDACIJOS

- Socialinio darbo gerinimui kaimo vietovėse su rizikos grupės šeimomis dirbantiems darbuotojams rekomenduotume aktyviai bendrauti su įvairiomis valstybinėmis ir nevalstybinėmis institucijomis, kaimo bendruomenėmis, šių šeimų giminaičiais ir kt.
- Būtina skatinti socialinės rizikos šeimų narius patiems aktyviau dalyvauti sprendžiant iškilusias problemas.
- Socialiniams darbuotojams rekomenduotume teikti informacinio pobūdžio pagalbą socialinės rizikos šeimų nariams bei rengti jiems, ir visiems pageidaujantiems, mokymus alkoholizmo prevencijai bei socialinių įgūdžių ugdymui.

NAUDOTŲ ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. ALISTAIR Christie. Is social work a 'non-traditional' occupation for men?.. *British Journal of Social Work*. 1998, Vol. 28, Iss. 4, p. 491-510.
2. BANKS Sarah. *Ethics And Values in Social Work*. 2-nd Edition. British Association of Social Workers. New York: Palgrave 2001, 220 p.
3. BAGDONAS Albinas. Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademinis aspektai. STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika. – Vilnius, 2001, Nr. 1, p. 10-56.
4. BAGDONAITĖ Milda. Solidarumas prieš „lygesnius tarp lygiųjų“. Iš: *Bernardinai.lt*, 2007 m. vasario 6 d. [interaktyvus] 2007. [žiūrėta 2008-12-10]. Prieiga per internetą: <[www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/58185 - 74k](http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/58185-74k)>.
5. BRAZIENĖ Rūta; GUŠČINSKIENĖ Jūratė. Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje // *Filosofija. Sociologija*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla. 2004, nr. 4, p. 50-56.
6. BUBNYS Remigijus. Socialinių darbuotojų profesinės karjeros galimybės ir socialinės kompetencijos ypatumai. Iš: *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*. [interaktyvus] 2004. Nr.1, p. 14-20. [žiūrėta 2009-01-17]. Prieiga per internetą: <vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2004~ISSN_1822-1068.N_1.PG_14-20/DS.002.0.02.ARTIC>.
7. BURTON John. (ed.). *Conflict: Human Needs Theory* (vol. 2 of the Conflict Series). 1990; London, Macmillan.
8. CORLISS Bethany A.; LAWRENCE Edith C.; NELSON Megan A. Families of Children with Serious Emotional Disturbances: Parent Perceptions of Family Resources and Stressors. In: *Child and Adolescent Social Work Journal*, [online]. August, 2008. Vol. 25, N. 4, p. 271-285 [žiūrėta 2008-08-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.springerlink.com/content/q376kq2253442w5x/fulltext.pdf?page=1>>.
9. CROXTON Tom A.; JAYARATNE Srinika; MATTISON Debra. Social work practice behaviors and beliefs: rural-urban differences? In: *Advances in Social Work*. 2002, Vol. 3 No. 2, p. 117-132.
10. ČESNUIČIŲ VIDA. Socialinio statuso įtaka pirmosios šeimos kūrimui Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*. 2004, 4. Nr. 2, p.46-51.
11. ČIUŽAS Antanas; RATKEVIČIENĖ Valentina. Požiūrio į darbą kitimas. *Filosofija. Sociologija*. 2003. Nr. 4, p.20-26.
12. *Dėl Panevėžio rajono savivaldybės 2008 metų socialinių paslaugų plano patvirtinimo. Panevėžio r.savivaldybės tarybos sprendimas 2008 m. kovo 13 d. Nr.T-43, p.5-6* // [interaktyvus] 2008.[žiūrėta 2009-01-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.panrs.lt/t20080313/2008t43.pdf>>.

13. DIRGĖLIENĖ Indrė. Teorijos ir praktikos ryšio plėtotė socialinio darbuotojo profesinėje veikloje. Iš: *Acta Paedagogica Vilnensia* [interaktyvus] 2008. Nr. 20, p. 90-101. 2008.[žiūrėta 2008-12-18]. Prieiga per internetą:
http://www.leidykla.eu/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/20/90-101.pdf
14. DIRGĖLIENĖ Indrė; KIAUNYTĖ Asta. Supervizija Lietuvos socialinio darbo kontekste.// *Acta Paedagogica Vilnensia*. Vilnius, 2005. Nr. 15. p. 240-254.
15. DROMANTIENĖ Leta; ŠALASĖVIČIŪTĖ Rimantė. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje : socialinių darbuotojų vaidmuo // Socialinis darbas: mokslo darbai. Vilnius: MRU Leidybos centras. 2006, Nr. 5(1). p. 79-88. ISSN 1648-4789.
16. DUMBLIAUSKAS Vytautas. Sociologija: mokymo priemonė. Vilnius: VPU, 1999, - 64 p.
17. FURMAN Rich; COLLINS Kathryn; SWANSON Janet. SocialWork Practice Innovations: Helping Clients Understand, Explore, and Develop Their Friendships. In: *Advances in Social Work* [online] 2003. Vol. 4, No 2 [žiūrėta 2008-09-11]. Prieiga per internetą: <<http://journals.iupui.edu/index.php/advancesinsocialwork/article/view/47/42>>.
18. GALINAITYTĖ Eugenija. Oficialiai – socialinė pašalpų politika, paprastai – skurdas. Iš: *Laikas*, p. 5. 2007 m. rugpjūčio 17–23 d. [interaktyvus] 2007.[žiūrėta 2008-10-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.laikas.net/2007/206nr/05.pdf>>.
19. GRIGAS Romualdas. Lietuva ir jos socialinė organizacija globalizacijos ir eurointegracijos iššūkių akivaizdoje. Filosofija. Sociologija. 2003. Nr. 2, p.9-16.
20. GUOGIS Arvydas. Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio. Politologija, t 4 (28) / 2002, p. 75-94.
21. GUŠČINSKIENĖ Jūratė; KONDROTAITĖ Gita. Socialinės rizikos šeimos: Pagėgių savivaldybės atvejo studija // Socialinis darbas, Nr. 5(2), 2006, p. 15-24.
22. HIGHAM Patricia. Social Work – Introducing Professional Practice. London : SAGE, 2006, 233 p.
23. INDRAŠIENĖ Valdonė. Socialinio ugdymo technologijos // Mokomoji knyga.-VPU. Socialinės pedagogikos katedra.-Vilnius, 2004.
24. IVANAUSKIENĖ Violeta; VARŽINSKIENĖ Laura. Socialinio darbo žinios - socialinių darbuotojų kompetencijos sudėtinė dalis. Iš: *Profesinio rengimo tyrimai*, [interaktyvus]. 2004. p. 64-71 . [žiūrėta 2008-10-10]. Prieiga per internetą: <http://www.e-library.lt/resursai/Mokslai/VDU/Tyrimai%20ir%20realijos/VDU_PRTR_2004_08_ivanauskiene.pdf>.
25. JOHNSON Louise C., Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2001, 372 p.
26. JUOZELIŪNIENĖ Irena; NORVILAITĖ Živilė; KUZMICKAITĖ Loreta; STRAVINSKAITĖ Andrėja. Šeima: samprata, tarpasmeniniai santykiai ir etniškumas

- /Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakulteto studentų sociologinis tyrimas/ Filosofija. Sociologija. 2005. Nr. 2, p. 46-50.
27. KAČENAUSKAITĖ Viktorija. Socialinio darbuotojo veikla dirbant su rizikos grupės paaugliais: magistro darbas [rankraštis]. Kaunas, VDU, 2007.
  28. KALNINS Irene. Latvian community nurses practising in a time of turmoil: a thin line of defence for children at risk. *International Nursing Review*, 2002 - 49, p. 111–121.
  29. KARPAVIČIENĖ Aida; BRAZIENĖ Rūta. Kaimo socialinių problemų teoriniai aspektai. *Iš: Jaunasis mokslininkas* [interaktyvus] 2004.[žiūrėta 2008-11-11]. Prieiga per internetą: <http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2004/Pletra/Karpaviciene_Aida.htm>.
  30. KARPUŠKIENĖ Vita. Šiandien skursta daugiau nei trečdalis Lietuvos daugiavaikių šeimų. *Iš: Bernardinai.lt.*, [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2008-08-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/58852>>.
  31. KAVALIAUSKIENĖ Vanda. Socialinio darbo vertybių ir principų sistemos problemos. *Tiltai*, 2005a, Nr. 1, p. 77-84.
  32. KAVALIAUSKIENĖ Vanda. Socialinio darbo, kaip pagalbos žmogui profesijos, raidos aspektai. *Acta Paedagogica Vilnensia*. 2005b, Nr. 15, p. 230-239.
  33. KLOKMANIENĖ Danutė; STANEVIČIŪTĖ Stanislava. Socialinio darbo etika. 2007, Panevėžio kolegija, 214 p.
  34. KŠIVICKIENĖ Daiva; RIBAŠAUSKIENĖ Erika. Ūkinės veiklos įvairinimo kaime sociologinis vertinimas. *Žemės ūkio mokslai*. 2007. t. 14 (priedas), p. 19–26.
  35. KONDROTAITĖ Gita; BUTVILAS Tomas. Socialinės rizikos šeimose gyvenančių vaikų socializacija: patirtos netekties poveikio jų elgesiui analizė. *Socialinis darbas*. Nr. 6(1), 2007, p. 96-104.
  36. KONDROTAITĖ Gita. Socialinės rizikos šeimos Lietuvoje: atvejo studija. *Filosofija. Sociologija*. 2006, 4: 55-60.
  37. KUBILIENĖ Neringa. Vaiko socialinės adaptacijos problemos augant nuo alkoholio priklausomoje šeimoje. *Socialinis darbas*. Nr. 3(2), 2004, p. 51-62.
  38. KVIESKIENĖ Giedrė. Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius. 2003. - 249 p.
  39. LELIŪGIENĖ Irena. Socialinė pedagogika. Kaunas: Technologija. 2002. - 423 p.
  40. LELIŪGIENĖ Irena. Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas: Technologija. 1997. - 302 p.
  41. LELIŪGIENĖ Irena; JUODEIKAITĖ Audronė. Socialinės aprėpties, kaip socialinės atskirties, alternatyvos metodologiniai aspektai. *Socialinis darbas*. 2005, Nr. 4(2). p.42-49.
  42. LELIŪGIENĖ Irena; GIEDRAITIENĖ Elvyra; RUPŠIENĖ Liudmila, Socialinių darbuotojų / Socialinių pedagogų rengimas Lietuvoje. *Pedagogika. VPU mokslo darbai*. 2006, Nr. 83, p. 64-73 . [interaktyvus]. 2006. [žiūrėta 2008-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.vpu.lt/pedagogika/PDF/2006/83/leliugienegiedraitienepasiene.pdf>>.

43. *Lietuvos profesijų klasifikatorius*. [interaktyvus] 2008. [žiūrėta 2008-12-20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ldrmt.lt/mod/klasifikatorius/>>.
44. MARCINKEVIČIŪTĖ Lina; PETRAUSKIENĖ Rūta. Socialinių paslaugų teikimo tobulinimo aktualijos kaimiškose seniūnijose. Viešojo politika ir administravimas. 2007. Nr. 21, p. 28-37. [interaktyvus]. 2007.[žiūrėta 2008-10-15]. Prieiga per internetą: <http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/vpa21/VPA_Nr.21_L.Marcinkeviciute_R.Petrauskiene_p.28-37.pdf>.
45. McCUBBIN Hamilton; McCUBBIN Marilyn; THOMPSON Anne; HAN Sae-Young. Contextualizing Family Risk Factors for Alcoholism and Alcohol Abuse. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*. 1999.Iss. 13: Suppl.13, p. 75-78.
46. MENON Goutham M.; MILLER-CRIBBS Julie. Online Social Work Practice: Issues and Guidelines for the Profession. Iš: *Advances in social work* [online]. 2008. Vol 9, No 2, p. 104-116. [žiūrėta 2009-02-18]. Prieiga per internetą: <<http://journals.iupui.edu/index.php/advancesinsocialwork>>.
47. MERKIENĖ Rasa; PERKUMIENĖ Dalia; NAVASAITIENĖ Stasė; MARKEVIČIUS Pranas. Kauno rajono seniūnijų socialinių darbuotojų požiūris į veiklos galimybes, teikiant pagalbą paaugliams iš nepilnų šeimų. *Vagos, LŽŪU mokslo darbai*. - LŽŪU, 2007, t.74. Nr. 27, p.54-59.
48. *Metodinės rekomendacijos dirbantiems socialinį darbą*. – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2008. 16 p.
49. MINKEVIČIENĖ Aldona. Duokit! Socialinė politika kol kas ugdo tik aptingėlius. Iš: *Gimtasis Rokiškis 2007-09-27* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.grokiskis.lt/straipsnis.php?tema=862&id=5352>>.
50. MIŠKINIS Kęstutis. Šeima žmogaus gyvenime. – Kaunas: Aušra, 2003. .
51. *Nacionalinis pranešimas apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2006-2008 m.* [interaktyvus] 2006 [žiūrėta 2008-11-05]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/nap/lithuania_lt.pdf>.
52. NATANIENĖ Dalė. Socialinio darbo ypatumai kaimo seniūnijoje dirbant su socialinės rizikos šeimomis: magistro darbas [rankraštis]. Kaunas, VDU, 2006.
53. NAVAITIS Gediminas. Lietuvos šeima: psichoterapinis aspektas. – Vilnius, 1999, 196 p.
54. PALAVINSKIENĖ Brigita; GINCMAN Jūratė. Violence against women and children in Lithuania./*Acta medica Lituanica*, 2002, t. 9. Nr.2, p.113-119.
55. PALUCKIENĖ Jolanta. Socialiai kritinės grupės kuriant gerovės valstybę. Socialinis struktūrinimasis ir jo pažinimas / Ats. red. M. Taljūnaitė. – Vilnius, 1999, p. 116-127.
56. PERKUMIENĖ Dalia; BRAZIENĖ Rūta; ATKOČIŪNIENĖ, Vilma. Šeimos santykių reglamentavimo raida Lietuvos kaime. *LŽŪU, Vagos*, 2004, 63 (16), p. 67-72.

57. PĖŽAITĖ Raimonda; BRAZIENĖ Rūta. Deviacinių reiškinių Lietuvos kaime teoriniai aspektai. Iš: *Jaunasis mokslininkas* [interaktyvus] 2004.[žiūrėta 2008-11-11]. Prieiga per internetą: <http://ev.lzuu.lt/mokveikla/SMK_2004/Pletra/Pezaitė_Raimonda.htm>.
58. *Profesinės karjeros vadovas*. (sudarytojos: Zina Baltrėnienė, Vida Volbekienė). – Vilnius: Solretija, 1998. 715 p.
59. RAIŠIENĖ Agota Giedrė. Bendradarbiavimo kaip viešojo sektoriaus veiklos organizavimo alternatyvos teoriniai aspektai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2005, Nr. 5, 56-60. [interaktyvus] 2005.[žiūrėta 2008-10-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas%202005/2005%20m.%20lei%20diny%20Raisiene.pdf>>.
60. RASLAVIČIENĖ Genovaitė. Pažeisti socialiniai ryšiai ir vaikų psichoemocinė sveikata. *Sociologija: praeitis, dabartis, perspektyvos: mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga*.- Kaunas :Technologija, 2001, p. 451-456.
61. REPETTI Rena L.; TAYLOR Shelley E.; SEEMAN Teresa E. Risky Families: Family Social Environments and the Mental and Physical Health of Offspring. In: *Psychological Bulletin* [online] 2002, Vol. 128, No. 2, 330–366. [žiūrėta 2008-09-06]. Prieiga per internetą: <<http://repettilab.psych.ucla.edu/repetti%20taylor%20seeman%202002.pdf>>.
62. RIMDEIKIENE Sonata; ČIUBERKIENĖ Rasa. Komandinio (multidisciplinio) socialinio darbo modelio samprata bei diegimas Lietuvoje// *Jaunųjų mokslininkų darbai* 2005, Nr. 7. p. 88-93.
63. RUPŠIENĖ Liudmila. Šeimotyro įvadas. Studijų knyga. – Klaipėda, 2001. 193 p.
64. *Social Work With Families And Children* [online] 2003.[žiūrėta 2008-11-11]. Prieiga per internetą: <http://www.jyu.fi/yhtfil/sosnet/families_and_children/index.html>.
65. *Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas*. [interaktyvus] [žiūrėta 2008-11-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.lsda.lt/2%20Lietuviu/Dokumentai/Etikos%20kodeksas/Txt%20Etikos%20kodeksas.htm>>.
66. *Socialinių paslaugų įstatymas* Valstybės žinios, 2006, Nr. 17-589.
67. STANKŪNIENĖ Vladislava. Lietuvos demografinis nuosmukis XX a. pabaigoje: demografinės pusiausvyros praradimas, krizė ar šokas?. *Filosofija. Sociologija*. 2003. Nr. 2, p. 44-50.
68. *NASW Standards of Social Work Practice in Health Care Settings*. [online] 2008. [žiūrėta: 2008-09-25]. Prieiga per internetą: <http://www.naswdc.org/practice/standards/NASWHealthCareStandards.pdf>
69. SCHOEN Robert; LANDALE Nancy S.; DANIELS Kimberly. Family Transitions In Young Adulthood. *Demography* – Vol. 44, N. 4, November 2007, p. 807-820.

70. *Socialinės rizikos šeimos. Požymiai: administracinė teritorija, statistiniai rodikliai ir metai.* [interaktyvus] 2008.[žiūrėta 2009-01-17]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3160902&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=6558&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.
71. SUTTON Carole. Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija. – Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 1999, 234 p.
72. *Šeimos politikos koncepcija.* Vlada Stankūnienė, ed., - V., 1995, 64 p.
73. TALJŪNAITĖ Meilutė. Pilietybė ir socialinė atskirtis šiuolaikinėje Europoje. Filosofija. Sociologija 2004 46. [interaktyvus] 2004.[žiūrėta 2008-11-03]. Prieiga per internetą: <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil44/Fil046_049.pdf>.
74. *Visuotinė Žmogaus Teisių deklaracija* // <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/lit.htm>
75. TIDIKIS Rimantas. Etiniai socialinio darbo orientyrai - Vilnius: LTU Mokslo darbai. Socialinis darbas. 2002 Nr.1(1) p.24-33.
76. TIDIKIS Rimantas. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. - Vilnius: LTU, 2003. 628 p.
77. UZDILA Juozas Vytautas Lietuvių šeimotyra: kritinė familistinė XX a. panorama: monografija. - Vilnius: Person. įm. "Lietuvos mokslas" red., 2001. 279 p.
78. *Valstybinė šeimos politikos koncepcija* // Valstybės žinios, 2008 m. birželio 3 d. Nr. X-1569.
79. VITUNSKIENĖ Vlada, Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. LŽŪU mokslo darbai, 1999, p. 54-61.
80. ŽALIMIENĖ, Laimutė. Socialinių paslaugų tinklo plėtojimas Lietuvoje. Aktualūs socialinės politikos klausimai, 1999, Nr.1, p.15-18.
81. ŽUKAUSKIENĖ Rita. Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai, 2002. 364 p.
82. КОРНЮШИНА Р.В. Зарубежный опыт социальной работы Учебное пособие. - Владивосток: ТИДОТ ДВГУ, 2004 – 84 с. [interaktyvus] 2004. [žiūrėta 2009 -01-04]. Prieiga per internetą: <http://window.edu.ru/window_catalog/files/r40960/dvgu081.pdf>.
83. НОВАК Е.С.; ЛОЗОВСКАЯ Е.Г.; КУЗНЕЦОВА М.А. (Под общ. ред. Е.С. Новак). Социальная работа за рубежом: Учебное пособие - Волгоград: ВолГУ, 2001. 172 с.

SANTRAUKA

Dobilienė Gitana

Socialinio darbo su socialinės rizikos grupės šeimomis organizavimas kaimiškoje vietovėje

Socialinio darbuotojo pagrindinis darbas yra kompleksinė parama šeimai. Socialinio darbuotojo taikomi metodai šiam darbui atlikti yra socialinio darbo efektyvumo pagrindas. Šio darbo tikslas buvo išnagrinėti kaip organizuojamas socialinis darbas su socialinės rizikos grupės šeimomis kaimiškoje vietovėje. Tyrimo objektas – socialinio darbo su socialinės rizikos grupės šeimomis organizavimas.

Teoriškai įvertinus moksliniuose darbuose aprašytų socialinio darbo su rizikos šeimomis metodų ir atvejų tyrimus, buvo atlikta dabartinės šio darbo situacijos Lietuvoje ir pasaulyje kokybinės raidos analizė. Apibendrinant įvairių autorių skelbtą medžiagą socialinio darbo tema, galime teigti, jog kiekvienoje šalyje socialinio darbo pobūdį lemia tos šalies politinės ir ekonominės sąlygos. Lietuvos socialinės politikos modelis bendriausia prasme atitinka Rytų Europos modelį. Lietuvoje socialinio darbuotojo profesija yra gana nauja. Su rizikos grupės šeimomis dirba ne visi socialiniai darbuotojai, kiekvienoje seniūnijoje yra specialus etatas šiam darbui.

Socialinės rizikos šeimos formavimosi priežastys yra labai įvairios, tačiau pagrindinės yra socialinė atskirtis, alkoholizmas, skurdas, nedarbas. Šios priežastys yra glaudžiai susijusios ir dažnai išplaukia viena iš kitos. Šiuo metu socialinės paslaugos šeimoms pagrinde yra teikiamos savivaldybių lygmenyje.

Atlikus mokslinės literatūros, dokumentų analizę ir socialinių darbuotojų bei rizikos grupės šeimų apklausos duomenų apibendrinimą, prieita šių išvadų:

1. Socialinio darbo su rizikos šeimomis organizavimas priklauso nuo įstatyminės bazės, socialinių darbuotojų kvalifikacijos bei naudojamų darbo metodų. Socialiniam darbui su rizikos grupės šeimomis reglamentuoti Lietuvoje yra pakankama įstatymų bazė.

2. Atlikto tyrimo duomenys parodė, jog socialinių darbuotojų kvalifikacija yra pakankamai aukšta, tačiau tik 53 proc. socialinių darbuotojų išsilavinimas yra socialinio darbo krypties. Socialinių darbuotojų darbo sąlygas galima vertinti kaip geras ar bent patenkinamas.

3. Du trečdaliai socialinių darbuotojų dirba su socialinės rizikos šeimomis pagal metodiką, tik labai maža dalis socialinių darbuotojų, mano, jog metodika nereikalinga. Socialiniai darbuotojai Panevėžio rajono seniūnijose dirba taikydami nevienodus darbo metodus ir veikia pagal galimybes, pagal būtinumą, atsižvelgdami į vietoje esančią situaciją. Siekiant pastebėti darbo pažangą, socialiniai darbuotojai veda šeimos socialinę istoriją.

4. Socialiniai darbuotojai su rizikos šeimomis bendrauja įvairiais būdais – vyksta į namus, kviečiasi šeimų narius į seniūniją, kalbasi telefonu. Daugiau nei pusė respondentų teigia, jog

klientus dažniausiai lanko kartą į savaitę, tačiau likusi respondentų dalis teigia, jog šeima lankoma nereguliariai.

5. Socialinės rizikos šeimos Panevėžio rajono seniūnijose dažniausiai yra nepilnos, vaikus auginą vienas iš tėvų, tuo tarpu socialinės rizikos šeimų pagrindinės pajamos gaunamos iš socialinių pašalpų.

6. Alkoholizmas yra dominuojanti socialinė rizika Panevėžio rajono seniūnijoje, apimanti keturis penktadalius apklaustų rizikos grupei priskirtų šeimų. Socialinės rizikos šeimos pagrindine problema beveik visos šeimos įvardino pinigų stygių. Socialinių įgūdžių stoką kaip dažnai pasitaikančią priežastį įvardino du trečdaliai respondentų, o kaip kartais pasitaikančią – dar ketvirtadalis. Taip pat rizikos šeimoms aktualu netinkamas bendravimas šeimoje ir nedarbas.

7. Socialinės rizikos šeimų atstovai Panevėžio rajone labai pasitiki socialiniais darbuotojais. Daugiau nei du trečdaliai jų nurodė, jog aktualias šeimai problemas padėtų išspręsti socialinis darbuotojas, o dar beveik pusė nurodė – jog seniūnija.

8. Pagrindinės socialinio darbo kryptys, teikiant pagalbą rizikos grupei priklausančioms šeimoms yra: prevencija, pagalba ir informacijos socialinės rizikos šeimoms teikimas.

Remdamiesi tyrimų rezultatais, galime pateikti šias rekomendacijas:

Socialinio darbo gerinimui kaimo vietovėse su rizikos grupės šeimomis dirbantiems darbuotojams rekomenduotume aktyviai bendrauti su įvairiomis valstybinėmis ir nevalstybinėmis institucijomis, kaimo bendruomenėmis, šių šeimų giminaičiais ir kt.

Būtina skatinti socialinės rizikos šeimų narius patiems aktyviau dalyvauti sprendžiant iškilusias problemas.

Socialiniams darbuotojams rekomenduotume teikti informacinio pobūdžio pagalbą socialinės rizikos šeimų nariams bei rengti jiems, ir visiems pageidaujantiems, mokymus alkoholizmo prevencijai bei socialinių įgūdžių ugdymui.

SUMMARY

Gitana Dobilienė

Organization of the social work with families of social risk at the country district

The aim of social work is the assistance and support to risk family. Social worker methods to carry out this task are the working efficiency of the basis. The objectives of the present study were to consider how the social work with families of social risk performed at the country district. The object of investigation is the organization of social work with families of social risk at the country district.

Theoretically assessment of scientific work and methods of research in social work with risk families in the current situation in Lithuania and in the world was done. Summarizing the various materials announced the theme of social work we can to maintain that the nature of social work in the each country determined by political and economic conditions in this country. The social worker profession is relatively new in Lithuania. Lithuanian social policy model coincides with the East European social policy model. Social risks of risk family formation are very different but the main causes of social exclusion, alcoholism, poverty, unemployment. These reasons are closely related and often result from one another. State institutions giving official numbers of families living under social risk shows that at the year 2007 in Lithuania the number of risk families was 11 958, and in Panevėžys country district 306. At this time services for social risk families most often granted to the municipality level. The scientific inquiry of the social workers and members of the risk families accomplished at the Panevėžys district wards. Study carried out the survey method. The survey involved social workers in eleven wards of Panevėžys district. Denote the data of investigation we can state that the number of social risk families at the ward ranging from 10 to 40. In all wards from 2007 is to establish additional social worker posts particularly to work with social risk families, nevertheless the staff's workload is high, therefore, difficult to organize assistance for all families. To be out to solve risk family problems in their embryonic stage is necessary preventive work with family and its members. Currently, due to the abundance of social problems, generally work does with the consequences. In order to cope with risk family problems needed the intervention of measures together with district administration, Rights of the Child Protection specialists, medical and police personnel.

Having summarized the findings of the theoretically assessment and synthesis of empirical research data the following conclusions may be drawn:

1. The organization of social work with social risk families depends to country legislative, qualification and work methods of the social workers. There is a sufficiency legislative to regulate social work with social risk families in Lithuania.

2. The data of investigation showed, that just 53 percent of social workers have the right qualifications for the job. The social workers' working conditions can be seen as good, or at least satisfactory.

3. Two-thirds of respondents work in accordance with the methodology, and the few of social workers maintain that methodology is unnecessary for its job. Social workers in wards of Panevėžys district worked in conformity with variant methodology, and works as possible, according to need, depending on the situation locally. In order to observe the progress of work, social workers note a family social history.

4. Social workers with family of social risk communicate in different ways. They make visits into risk family house, called family members to the social worker's workplace, communicate by telephone. More than half of respondents propose that clients they usually attend once in a week but the other respondents say that they family of social risk visited irregularly.

5. The data of investigation showed, that the family of social risk in wards of Panevėžys district is usually incomplete, the children grow with one of the parents. The primary source of risk family income composed from child benefit and other social benefit.

6. Alcoholism is a dominant social risk in wards of Panevėžys district and the social workers propose that four fifths members of investigated risk family take to drink. The results of investigation show, that one of main problems of social risk family is tightness of money. The lack of social skills as some of the most common cause of designated two-thirds of the respondents and like every so often cause - a quarter of respondents. Inadequate communication in the family and unemployment is also relevant for the families of social risk.

7. The members of social risk family are depending upon the social workers. More than two-thirds of the respondents propose that the relevant problems they can deal with social worker and a half of respondents propose that problems can deal at the eldership.

8. The main directions of social work with social risk family are prevention, assistance and provision of information.

Based on the results of the investigation we can make the following recommendations

Improvements of social work in rural areas we can achieve like a result of social workers actively communicate with the various state- and non state institutions, rural community and relatives of the risk family.

Unnecessary promote to social risk family members to actively participate in solving family problems.

Social worker must provide informational assistance for social risk family members and other interested persons.

Priedai

Anketa socialiniam darbuotojui

Gerbiami Kolegos,

Socialinių darbuotojų indėlis, dirbant su socialinės rizikos šeimomis, yra esminis. Visi socialinio darbuotojo darbo su socialinės rizikos šeimomis aspektai yra gana svarbūs, kadangi kiekvienas iš jų lemia tiek atskiros šeimos gyvenimą, tiek ir bendrą situaciją. Socialinio darbuotojo pagrindinis darbas yra kompleksinė parama šeimai, o taikomi metodai šiam darbui atlikti – socialinio darbo efektyvumo pagrindas.

Tačiau mokslinių tyrimų apie socialinių darbuotojų darbo su socialinės rizikos šeimomis organizavimą, ypač kaimo vietovėse, trūksta, tai ir paskatino atlikti tyrimą „Socialinio darbo su socialinės rizikos grupės šeimomis organizavimas Panevėžio kaimiškoje vietovėje“.

Prašome nuoširdžiai ir išsamiai atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Jums tinkantį atsakymą pažymėkite langelyje kryžiuuku arba varnele , arba nurodytoje vietoje įrašykite savo nuomonę. Kai kuriuose klausimuose galima pažymėti kelis variantus, jei Jūs manote, jog tai geriau atspindės atsakymą.

Jums nereikia nurodyti savo pavardės nei vardo. Anketa yra anoniminė, konfidencialumas garantuojamas.

Apibendrinta tyrimo rezultatų analizė bus panaudota socialinio darbo magistro studijų baigiamajam darbu parengti. Todėl Jūsų nuomonė man yra labai svarbi.

Iš anksto dėkoju Jums už pagalbą ir nuoširdžius atsakymus į klausimus

Tyrimą vykdo: Vilniaus pedagoginio universiteto socialinės komunikacijos instituto socialinės pedagogikos katedros studentė (neakivaizdininkė) Gitana Dobilienė.

1. Jūsų lytis:

- Vyras   Moteris

2. Jūsų amžius:

- Iki 30 m.   31-40 m.   41-50 m.   Vyresnis nei 50 m.

3. Gyvenamoji vieta:

- Miestas.   Kaimas.

4. Jūsų išsimokslinimas:

- Vidurinis.   Aukštesnysis.   Aukštasis.   Studijuoju aukštojoje mokykloje ir dirbu.

5. Ar Jūsų išsilavinimas socialinio darbo krypties ?

- Taip.   Ne.

6. Jūsų socialinio darbo stažas:

- iki 1 metų   10 -15 metų
 1-5 metai   15 ir daugiau metų
 5-10 metų

7. Jūsų kvalifikacinis laipsnis:

- Socialinio darbuotojo asistentas;   Vyresnysis socialinis darbuotojas;
 Jaunesnysis socialinis darbuotojas;   Vedantysis socialinis darbuotojas;
 Socialinis darbuotojas;   Socialinis darbuotojas ekspertas.

8. Pagrindinė Jūsų darbo specifika:

- Socialinis darbas su pagyvenusiais žmonėmis;   Socialinis darbas su rizikos grupėmis;
 Socialinis darbas su neįgaliais žmonėmis;   Socialinių paslaugų organizavimas.
 Socialinis darbas su vaikais ir šeimomis, turinčiomis socialinių problemų;   Kita (parašykite);

9. Jūs dirbate:

- Individualiame kabinete;
- Kartu su kitais socialiniais darbuotojais;
- Kabinete kartu su kitais seniūnijos darbuotojais;
- Kita (parašykite) .....

10. Stacionariu telefonu galiu naudotis:

- Individualiame kabinete;
- Kartu su kitais socialiniais darbuotojais;
- Kabinete kartu su kitais seniūnijos darbuotojais;
- Neturiu stacionaraus telefono;
- Kita (parašykite) .....

11. Mobilioju telefonu galiu naudotis:

- Individualus darbovietėje;
- Kolektyvinis darbovietėje;
- Darbo reikalams naudoju asmeninį numerį;
- Neturiu;
- Kita (parašykite) .....

12. Kompiuteriu galiu naudotis?

- Individualiame kabinete;
- Kartu su kitais socialiniais darbuotojais;
- Kabinete kartu su kitais seniūnijos darbuotojais;
- Asmeninis namuose;
- Neturiu;
- Kita (parašykite) .....

13. Internetu galiu naudotis:

- Individualiame kabinete;
- Kartu su kitais socialiniais darbuotojais;
- Kabinete kartu su kitais seniūnijos darbuotojais;
- Asmeninis namuose;
- Neturiu;
- Kita (parašykite) .....

14. Socialinės rizikos šeimų skaičius jūsų seniūnijoje šiuo metu ..... (įrašykite)

Jose augančių vaikų skaičius ..... (įrašykite)

15. Nuo jūsų darbo pradžios socialinės rizikos šeimų skaičius:

- Padidėjo.
- Sumažėjo.
- Nepakito.

16. Kiek vidutiniškai socialinės rizikos šeimų įrašoma į sąrašą ir kiek iš sąrašo išbraukiama per einamuosius metus (įrašykite):

įrašoma ..... išbraukiama .....

17. Rizikos faktoriai būdingi socialinės rizikos šeimoms Jūsų seniūnijoje:

Eil. Nr.	Teiginiai	Dažnai	Kartais	Niekada
1.	vienas arba abu tėvai alkoholikai			
2.	vienas arba abu tėvai vartoja kvaišalus			
3.	demonstruoja palaidą seksualinį elgesį			
4.	lošia azartinius žaidimus			
5.	vienas arba abu tėvai serga bulimija ar anoreksija			
6.	vienas arba abu tėvai per daug laiko praleidžia darbe			
7.	vienas ar abu tėvai grasina ar naudoja fizinės bausmės, kaip pagrindinę disciplinos priemonę			
8.	vaikai tampa fizinio smurto liudininkais			

9.	vaikai dalyvauja baudžiant brolius ir seseris			
10.	vaikai gyvena baimėje dėl galimų tėvų agresijos protrūkių			
11.	vienas arba abu tėvai naudoja vaikus kaip savo nuosavybę, kurios pagrindinis tikslas tenkinti tėvų fizinius ir emocinius poreikius			
12.	vienas arba abu tėvai netenkina vaiko gyvybiškai svarbių poreikių (neaprupina valgiu, drabužiais, neleidžia ilsėtis)			
13.	vienas arba abu tėvai naudoja stiprią autoritarinę kontrolę, kaip auklėjimo priemonę (pvz., depresiška mama niekur neleidžia vaiko, nes jai liūdina vienai)			
14.	šeima fanatiškai seka tam tikrais tikėjimais ar stereotipais (religiniais, finansiniais, politiniais ir pan.), besąlygiškai reikalaujama vaiko paklusimo			
15.	kita (parašykite)			

18. Su klientais bendrauju:

Eil. Nr.	Teiginiai	Dažnai	Kartais	Niekada
1.	Vykstu į namus			
2.	Klientai atvyksta pas jus į darbą			
3.	Susitinku bendruomenės renginiuose			
4.	Bendrauju telefonu			
5.	Bendrauju elektroniniu paštu			
6.	Kitais būdais			

19. Išvykoms pas klientus darbovietė skiria automobilį ?

- Taip;
 Ne;
 Darbo reikalams naudoju asmeninį automobilį;
 Kita (parašykite) .....;

20. Su atvykusiais klientais bendrauju:

Eil. Nr.	Teiginiai	Dažnai	Kartais	Niekada
1.	Individualiame kabinete			
2.	Kabinete, kartu su kitais socialiniais darbuotojais			
3.	Kabinete kartu su kitais seniūnijos darbuotojais			
4.	Kitoje patalpoje (įvardinkite)			

21. Jūsų lankymosi rizikos šeimose dažnumas:

- Pagal sudarytą lankymo grafiką;
 kartą į savaitę;
 kasdien;
 esant iškvietimui;
 lankausi nereguliariai;
 kita (parašykite) .....;

22. Ar turite darbo su klientais metodiką:

- Taip.
 Ne.
 Nemanau, jog tokia metodika reikalinga.

22.1. Jei taip, kokią metodiką taikote

- Metodinius reikalavimus darbui susikūrėme patys;
 Socialinės ir darbo ministerijos parengtas metodines rekomendacijas vaikų dienos centrų socialiniams darbuotojams (Petraitienė ir kt., 2006);
 Kita (parašykite) .....;

23. Ar pasirašote su klientais bendradarbiavimo sutartį, kontraktą ar kitą dokumentą, padedantį pasiekti susitarimą dėl darbo su šeima trukmės ir struktūros:

- Taip.
- Ne.

24. Koks Jūsų bendravimo su šeima procesas (išvardinkite etapais, pvz. I etapas: poreikio nustatymas: informacijos rinkimas – prioritetų nustatymas – resursų nustatymas ir kt. ...):

.....

25. Ar vedate kiekvienos rizikos šeimos bylą (socialinę istoriją):

- Taip.
- Ne.

Jei taip, kokius duomenis rašote ir kokius dokumentus segate į bylą (išvardinkite):

.....

26. Ar sudarote šeimos socialinį pasą?

- Taip.
- Ne.

27. Ar vedate interviu su šeima?

- Taip.
- Ne.

28. Ar rašotės interviu su šeima kontrolinius lapus?

- Taip.
- Ne.

29. Ar darote kliento ir jo šeimos ekožemėlapius ir genogramas?

- Taip;
- Tik ekožemėlapius;
- Tik genogramas;
- Nedarau;
- Nežinau kas tai yra.

30. Ar vedate konsultavimo korteles?

- Taip.
- Ne.

31. Ar kiekvieną kartą pildote apsilankymo šeimoje aktą?

- Taip;
- Ne.
- Tik tada, kai yra tikslinis apsilankymas.

32. Jūs manote, jog surinkta informacija apie klientą konfidenciali ?

- Taip;
- Ne;
- Esant ypatingiems atvejams šia informaciją galima viešinti :

Kokiais atvejais informaciją apie klientą, Jūsų manymu, galima paviešinti (įvardinkite):

.....

33. Ar dirbate su kiekvienu šeimos nariu individualiai?

- Taip.
- Ne.
- Kai kuriais atvejais

Kokiais atvejais dirbate atskirai su kiekvienu šeimos nariu (įvardinkite):

.....

34. Ar sudarote individualų pagalbos šeimai planą?

- Taip.   Ne.

34.1. Jei taip, ar visada nuosekliai jo laikotės?

- Taip.
 Stengiuosi nenutolti nuo plano, bet ne visada pavyksta laikytis.
 Ne.

35. Ar Jūs manote, jog socialinio darbuotojo ir šeimos uždaviniai yra bendri ?

- Taip.
 Ne.

36. Ar naudojate savo darbe anketas bei kitas spausdintines priemones (klausimynus ar kt.) duomenims apie šeimą surinkti ?

- Taip.
 Ne.

37. Kas Jūsų manymu rodo didesnę iniciatyva bendradarbiauti

- Jūs;
 Jūsų klientai;

38. Prašome paaiškinti, kaip Jūs suprantate žodį bendradarbiavimas? Ką jis Jums reiškia?

.....

39. Prašome paaiškinti, kaip Jūs suprantate bendradarbiavimą su rizikos šeima?

.....

40. Su kokiais sunkumais susiduriate savo darbe ?

Eil. Nr.	Teiginiai	Dažnai	Kartais	Niekada
1.	Patiriamas emocinis smurtas:			
	Įžeidinėjimai			
	Grasanimai			
	Kaltinimai			
2.	Verbalinė agresija			
	Fizinis smurtas:			
	Stumdymas			
	Spardymas			
3.	Mušimas			
	Kita:			
	Socialinis darbuotojas išprašomas iš kliento namų			
	Socialinis darbuotojas neįsileidžiamas į namus			
	Valkataujančių (palaidų) šunų užpuolimas			
	Pavojus užsikrėsti ligomis			
	Pavojus užsikrėsti parazitais			
Bendravimas su apsvaigusiais nuo alkoholio klientais				
Techniniai sunkumai				

41. Kaip dažniausiai išaiškinate seniūnijoje naujas rizikos grupės šeimas (galima pažymėti ne vieną variantą) ?

- Kreipiasi šių šeimų nariai;
 Sužinoma iš kaimynų;
 Kreipiasi rizikos grupės šeimos giminaičiai;
 Informacija gaunama iš vietos bendruomenės;
 Informacija perduoda policijos pareigūnai;
 Informacija perduoda vaikų teisių apsaugos darbuotojai.

42. Su kokiais institucijomis dažniausiai bendraujate rizikos grupės šeimų klausimais ?

- Bendruomenė;
  - Mokykla, pedagogai;
  - Policija;
  - Medicinos priežiūros įstaigos;
  - Vaikų arba šeimos paramos centrai;
  - Rajono vaikų teisių apsaugos darbuotojai;
  - Nakvynės namai;
  - Vaikų globos namai;
  - Kita (įrašykite)
- .....

Jūsų pretenzijos, idėjos, pasiūlymai socialinių darbuotojų veiklai gerinti (*parašykite savo nuomonę žemiau*):

.....

Dėkoju už atsakymus

5. Ar iki šiol šeimai teikė paslaugas socialiniai darbuotojai?

- Taip;
- Ne;
- Iš dalies.

6. Ar socialinių darbuotojų teikiama pagalba buvo efektyvi?

- Taip;
- Ne;
- Iš dalies.

7. Koks socialinių darbuotojų pagalbos teikimas šeimai būtų naudingiausias sprendžiant aktualias šeimos problemas?

- Socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas;
- Informacijos teikimas;
- Konsultavimas;
- Tarpininkavimas;
- Atstovavimas;
- Maitinimo organizavimas;
- Aprūpinimas būtiniaisiais drabužiais ir avalyne;
- Transporto organizavimas;
- Sociokultūrinės paslaugos;
- Asmeninės higienos ir priežiūros paslaugų teikimas;
- Mokymai vaikams;
- Švietėjiškos paslaugos;
- kita (parašykite) .....

8. Kaip šeima bendrauja su socialiniu darbuotoju:

- Vyksta į seniūniją;
- Soc. darbuotojas atvyksta į namus;
- Susitinka bendruomenės renginiuose;
- Telefonu;
- Elektroniniu paštu;
- Kitais būdais (įrašykite) .....
- Nebendrauja.

9. Socialinio darbuotojo apsilankymų šioje šeimoje dažnumas:

- Pagal sudarytą lankymo grafiką;
- kartą į savaitę;
- kasdien;
- kai pakviečiama;
- nereguliariai;
- kita (parašykite) .....

10. Ar dalyvauja šios šeimos nariai (atstovai) planuojant socialinių darbuotojų paramą šeimai?

- Dalyvauja;
- Nedalyvauja.

11. Ar šeima su soc. darbuotoju pasirašiusi bendradarbiavimo sutartį, kontraktą ar kitą dokumentą:

- Taip.
- Ne.

12. Kurie iš išvardintų socialinio darbo metodų tiktų šios šeimos probleminiams klausimams spręsti?

Socialinio darbuotojo darbo metodai	Tikrai tiktų	Gal tiktų	Gal netiktų	Tikrai netiktų
Asmeniniai mano pokalbiai su socialiniu darbuotoju				
Tik suaugusių šeimos narių pokalbiai su socialiniu darbuotoju				
Socialinio darbuotojo pokalbiai su vaikais				
Socialinio darbuotojo pokalbiai su visa šeima				
Socialinio darbuotojo ir šeimos narių rašytinės sutartys				
Nuomonių tyrimai, apklausa, interviu				
Nuolatiniai, iš anksto sutarti, socialinio darbuotojo apsilankymai namuose				
Suaugusių šeimos narių dalyvavimas mokymuose				
Šeimos vaikų dalyvavimas mokymuose				
<i>Kita (parašykite)</i>				

Dėkoju už bendradarbiavimą